

Редакційна колегія:
 КІРЄЄВ О.І. (голова),
 БУРЯК С.В., БАЖАЛ Ю.М., ГАЙДАР Є.Т.,
 ГАЛЬ В.М., ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С., ГЕЄЦЬ В.М.,
 ГРЕБЕНІК Н.І., ГРУШКО В.І., ДОМБРОВСЬКИ Марек,
 ІЛАРІОНОВ А.М., КРАВЕЦЬ В.М.,
 КРОТЮК В.Л., КРЮЧКОВА І.В.,
 ЛАНДІНА Т.В., МАТВІЄНКО В.П.,
 МЕЛЬНИЧУК М.О., МІЩЕНКО В.І.,
 МОРОЗ А.М., ОСАДЕЦЬ С.С.,
 ПАЛАМАРЧУК А.Б., ПАСІЧНИК В.В.,
 ПАТРИКАЦ Л.М., ПЕТРИК О.І.,
 ПОДОЛЄВ І.В., РАЄВСЬКИЙ К.Є.,
 РИЧАКІВСЬКА В.І., САВЛУК М.І., САВЧЕНКО А.С.,
 СЕНИЦЬ П.М., СМОВЖЕНКО Т.С.,
 ФЕДОСОВ В.М., ХОФФМАНН Лутц,
 ШЕВЦОВА О.Й., ШЛАПАК О.В.,
 ШУМИЛО І.А., ЮЩЕНКО В.А.,
 ЯРЕМЕНКО С.О., ЯЦЕНЮК А.П.

Номер підготовлено редакцією
 періодичних видань НБУ

Головний редактор
ПАТРИКАЦ Л.М.

Заступник головного редактора
КРОХМАЛЮК Д.І.

Відділ з випуску журналу "Вісник НБУ"
 Начальник відділу **ПАПУША А.В.**

Заступник начальника відділу **РУДКО І.М.**

Редактор з питань бухгалтерського обліку, розрахунків
 та інформаційно-програмного забезпечення
КОМПАНІЄЦЬ С.О.

Редактор з питань валютного регулювання
 та міжнародних банківських зв'язків **БАКУН О.В.**

Відповідальний секретар **ЛІПІНСЬКА С.М.**

Головний художник **КОЗИЦЬКА С.Г.**

Літературний редактор **КУХАРЧУК М.В.**

Дизайнери **ПЛАТОНОВА Н.Г., ХАРУК О.В.**

Коректори **СІЛЬВЕРСТОВА А.І., ГОРБАНЬ Н.В.**

Оператор **ЛИТВИНОВА Н.В.**

Реклама і розповсюдження:

ГРЕБІШКОВ В.І., ГРИЦЕНКО М.Р.

Фото **НЕГРЕБЕЦЬКОГО В.С., МІЛЕВСЬКОГО Л.А.**

Черговий редактор
КОМПАНІЄЦЬ С.О.

Адреса редакції:

просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна
 тел./факс: (044) 524-96-25
 тел.: (044) 267-39-44, 267-38-06, 525-38-25
 E-mail: litvinova@bank.gov.ua

Журнал зареєстровано Держкомвидавом України
 09.06.1994 р., свідоцтво КВ № 691

Засновник і видавець:
 Національний банк України.

Адреса: вул. Інститутська, 9, Київ-8, 01008, Україна

Журнал рекомендовано до друку

Вченою радою Київського національного
 економічного університету

Публікації в журналі Вищою атестаційною комісією
 України визнано фаховими

Видається у комплекті з додатком "Законодавчі
 і нормативні акти з банківської діяльності"

Передплатний індекс 74132

Дизайн

Редакція періодичних видань НБУ

**Надруковано з готового оригінал-макета
 відділом видавничого обслуговування**

Господарсько-експлуатаційного управління НБУ

Адреса друкарні:

просп. Науки, 9, Київ-28, 03028, Україна

Формат 60 × 90 / 8. Друк. офсетний.

Фіз. друк. арк. 9.0

Умовн. друк. арк. 9.0. Обл.-вид. арк. 9.9

Тираж 2000 прим.

При передруку матеріалів, опублікованих у журналі,
 посилання на "Вісник Національного банку України"
 обов'язкове. Редакція може публікувати матеріали
 в порядку обговорення, не поділяючи думку автора.

Відповідальність за точність викладених фактів
 несе автор, а за зміст рекламних матеріалів —
 рекламодавець.

© Вісник Національного банку України, 2005

Вісник Національного банку України

10/2005

*Щомісячний науково-практичний журнал
 Національного банку України*

Видається з березня 1995 року № 10 (116) ♦ Жовтень 2005

Здано до друку 27.09.2005 р.

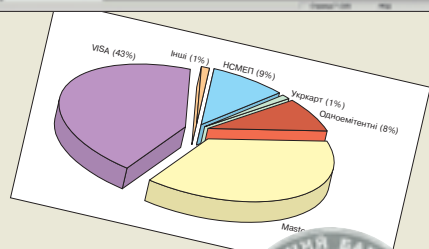
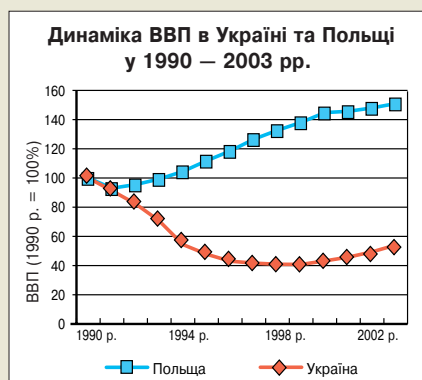
ЗМІСТ

МАКРОЕКОНОМІКА

	3	Основні засади грошово-кредитної політики на 2006 рік
Євангелос Сіскос	20	Ринкові перетворення та особливості макроекономічної стабілізації в Україні і Польщі
З.Скринник	44	У грошей своя філософія
	68	Основні макроекономічні показники розвитку України у серпні 2000—2005 років

БАНКИ УКРАЇНИ

А.Камінський,
А.Кияк	7	Ідентифікація, аналіз та управління операційними ризиками в українських банках
Д.Гладких	13	Проблеми і перспективи залучення іноземних інвестицій у банківську систему України
Ю.Заруба	16	Ризики ділової репутації банків
Л.Долгий	18	Комерційні банки та маркетингова політика держави в галузі сільсько-господарського виробництва
О.Колодізєв,
І.Чмутава	25	Трансфертний підхід до мінімізації ризиків у процесі антикризового управління банком
О.Мартюшев	32	Обґрунтування та розробка стратегії банку
Л.Кльоба	47	Бізнес-план інвестиційного проекту
	66	Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені за період із 1 серпня по 1 вересня 2005 р., а також зміни і доповнення до переліку операцій, на здійснення яких банки отримали банківську ліцензію та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій, внесені за період із 1 серпня по 1 вересня 2005 р.
	67	Банки, включені до Державного реєстру банків у серпні 2005 р.
	69	Основні показники діяльності банків України на 1 вересня 2005 року

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК

12 Відзнаки Президента України

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ

В.Харченко, Н.Шпак 28 Підсумки діяльності банків України на ринку платіжних карток за перше півріччя 2005 року

БАНКИ, ПРАВО, КОНСУЛЬТАЦІЇ

Л.Мажар 31 Третейський суд — потреба часу

О.Прилуцький 41 Банківська діяльність: практичні правові аспекти

ВАЛЮТНИЙ РИНОК

О.Береславська 36 Інтервенції на валютних ринках як інструмент курсової та грошово-кредитної політики

64 Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України щоденно (за серпень 2005 року)

66 Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за серпень 2005 року)

ФОНДОВИЙ РИНОК

40 Ринок державних цінних паперів України у серпні 2005 року

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

С.Ігнатенко, Л.Когут 50 Правові норми, які визначають відмінності при створенні резервів у бухгалтерському та податковому обліку банків

ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Т.Іванова 56 Автоматизація обробки паперових платіжних доручень у банківській практиці

СВІТОВА ЕКОНОМІКА

А.Балян 58 Фінансове забезпечення єврорегіональної політики

Є.Єрьоміна 61 Проблеми інтеграції України до Світової організації торгівлі та перспективи взаємодії

НУМІЗМАТИКА І БОНІСТИКА

62 Про введення в обіг пам'ятної монети "Державний Гімн України"

63 Про введення в обіг ювілейної монети "1300 років м. Коростень"

63 Про введення в обіг ювілейної монети "350 років м. Суми"

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

70 Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у серпні 2005 року

АНОТАЦІЇ

71

СХВАЛЕНО
рішенням Ради Національного банку України
від 9 вересня 2005 р. № 17

Основні засади грошово-кредитної політики на 2006 рік

Основні засади грошово-кредитної політики на 2006 рік розроблено на підставі аналізу розвитку економіки та грошової сфери в поточному році, основних прогностичних показників економічного і соціального розвитку України на наступний рік, їх очікуваного впливу на стан грошово-кредитного ринку. У них визначено напрями монетарної політики та передбачено комплекс змінних індикаторів фінансової сфери, спрямованих на здійснення за допомогою інструментів грошово-кредитної політики регулювання грошового обігу та кредитування економіки з метою забезпечення стабільності грошової одиниці.

У 2004 році грошово-кредитна політика позитивно вплинула на збереження фінансової стабільності та підтримку економічного розвитку. Зростання ВВП становило 12.1 відсотка, грошова маса збільшилася на 32.4 відсотка, грошова база — на 34.1 відсотка, обсяги кредитування економіки — на 30.2 відсотка. Номінальний курс гривні щодо долара США укріпився на 0.5 відсотка, а девальвація реального ефективного курсу становила майже 2 відсотки. Разом з тим відбулося суттєве підвищення індексу споживчих цін (12.3 відсотка), яке обумовлене зростанням цін на продовольчі товари, головним чином м'ясної групи, і пальне. Значний вплив на прискорення темпів інфляції спричинило підвищення споживчого попиту внаслідок зростання соціальних виплат населенню, що сформувало сильні інфляційні очікування, дія яких триває й у поточному році. Рівень монетизації економіки на кінець 2004 року становив 32.02 відсотка, зрісши за рік на 7.1 відсотка, що є найнижчим показником за останні п'ять років, у зв'язку з чим значно зменшилася частка приросту грошової маси, яка абсорбується через зазначений канал і, відповідно, зросла частка приросту грошової маси, яка була поглинута підвищенням цін, що свідчить про тенденцію до посилення дії монетарного чинника інфляції. У розвитку банківської системи минулого року головною позитивною тенденцією було значне прискорення темпів капіталізації. У кредитному портфелі банків випереджаючими темпами зростали довгострокові кредити, істотно підвищилися фінансова ефективність банківської діяльності.

Розвиток економіки України в 2005 році характеризується значним уповільненням темпів економічного зростання. Збільшення ВВП протягом січня — липня 2005 р. порівняно з відповідним періодом минулого року становило 3.7 відсотка і мало низхідну динаміку з початку року: з 6.5 відсотка в січні помісячні його темпи знизилися до мінімального значення в червні (1.1 відсотка) та дещо збільшилися у липні (2.4 відсотка). Така динаміка є значно нижчою від прогнозованої. Промислове виробництво в зазначеному періоді зросло на 3.9 відсотка, а в червні та липні його динаміка була від'ємною.

Дещо поліпшилася ситуація на ринку праці, кількість безробітних, які перебувають на обліку, зменшилася за рік з 945 до 825.4 тис. осіб, або на 2.7 відсотка. У результаті цього рівень зареєстрованого безробіття, розрахований щодо працездатного населення працездатного віку, знизився з 3.4 до 2.9 відсотка.

Завдяки вжиттю заходів щодо поліпшення фінансової політики, зокрема скасування наявних раніше численних податкових пільг, за сім місяців 2005 року вдалося досягти збільшення доходів державного бюджету на 53.2 відсотка, а їх частка у ВВП досягла 25.6 відсотка порівняно з 21.2 відсотка у 2004 році. У структурі видатків відбулося зменшення в бік соціальних трансфертів, за підсумками року прогнозується дефіцит бюджету на рівні 5.4 млрд. грн., який покриватиметься за рахунок приватизаційних надходжень та можливого розміщення єврооблігацій на 600 млн. євро з

терміном обігу 10 років. У зв'язку з цим важливе значення для забезпечення стабільності гривні матиме вирішення проблеми посилення координації бюджетної та монетарної політики.

Тенденція до зростання доходів населення за рахунок переважно соціальних платежів та зарплат у бюджетному секторі, започаткована в кінці 2004 року, спостерігалася і в 2005 році. За результатами семи місяців 2005 року приріст реальної заробітної плати становив 17.5 відсотка, а приріст реальних наявних доходів населення — 25.8 відсотка. До кінця року очікується подальше підвищення доходів населення завдяки планомірному збільшенню мінімальної заробітної плати та зміні в системі оплати праці в бюджетних установах.

Після досягнення в 2004 році рекордного значення позитивного сальдо зовнішньої торгівлі на рівні 4.87 млрд. доларів США в 2005 році відбувається значне його зменшення. Так, за перше півріччя цей показник зменшився вдвічі — з 3 до 1.5 млрд. доларів США. Водночас у другому півріччі очікується суттєве зростання зовнішніх інвестицій.

У січні — серпні 2005 року монетарна база збільшилася на 27.4 відсотка, грошова маса — на 31 відсоток. Інтенсивне збільшення монетарних агрегатів (яке частково мало відновлювальний характер після істотного уповільнення наприкінці минулого року) спостерігається на тлі значного уповільнення темпів зростання ВВП. Приріст депозитів фізичних осіб у національній валюті за вісім місяців

становив 55.7 відсотка. У той же час співвідношення темпів приросту загального обсягу вкладів фізичних і юридичних осіб у банківській системі (33.1 відсотка) та темпів збільшення інших монетарних агрегатів (зокрема, готівки та грошової маси) свідчить про уповільнення тенденції щодо збільшення частки грошей, які розміщені в банківській системі. Темп зростання готівки (27.1 відсотка за період) значно перевищує відповідні показники за роки економічного зростання, що обумовлює додатковий інфляційний ризик.

Головним каналом введення коштів в обіг є валютний ринок: за січень — серпень 2005 року обсяг чистої емісії, спрямованої на купівлю валюти, становив понад 26.4 млрд. гривень. За іншими каналами відбувалося вилучення коштів.

Виваженішою порівняно з попереднім роком є динаміка коштів уряду в Національному банку: на 1 вересня 2005 року гривневі залишки становили 10.3 млрд. грн. (на відповідну дату 2004 року — 15.3 млрд. гривень). Тобто якщо 2004 року уряд упродовж трьох кварталів значно нарощував залишки коштів і різко використав їх у четвертому кварталі, то зараз нагромадження і використання коштів відбувається більш рівномірно, що є позитивним з точки зору впливу на інфляційні процеси.

За січень — серпень ціни на споживчому ринку підвищилися на 6.7 відсотка, що є найвищим показником для зазначеного періоду за останні п'ять років. Продовольчі товари подорожчали на 7.7 відсотка, непродуктові — на 2.9 відсотка, послуги — на 7 відсотків. Головною причиною цього є невідповідність між попитом і пропозицією на споживчому ринку, яка виникла наприкінці минулого року і посилюється в поточному році внаслідок значних бюджетних виплат соціальної спрямованості. Зазначене підвищення загального рівня цін насамперед спричинене подорожчанням товарів м'ясної групи, цукру, пального і, як наслідок, проїзду на міському транспорті. На тлі постійного зростання доходів громадян сформувалася стала інфляційна тенденція щодо абсолютної більшості товарів і послуг на споживчому ринку.

На динаміку споживчих цін до кінця 2005 року визначальний вплив матиме подальше збільшення видатків бюджету соціального спрямування, зростання доходів населення, мінімальної заробітної плати та пенсій за

наявності досить високого рівня інфляційних очікувань населення. Основними ризиками, реалізація яких може прискорити темпи інфляції, є тенденція подальшого подорожчання пального та підвищення вартості житлово-комунальних послуг — у такому разі рівень інфляції в 2005 році може перевищити межі, передбачені Основними засадами грошово-кредитної політики (8.5—9.5 відсотка).

Валютно-курсова політика в 2005 році в умовах змін кон'юнктури ринку спрямовується на підтримку стабільності та уникнення значних коливань обмінного курсу гривні. На початку року внаслідок очікувань щодо укріплення гривні значно збільшився приплив спекулятивного капіталу з-за кордону. Протягом січня — квітня суттєво зросла пропозиція, а обсяг викупу валюти Національним банком досяг 4.23 млрд. доларів США (за відповідний період минулого року — 1.37 млрд. доларів США), що обумовило ревальвацію курсу на 4.8 відсотка, яка позитивно вплинула на стримування інфляції.

Однак подальші коливання цін на пальне, висока інфляція, погіршення сальдо торгового балансу, зменшення іноземних інвестицій призвели до зниження пропозиції та підвищення попиту на валюту. Внаслідок цього в травні — серпні обсяг викупу валюти зменшився до 1 509.8 млн. доларів США (з незначним від'ємним сальдо інтервенцій у червні), тоді як за відповідний період попереднього року цей показник був у 2.5 раза більшим (3.8 млрд. доларів США). У цих умовах подальша ревальвація була призупинена і курс утримувався на рівні 5.05 грн. за долар США.

Відповідні коливання попиту та пропозиції спостерігаються на готівковому валютному ринку. Якщо для січня — березня характерна тенденція до поступового зменшення попиту та зростання пропозиції готівкової валюти, то в квітні пропозиція суттєво зменшилася, а в травні обсяг попиту перевищив обсяг пропозиції. Проте, починаючи з другої половини червня, завдяки сезонним факторам пропозиція знову почала зростати вищими темпами. Загалом за січень — серпень перевищення пропозиції над попитом становило 171.7 млн. доларів США, що майже в 6 разів менше обсягів такого перевищення за відповідний період попереднього року.

Протягом січня — серпня 2005 року міжнародні валютні резерви Національного банку України зросли на 4.9

млрд. доларів США, або на 51.7 відсотка (до 14.5 млрд. доларів США), що забезпечує покриття обсягу приблизно 3.8 місяця імпорту. Це зростання забезпечено головним чином у період значного припливу валюти на початку 2005 року. Так, за січень — квітень резерви зросли майже на 3.5 млрд. доларів США, тоді як за травень — серпень, тобто після зменшення пропозиції та зростання попиту, — усього на 1.4 млрд. доларів США.

За умов зміцнення номінального курсу та прискорення інфляції реальний ефективний обмінний курс (РЕОК) гривні протягом семи місяців 2005 року ревальвував більше ніж на 12 відсотків, що трапилося вперше за останні 4 роки. Це суттєво впливає на конкурентоспроможність вітчизняних товарів на міжнародних ринках, а отже, стримує експорт та сприяє збільшенню імпорту, впливає на зростання негативного сальдо зовнішньої торгівлі, суттєво зменшує приплив валюти та збільшує попит на неї і поступово перетворюється на фактор уповільнення зростання резервів Національного банку України.

Беручи до уваги можливе збереження коливань кон'юнктури, ймовірність високої інфляції, погіршення сальдо торгового балансу, значне уповільнення темпів виробництва, зменшення надходжень від приватизації та інші фактори, найбільш ефективною курсовою політикою до кінця 2005 року буде збереження стабільності наявного рівня обмінного курсу. Це забезпечить позитивний вплив на стримування інфляції, зменшить тиск на подальше зміцнення РЕОК, а середньорічне значення курсу перебуватиме в межах, визначених Основними засадами грошово-кредитної політики на 2005 рік, — 5.1—5.15 грн. за долар США.

Враховуючи стабілізацію ситуації на валютному ринку після кризових явищ останнього кварталу 2004 року, система валютного регулювання вдосконалювалася шляхом поступової лібералізації та спрощення її елементів. Наявність тенденцій щодо зростання інфляційних ризиків та деяких інших несприятливих явищ обумовлюють необхідність збереження та вдосконалення основних складових системи валютного регулювання, які забезпечують підтримання стабільності.

За урядовими прогнозами, в 2006 році слід очікувати зростання ВВП на 7 відсотків. Значення внутрішніх факторів розвитку поступово підвищуватиметься порівняно із зовнішніми. Цьо-

му сприятиме подальше зростання доходів населення, адаптація підприємств до реформ у фінансовій сфері та поліпшення їх фінансового стану, забезпечення надійної збалансованості бюджету, подальше підвищення рівня монетизації економіки та вжиття заходів щодо уповільнення інфляції.

Очікується збереження тенденції до скорочення позитивного сальдо торгового балансу під впливом нарощування обсягів імпорту. Важливим фактором їх зростання, а також технічного переозброєння виробництва та здійснення структурної перебудови економіки буде зростання іноземних інвестицій, що сприятиме збільшенню питомої ваги високотехнологічних та наукомістких виробництв, поліпшенню якості, надійності та конкурентоспроможності вітчизняних товарів. У цих умовах можна очікувати збереження високих темпів зростання будівництва, стабілізації сільськогосподарського виробництва, розвитку транспорту, торгівлі та інших видів діяльності.

Розгортання ринкових механізмів сприятиме зростанню попиту на гроші та підвищенню рівня монетизації економіки. Високими темпами розвиватиметься банківська система, посилюватиметься інвестиційна спрямованість господарської діяльності та зростання реальних доходів населення.

Проте подальше реформування економіки в 2006 році, вступ України до Світової організації торгівлі та розвиток політичної активності у зв'язку з виборчим процесом можуть супроводжуватися виникненням тимчасових дисбалансів із підвищенням ризиків певного порушення фінансової стабільності та прискорення інфляції. У таких умовах грошово-кредитна та валютно-курсова політика мають посилити свою стабілізаційну спрямованість з метою зменшення цих ризиків, стримування зростання цін та припинення економічного зростання.

Незважаючи на позитивну динаміку розвитку внутрішнього ринку, 2006 року збережеться значна залежність економічного зростання від зовнішнього попиту. Інтенсифікація участі України в інтеграційних процесах і збільшення іноземних інвестицій матиме неоднозначні соціально-економічні, фінансові та структурні наслідки. Спостерігатиметься вплив довгострокових чинників цінової нестабільності, пов'язаних зі структурною та інституційною недосконалістю економіки України. Тому в 2006 році Національному банку України необхідно докласти значних зусиль для

забезпечення підтримки довіри до національної грошової одиниці.

Головною метою грошово-кредитної політики в 2006 році є забезпечення стабільності грошової одиниці України як монетарної передумови збалансованого соціально-економічного розвитку. Для досягнення цієї мети Національний банк України забезпечить кероване зростання грошової пропозиції відповідно до зростання реального ВВП та підвищення рівня монетизації економіки, використовуючи інструменти грошово-кредитної політики для регулювання грошового обігу, підтримки рівноваги між попитом і пропозицією на грошовому ринку та розширення фінансових можливостей інноваційно-інвестиційного зростання.

Національний банк України докладе відповідних зусиль для переходу до таргетування інфляції, сприяючи укріпленню довіри до гривні та банківської системи, прозорості грошово-кредитної політики, удосконаленню структури грошового обігу, розвитку кредитування суб'єктів господарювання та домогосподарств. З цією метою провадитиметься робота щодо використання розрахунку показника базової інфляції як найчутливішого до зміни пропозиції грошей. Крім того, мають вживатися заходи щодо мінімізації впливу немонетарних чинників на інфляцію, що зумовлює необхідність посилення співпраці Національного банку України з урядом України.

У процентній політиці Національний банк України орієнтуватиметься на забезпечення відповідності рівня відсоткових ставок загальній макроекономічній ситуації, сприяючи зниженню ризиковості кредитної діяльності банків та рівня їх витрат. Триватиме робота щодо поліпшення структури ресурсної бази банків, розширення обсягів кредитування та спрямування надлишкової пропозиції коштів зі споживчого ринку в інші сегменти економіки.

Підтримуючи рівновагу на грошово-кредитному ринку, Національний банк України регулюватиме ліквідність банків шляхом операцій з рефінансування, операцій на відкритому ринку і мобілізаційних операцій, а також використовуючи вимоги до формування обов'язкових резервів. Триватиме робота щодо обґрунтованого поширення заставного інструментарію рефінансування, у тому числі і за рахунок іпотечних фінансових інструментів.

Продовжуватиметься зростання золотовалютних резервів, вживатимуться заходи щодо регулювання експорту-імпорту капіталу, розвитку міжбанківського валютного ринку та забезпечення прозорого механізму здійснення Національним банком України валютних інтервенцій.

На грошово-кредитну політику в **2006 році** впливатимуть певні ризики, а саме:

- ♦ внутрішні системні ризики, пов'язані з нестійким економічним зростанням, що обумовлює невизначеність попиту на гроші, інфляційний тиск з боку виробництва, необхідність використання адміністративного регулювання цін;

- ♦ ризики зовнішньої невизначеності, які можуть негативно впливати на платіжний баланс, рівень золотовалютних резервів та валютно-курсову політику; накопичений кредитний ризик банківської системи, обумовлений кредитною експансією останніх років;

- ♦ політичні ризики, які можуть спровокувати незбалансованість бюджету та необґрунтоване зростання бюджетних витрат.

З урахуванням цього грошово-кредитна політика в 2006 році ґрунтуватиметься на таких принципах:

- ♦ виключна роль стійкості монетарного середовища у соціально-економічному розвитку країни;

- ♦ стабільність основних цілей і завдань, прозорість механізмів реалізації грошово-кредитної політики;

- ♦ послідовність та узгодженість у використанні інструментів, включаючи процентні ставки, обмінний курс, емісійні і мобілізаційні механізми для досягнення цінової стабільності як головного критерію ефективності грошово-кредитної політики;

- ♦ ефективна співпраця з іншими органами державної влади в межах їх компетенції для забезпечення стабільності національної грошової одиниці.

У 2006 році грошово-кредитна політика буде спрямована на утримання інфляції в діапазоні 8.5—9.5 відсотка. Для оцінки ситуації на грошово-кредитному ринку, окрім індексу споживчих цін, використовуватимуться інші цінові індекси, зокрема, середньорічний індекс споживчих цін, індекс цін виробників промислової продукції, а також індекс-дефлятор ВВП.

Для досягнення цінової стабільності вживатимуться заходи щодо забезпечення довіри до грошової одиниці та банківської системи, створюватимуться умови для перетікання коштів зі споживчого ринку в інші

сегменти економіки. Для забезпечення цього дуже важливим є розвиток малого та середнього бізнесу, а також усіх сегментів фінансового ринку.

Досягнутий рівень монетарної зрілості економіки України, особливості етапу переходу до її більш стабільного розвитку, необхідність подальшої інтеграції у світовий економічний простір створюють умови для формування основних засад грошово-кредитної політики на підставі середньострокової монетарної стратегії, яку передбачається розробити на 2007—2009 роки. Це надасть змогу уряду та суб'єктам господарювання прогнозувати довгострокові дії інституційного, соціального та інноваційно-інвестиційного характеру, здійснювати послідовне зміцнення національної конкурентоспроможності та поступово переходити на світові стандарти щодо розвитку грошово-кредитної сфери.

Ураховуючи прогнозоване зростання реального ВВП і гальмування тенденції до підвищення рівня монетизації економіки, забезпечення інфляційного орієнтира потребує більш жорсткої монетарної політики, а саме зростання монетарної бази протягом року на 22—27 відсотків, грошової маси — на 27—32 відсотки. Національний банк України забезпечуватиме задоволення попиту на гроші, сприяючи процесу мультиплікативного розширення грошової пропозиції. Передбачається подальший розвиток банківської системи, узгоджений з розвитком небанківських фінансових інститутів — пенсійних фондів, страхових компаній, інвестиційних фондів тощо. Сприяючи розвитку фондового сегмента грошово-кредитного ринку, Національний банк України використовуватиме державні цінні папери, муніципальні та корпоративні облігації як інструменти рефінансування банків. Вживатимуться заходи щодо запобігання дестабілізуючому впливу на національну фінансову систему спекулятивних операцій нерезидентів з державними цінними паперами.

Валютно-курсова політика в 2006 році підпорядковуватиметься завданням підтримання стабільності гривні та основним цілям економічного розвитку держави притаманними їй засобами. З цією метою в умовах ймовірних коливань кон'юнктури необхідно забезпечити стабілізаційні тенденції в динаміці обмінного курсу гривні щодо долара США із певним розширенням гнучкості та меж щоденних коливань за рахунок дещо меншого впливу Націо-

нального банку на його формування. Одним із головних орієнтирів курсової політики буде запобігання значній ревальвації реального ефективного обмінного курсу гривні. Реалізація зазначеної політики сприятиме стримуванню інфляції, розвитку зовнішньоекономічної діяльності та внутрішнього виробництва, дедоларизації економіки, а також підвищенню довіри до національної грошової одиниці. Валютно-курсової політики 2006 року, що враховуватиме наявний обмінний курс, а також необхідність забезпечення його гнучкості та створення засад для поступового переходу до вільного плавання як однієї з передумов таргетування інфляції, відповідатиме орієнтовне значення середньорічного курсу в межах 5.0—5.2 грн. за долар США.

Реалізація стабілізаційної курсової політики здійснюватиметься в умо-

дальшим приведенням чинного законодавства у відповідність до стандартів країн ЄС та міжнародних організацій, з якими Україна має домовленості про співпрацю. Однак, ураховуючи подальше поглиблення процесів реформування економіки України з можливим виникненням певних дестабілізаційних явищ, система валютного регулювання має зберігати надалі ті елементи, які посилюють її надійність. Беручи до уваги зростання ролі євро для поступової інтеграції в європейський економічний простір, Національний банк України в разі потреби використовуватиме євро з метою згладжування коливань валютного курсу.

З урахуванням головних чинників та тенденцій, що впливатимуть на грошово-кредитну систему в 2006 році, передбачено такі змінні індикатори фінансової сфери:

Показник	2006 рік				
	Усього	У тому числі за кварталами			
		I	II	III	IV
Індекс споживчих цін (у відсотках), грудень до грудня попереднього року	108.5—109.5	103.1—103.5	104.7—105.1	104.8—105.6	108.5—109.5
Монетарна база (млн. грн.)	90 515— 97 640	73 455— 79 955	79 390— 86 105	84 580— 91 485	90 515— 97 640
Темпи зростання до попереднього року (у відсотках)	122—127	99—104	107—112	114—119	122—127
Грошова маса (млн. грн.)	223 675— 240 780	177 880— 193 355	199 015— 215 245	209 580— 226 200	223 675— 240 780
Темпи зростання до попереднього року (у відсотках)	127—132	101—106	113—118	119—124	127—132
Обмінний курс гривні щодо долара США , середній за період (грн. за долар США)	5.0—5.2	5.0—5.2	5.0—5.2	5.0—5.2	5.0—5.2

вах ймовірного зменшення валютних надходжень до України за рахунок скорочення позитивного торгового сальдо з одночасним поступовим відновленням збільшення припливу іноземних інвестицій. Це дасть змогу помірно збільшувати золотовалютні резерви, що необхідно для підвищення надійності банківської системи, посилення її спроможності протидіяти кризовим явищам та підвищення міжнародного інвестиційного рейтингу України. Згідно з прогнозами на кінець 2006 року золотовалютні резерви становитимуть не менше обсягу чотирьох місяців імпорту, що перевищує міжнародно визнані критерії достатності резервів.

Надалі важливішого значення набудуватиме поступова лібералізація правил роботи на валютному ринку з по-

Головним орієнтиром грошово-кредитної політики, що відображає рівень і тенденції стабільності грошової одиниці, є індекс споживчих цін. Регулювання обмінного курсу спрямовуватиметься на підтримання цінової і фінансової стабільності. Показники монетарної бази і грошової маси є проміжними орієнтирами, які використовуються для вирішення поточних завдань монетарного забезпечення макроекономічної рівноваги. Виконуючи головну конституційну функцію — забезпечення стабільності грошової одиниці — Національний банк України оперативно реагуватиме на зміни в попиті на гроші, забезпечуючи рівновагу на грошовому ринку та монетарні умови для соціально-економічного розвитку.

□

Ідентифікація, аналіз та управління операційними ризиками в українських банках

У 2004 році один із авторів цієї статті розробив концепцію комплексного експертного дослідження систем ризик-менеджменту в банках України. Структура дослідження відповідає підходам другої Базельської угоди з капіталу (Базель II) та узгоджена з Методичними рекомендаціями щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, затвердженими постановою Правління НБУ від 02.08.2004 р. № 361. Принципово відмінною рисою дослідження є квантифікація експертних оцінок, що дає змогу визначити пріоритети у числовій формі.

Наприкінці 2004 — на початку 2005 року автори статті провели експертне дослідження за спеціально побудованою стратифікованою вибіркою з урахуванням розподілу банків на чотири групи відповідно до розміру активів. Експертні оцінки отримано від 24 комерційних банків із репрезентативною їх кількістю від кожної групи. Експертні знання з'ясовували шляхом анкетування та у співбесідах, у ході яких уточнювали відповіді.

ПІДХОДИ ДО ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОПЕРАЦІЙНИХ РИЗИКІВ

Останнім часом у світовій банківській практиці приділяється значна увага проблематиці, пов'язаній з операційними ризиками. Першою причиною такої уваги — прямі та побічні збитки, пов'язані з операційною діяльністю комерційних банків, найвідомішим прикладом чого було банкрутство банку "Barings" у 1995 році. Нині банківська операційна діяльність набула якісно нових ознак, обумовлених збільшенням масштабів операцій, їх різноманітністю, запровадженням нових технологій тощо. Враховуючи це, Базельський комітет з банківського нагляду в проекті Нової угоди з капіталу (Базель II) приділив значну увагу методології форму-

вання капіталу під операційні ризики [1]. Обговорення регулятивних норм, пов'язаних із операційними ризиками, спонукало до нових досліджень як на теоретичному, так і на практичному рівнях. Проблематику, яка стосується регулятивних аспектів цих ризиків, розкрито у відомій статті Дж. Даніельсона "Академічна відповідь на Базель II" [2]. Їх моделювання та хеджування досліджено в монографії М.Круза [3].

Попри широку увагу до операційних ризиків банку, нині немає спільної точки зору щодо їх ідентифікації [4]. Проаналізуємо основні підходи до ідентифікації зазначених ризиків.

Перший підхід полягає в тому, що під цим терміном розуміють ризики, які виникають у процесі здійснення операцій фінансовим інститутом (банком): помилки персоналу, недотримання процедур виконання операцій, збій комп'ютерних систем. Водночас за такого підходу не розглядаються випадки навмисного порушення систем внутрішнього контролю (наприклад, свідомого порушення лімітів і резервів співробітниками банку), внутрішнього та зовнішнього шахрайства. Крім того, не розглядається ризик, пов'язаний із неадекватною організацією самих процедур виконання операцій та, ширше, з організацією бізнес-процесів у банку (приміром, надання одному підрозділу повноважень прийняття рішень і водночас контролю за ними). Не враховується також ризик, пов'язаний з використанням неадекватних моделей оцінки ризику (ринкового та кредитного).

Другий поширений підхід полягає у поділі ризиків банку на фінансові й нефінансові та визначенні операційних ризиків як "нефінансових". Під фінансовими розуміють ризики, що виникають при виконанні банками функцій фінансових посередників. До них відносять ринковий, кредитний,

Андрій Камінський

Докторант економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Кандидат фізико-математичних наук

Андрій Кияк

Заступник голови правління КБ "Українська фінансова група". Кандидат економічних наук

Стаття присвячена актуальній для вітчизняної банківської системи темі з огляду на недостатню розробленість питань ідентифікації, аналізу та управління операційними ризиками банків в Україні та процес обговорення Нової Базельської угоди з капіталу (Базель II), в якій методології покриття втрат від операційних ризиків приділено значну увагу.

ризиків ліквідності, невідповідності активів і зобов'язань, а також страховий. На відміну від фінансових, нефінансові ризики — спільні для багатьох компаній і не притаманні виключно фінансовим посередникам. Нефінансові ризики розподіляють на три категорії: ризики внутрішніх подій, ризики зовнішніх подій та бізнес-ризиків. Перші спричиняються шахрайством, браком належного внутрішнього контролю, збоями інформаційних систем, помилками та порушеннями правового характеру. Один з останніх найзначніших прикладів прояву цього ризику — збитки на 700 млн. доларів США внаслідок неавторизованих торгів у Allied Irish у лютому 2002 року. Ризики зовнішніх подій пов'язані з такими подіями, як катастрофи, терористичні акти, землетруси, цунамі тощо. Прикладом можуть слугувати прямі збитки банків від терористичної атаки на Нью-Йорк 11 вересня 2001 року (лише Банк Нью-Йорка мав прямі збитки в сумі 85 млн. доларів). Бізнес-ризиків включають збитки від нереалізованих конкурентних переваг, неправильного вибору стратегії розвитку та місця на ринку, втрати від регуляторних змін, від змін у попиті тощо.

Другий підхід, на нашу думку, не зовсім адекватно відображає сутність операційних ризиків. Так, бізнес-ризик породжують втрати, зумовлені звичайними економічними причинами, а тому мають бути предметом аналізу бізнес-діяльності банку в цілому, а не ризик-менеджерів. До того ж необхідно відокремити безпосередні втрати, пов'язані з певною подією, від побічних втрат. Наприклад, окрім 85 млн. доларів прямих збитків Банку Нью-Йорка, були побічні збитки через кількадекний розлад економічної діяльності (зокрема, 4 дні не працювала біржа).

Третій підхід полягає у тому, що операційними вважаються ризики, які виникають через недоліки побудови внутрішніх процесів у банку, внутрішнє і зовнішнє шахрайство, технологічні збої та непередбачувані події (пожежі, аварії тощо). Цей підхід представлено, зокрема, в Енциклопедії фінансового ризик-менеджменту [6] (виданій у Росії в 2003 році), де знаходимо таке визначення: “Операційний ризик — це ризик прямих і побічних збитків у результаті неправильної побудови бізнес-процесів, неефективності процедур внутрішнього контролю, технологічних збоїв, несанкціонованих дій персоналу або

зовнішніх впливів”. Це визначення вочевидь є найгрунтовнішим та узагальнює підходи, широко представлені в західній літературі з банківської практики (прикладом може слугувати [4], де автор перелічує складові операційних ризиків).

Аналогічну дефініцію запропоновано Базельським комітетом у останній редакції Угоди з капіталу: “Операційний ризик визначається як ризик виникнення збитків у результаті недоліків та помилок в ході здійснення внутрішніх процесів у банку, допущених з боку співробітників, через інформаційні системи, а також зовнішніх подій”.

У розділі 11 Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України (затверджених постановою Правління НБУ від 2 серпня 2004 року № 361) міститься таке визначення: “Операційно-технологічний ризик — це потенційний ризик для існування банку, що виникає через недоліки корпоративного управління, системи внутрішнього контролю або неадекватність інформаційних технологій і процесів оброблення інформації з точки зору керованості, універсальності, надійності, контрольованості і безперервності роботи цих технологій.

Такі недоліки можуть призвести до фінансових збитків через помилку, невчасне виконання робіт або шахрайство, або стати причиною того, що інтереси банку постраждають у якийсь інший спосіб, наприклад, дилери, кредитні працівники або інші працівники банку перевищать свої повноваження або здійснюватимуть операції у порушення етичних норм або із занадто високим ризиком.

Операційно-технологічний ризик виникає також через неадекватність стра-

тегії, політики і використання інформаційних технологій. До інших аспектів операційно-технологічного ризику належать ймовірність непередбачених подій (пожежа або стихійне лихо)”.

Три наведені нами визначення дають змогу виділити основні причини виникнення операційних ризиків. Перша з них — незадовільна організація внутрішніх процедур банку щодо виконання операцій та загальна побудова бізнес-процесів у банку. Йдеться про необхідність розмежування функцій виконання та функцій контролю; встановлення контролю за дотриманням внутрішніх і зовнішніх лімітів і резервів; налагодження ефективної взаємодії між підрозділами, філіями тощо. Друга причина — збої комп'ютерних та інших інформаційних і технологічних систем банку. Третю причину операційних ризиків становлять внутрішнє та зовнішнє шахрайство (хоча внутрішнє шахрайство можна зменшити шляхом адекватного контролю в банку).

Далі наводиться аналіз експертних знань, отриманих від банків України, стосовно ідентифікації операційних ризиків. На його основі можна порівняти розуміння операційних ризиків у банках України з наведеними визначеннями (зокрема Базельського комітету).

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА АНАЛІЗ ОПЕРАЦІЙНИХ РИЗИКІВ У БАНКАХ УКРАЇНИ

Результати проведеного дослідження свідчать про специфічне сприйняття операційних ризиків в українських банках. Це впливає з аналізу причин операційних ризиків, повний перелік яких подано в таблиці 1. Серед найважливіших (які респонденти поставили на перше місце) при-

Таблиця 1. Причини операційних ризиків

Перелік	Частка експертних оцінок, відсотки		
	Причини, визнані найважливішими	Причини, поставлені за важливістю на друге місце	Причини, поставлені за важливістю на третє місце
Комп'ютерні збої та недосконалість програмного забезпечення	57	19.5	22.5
Помилки персоналу	38	43	5.5
Шахрайство (внутрішнє та зовнішнє)	5	14.5	33.5
Недосконалість побудови внутрішніх бізнес-процесів		19	5.5
Зовнішні фактори (аварійного типу)		5	
Зловживання персоналу (без шахрайства)			11
Невикористання можливостей систем			11
Відсутність єдиного інформаційного поля			5.5
Проблеми каналів зв'язку між філіями			5.5

чин — три: комп'ютерні збої — 57% експертних оцінок, помилки персоналу — 38%, шахрайство із пластиковими картками — 5%.

Серед причин операційних ризиків другої пріоритетності (поставлених експертами на друге місце) домінують помилки персоналу — 43%. Найважливішою причиною третьої пріоритетності є внутрішнє та зовнішнє шахрайство.

За результатами проведеного експертного дослідження операційні ризики мають різний ступінь важливості у загальній структурі сукупного банківського ризику (див. таблицю 2). У середньому в банківській системі цей вид ризику посідає за пріоритетністю загалом 5 місце серед 9 категорій ризику, визначених Методичними рекомендаціями щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, а точніше, четверте — для найбільших банків і шосте — для решти. Теоретичне пояснення даного факту випливає із загальної теорії систем: зі зростанням величини банку він як система стає складнішим. Практично це виявляється у якісних та кількісних відмінностях характеристик ризиків. Зі збільшенням банку зростає обсяг операцій, їх різноманітність, кількість філій, банкоматів тощо; підвищується значущість адекватної організації бізнес-процесів у банку. Побічно це підтверджується наявністю додатної кореляції (ко-

Таблиця 4. Складові операційних ризиків		
	Відсотки	
Об'єкти	Об'єктивна складова	Суб'єктивна складова
Банківська система України в цілому	48	52
Найбільші банки	38	62
Великі банки	56	44
Середні банки	57	43
Невеликі банки	33	67

Таблиця 5. Сукупний рейтинг причин операційних ризиків	
Причини	Рейтинг, R_i
Комп'ютерні збої та недосконалість програмного забезпечення	0.385
Помилки персоналу	0.349
Недосконалість побудови внутрішніх бізнес-процесів	0.134
Шахрайство (внутрішнє та зовнішнє)	0.124
Відсутність єдиного інформаційного поля	0.011
Проблеми каналів зв'язку між філіями	0.011

ефіцієнт кореляції 0.33) між розміром активів і рангом пріоритетності. При цьому дане значення є найбільшим серед коефіцієнтів кореляцій між розміром активів і рангами пріоритетності категорій ризику (див. таблицю 3).

Зауважимо співвідношення об'єктивної та суб'єктивної складових в операційних ризиках банків. Відомо (наприклад, [5]), що ризик має як об'єктивну, так і суб'єктивну складові. Перша спричинена невизначеністю, природно притаманною банківській діяльності, друга — особливостями прийняття рішень зацікавленими суб'єктами в умовах невизначеності. Результати експертного дослідження свідчать, що в серед-

ньому у банківській системі об'єктивна та суб'єктивна складові приблизно однакові, з невеликою перевагою останньої. Проте експерти банків різних груп оцінюють їх по-різному: у групах найбільших і невеликих банків частка суб'єктивної складової значно перевищує об'єктивну: в перших — в 1.5 раза, у других — удвічі. Водночас у групах великих і середніх банків об'єктивна складова більша. Це пояснюється тим, що великі системні банки мають значну кількість філій, великий обсяг операцій, оперують різними фінансовими інструментами. Тому виникнення збитків за операційними ризиками суттєво залежить від належної організації внутрішніх процедур, діяльності систем внутрішнього контролю, рівня менеджменту тощо. Для банків невеликих на перший план виходить інший ефект: прояв одного операційного ризику може призвести до зниження ефективності роботи банку — тому вага правильності рішення зростає. Частки об'єктивної та суб'єктивної складових у банках України наведено в таблиці 4.

Дослідження виявило, що 30% респондентів відчують різницю між об'єктивною та суб'єктивною складовими ризику лише інтуїтивно і не можуть дати точне визначення.

Для комплексного уявлення про ступінь важливості причин операційних ризиків доцільно з'ясувати їх сукупний рейтинг. Використаємо для цього адитивну згортку:

$R_i = \alpha_1 \omega_{1i} + \alpha_2 \omega_{2i} + \alpha_3 \omega_{3i}$, де R_i — рейтинг i -ї причини операційного ризику;

ω_{1i} , ω_{2i} , ω_{3i} — частки i -ї причини операційного ризику відповідно у групах першої, другої і третьої пріоритетності;

Таблиця 2. Ранг операційних ризиків серед дев'яти категорій ризиків

Об'єкти	Середній ранг (ступінь важливості) операційних ризиків для банків	Максимальний ранг операційних ризиків	Мінімальний ранг операційних ризиків
Банківська система України в цілому	5	2	9
Найбільші банки	4	2	6
Великі банки	6	3	8
Середні банки	6	2	9
Невеликі банки	6	3	8

Таблиця 3. Кореляція між розміром активів і рангом пріоритетності ризику

Категорії ризику	Коефіцієнти кореляції між розміром активів і рангом пріоритетності ризику
Кредитний	0.31
Ліквідності	0.18
Зміни процентної ставки	-0.03
Ринковий	-0.11
Валютний	-0.10
Операційний	0.33
Репутації	-0.04
Юридичний	-0.02
Стратегічний	0.09

$\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3$ — відносна вага груп першої, другої і третьої пріоритетності, $\alpha_1 + \alpha_2 + \alpha_3 = 1$.

У своєму дослідженні ми виходили з того, що $\alpha_1 = 0.5$; $\alpha_2 = 0.3$; $\alpha_3 = 0.2$, включивши причини “Зловживання персоналу без шахрайства” та “Невикористання можливостей систем” до причини “Недосконалість побудови внутрішніх бізнес-процесів”.

Розраховані значення рейтингу подано у таблиці 5. Таблиця ілюструє, що найбільший сукупний рейтинг мають причини, пов’язані з комп’ютерними технологіями та помилками персоналу. Другу групу становлять недосконалість побудова внутрішніх бізнес-процесів і шахрайство. Решта причин має рейтинг, яким можна знехтувати.

МОДЕЛЮВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ОПЕРАЦІЙНИМИ РИЗИКАМИ

Найважливішою передумовою моделювання є наявність статистичних даних про об’єкт моделювання, що для операційних ризиків є серйозною проблемою. Пояснюється це рідкісністю прояву значної частини зазначених ризиків. Так, за даними експертного дослідження, зовнішнє шахрайство зустрічається у середньому 1—2 рази на рік. А отже, створення статистичної бази щодо випадків шахрайства у конкретному банку потребує тривалого періоду часу. Побудова ж статистичної бази стосовно всієї банківської системи чи її частини є взагалі проблематичним завданням через можливе приховування банками подібних випадків. Окрім того, обґрунтування висновків зі статистичної бази, створеної на основі даних щодо банківської системи в цілому, може бути не завжди коректним для окремого банку.

На жаль, в українських банках зазначену проблему поглиблює брак розуміння важливості створення подібних баз даних. Це підтверджують результати експертного дослідження. Загалом в Україні більше третини банків вважають зайвим упровадження системи накопичення даних про втрати від операційних ризиків. У групах середніх і невеликих банків ця величина перевищує дві третини. Мало того, в жодному з банків із цих груп, які потрапили у вибірку дослідження, не запроваджено комплексну систему спостереження та аналізу втрат від операційних ризиків. Найрозвинутіші щодо цього — найкрупніші банки.

Таблиця 6. Наявність системи спостережень за операційними ризиками

Варіанти відповідей	Банківська система в цілому	Найбільші банки	Великі банки	Середні банки	Невеликі банки
Діє комплексна система накопичення та аналізу даних про втрати від операційних ризиків	9.1	20	14.3	0	0
Діє система накопичення даних про втрати від операційних ризиків за окремими напрямками, комплексний аналіз не проводиться	45.5	60	57.1	33	0
Актуальної потреби у системі накопичення даних про втрати від операційних ризиків немає	36.4	20	14.3	67	67
Власні варіанти відповідей	9.1	0	14.3	0	33

Результати дослідження цього питання відображено в таблиці 6.

За характером наслідків та частотою прояву операційні ризики можна поділити на 4 групи:

— першу становлять події, що виникають рідко і спричиняють невеликі збитки;

— друга включає події, що виникають часто, але спричиняють невеликі збитки;

— третя група характеризується суттєвими збитками, які трапляються з малою ймовірністю;

— четверту групу, яка включає події, що трапляються часто та спричиняються до великих збитків, ми не розглядали, оскільки вони вочевидь призводять до банкрутства.

Втрати від подій першої та другої груп мають бути включені до вартості бізнесу, а тому основними операційними ризиками слід вважати ті, які за малої ймовірності виникнення призводять до суттєвих втрат.

Базельський комітет із банківського нагляду в Новій угоді з капіталу пропонує концепцію резервування коштів під операційні ризики. Капітал для покриття таких ризиків (ORC — Operational Risk Capital) в угоді пропонується визначати за одним із чотирьох методологічних підходів:

— на основі базового індикатора (BIA — Basic Indicator Approach);

— на основі стандартного підходу (SA — Standard Approach);

— на основі внутрішньої оцінки (IMA — Internal Measurement Approach);

— на основі власних (“передових”) моделей оцінки операційних ризиків (AMA — Advanced Measurement Approach).

Перший підхід полягає у визначенні базового індикатора для розрахунку резервного капіталу ORC. Базовими індикаторами в цьому разі можуть

слугувати валовий дохід GI (Gross Income) за останній рік чи усереднений валовий дохід за останні кілька років. ORC визначається як відсоток від валового доходу. Початково Базельський комітет установив цей відсоток на рівні 30%, але після консультації з банківським та академічним співтовариствами, а також аналізу статистики його рівень знижено до 15% від середньої величини валового доходу за останні 3 роки. Математично це можна відобразити так:

$$ORC = \alpha_1 \times GI.$$

Стандартний підхід узагальнює підхід на основі базового індикатора шляхом виокремлення низки стандартних напрямів діяльності банку (як правило, 8 напрямів). Для кожного напрямку визначається власний відсоток від валового доходу в якості резервного капіталу. Якщо позначати валовий дохід від i -го виду діяльності банку як GI_i , а відсоток резервування — як β_i , то обсяг резервного капіталу математично можна подати так:

$$ORC = \sum_{i=1}^n \beta_i \times GI_i.$$

(Коефіцієнти β_i коливаються у межах від 12 до 18%).

При стандартному підході враховується специфіка діяльності банку та адекватніше визначається обсяг резервного капіталу; водночас імовірнісний розподіл збитків від операційних ризиків за кожним напрямом не проводять.

За підходу на основі внутрішньої оцінки за кожним напрямом діяльності додатково враховують види операційних втрат — штрафи, компенсації, неповернення коштів тощо. Після цього для кожного напрямку діяльності i та виду операційних втрат j визначають імовірну величину збитків EL_{ij} та коефіцієнти резервування γ_{ij} :

$$ORC = \sum_{i=1}^n \gamma_{ij} \times EL_{ij}.$$

У передових підходах використовують специфічні методики внутрішньої оцінки операційних ризиків, зокрема враховують кореляційні зв'язки між втратами за різними напрямками.

Більшість українських банків, особливо з числа середніх і невеликих, здійснює незначну кількість операцій за напрямками стандартного підходу. Тому моделювання величини резерву на його основі є не зовсім доцільним: по-перше, через неможливість встановити адекватні значення β_p , а, по-друге — через невисоку ймовірність втрат за кожним напрямом. Підхід на основі базового індикатора видається більш адекватним. Водночас для банків із груп найбільших і великих, які здійснюють значний обсяг операцій, логічно моделювати величину резерву в рамках стандартного підходу, але з відповідними українським умовам коефіцієнтами β_p .

Враховуючи те, що резерв слід спрямовувати на покриття збитків, які характеризуються малою та відносно високою ймовірністю виникнення, логічно формувати його за аналогією амортизаційних відрахувань, а саме: щомісяця відраховувати певну суму, доки не буде досягнуто визначеного рівня резерву.

Оцінка, аналіз та моделювання операційних ризиків на основі затвердженої концепції здійснюються лише в чверті опитаних банків. Більшість із найбільших, великих і середніх розробляють подібну концепцію. Водночас усі банки з вибірки невеликих підтвердили, що не мають концепції аналізу та моделювання операційних ризиків (див. таблицю 7).

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО УПРАВЛІННЯ ОПЕРАЦІЙНИМИ РИЗИКАМИ В БАНКАХ УКРАЇНИ

Проведене експертне дослідження дає змогу сформувати низку висновків і пропозицій. Так, результати аналізу свідчать, що сприйняття та розуміння операційних ризиків в українських банках відрізняються від прийнятих у західній практиці. Якщо там основна проблематика пов'язана з адекватною організацією бізнес-процесів у банку, запобіганню несанкціонованих торгів, використанням якісних моделей тощо, то в українській практиці на перший план виходять проблеми, пов'язані з функ-

Таблиця 7. Наявність концепції аналізу операційних ризиків у вітчизняних банках					
Стан запровадження	Частка банків, відсотки				
	Банківська система в цілому	Найбільші банки	Великі банки	Середні банки	Невеликі банки
Є концепція аналізу, оцінки та моделювання операційних ризиків, затверджена керівним органом банку	27	33	43	17	0
На даному етапі банк працює над розробкою концепції аналізу, оцінки та моделювання операційних ризиків	41	50	28.5	66	0
Концепції аналізу, оцінки та моделювання операційних ризиків банк не має	32	17	28.5	17	100

ціонуванням інформаційних систем. Пояснюється це як об'єктивними причинами, так і недостатнім рівнем розуміння сутності операційних ризиків. Серед об'єктивних причин — відносно висока вага витрат на інформаційні технології у загальній структурі витрат, неефективне їх запровадження, застарілі канали зв'язку, надмірна залежність від спеціалістів даної сфери.

Інша особливість — брак єдиної концепції щодо управління операційними ризиками в банках. Покриття збитків за ними здійснюється певною мірою в ручному режимі залежно від того чи іншого випадку. Статистичні дані накопичуються та аналізуються лише у 9% банків. Більш як третина банків вважає, що це не потрібно взагалі, особливо — у групі невеликих.

На основі проведеного дослідження та аналізу проблеми операційних ризиків в українській банківській системі ми сформулювали такі пропозиції:

1. Національному банку України доцільно розглянути питання про формування банками резерву для покриття операційних ризиків. Для цього на першому етапі необхідно провести комплексне вивчення статистичних даних стосовно відношення втрат від операційних ризиків до валового доходу. На основі такого аналізу можна встановити рівень резервування. Резерв має бути спрямований на покриття збитків за операційними ризиками, котрі характеризуються малою ймовірністю виникнення, але високою величиною збитків;

2. Враховуючи необхідність стимулювання уваги банків до проблематики операційних ризиків, встановити як нормативи резервування два розміри резерву: один — фіксований (наприклад, 8% від обсягу валового доходу), другий — заснований на власній моделі розрахунку резерву (але не менше 4% від валового доходу). Такий

підхід сприятиме розвитку в банках системи власних моделей запобігання операційним ризикам;

3. Банкам із групи найбільших рекомендувати стандартний підхід оцінки операційних ризиків, заснований на диференційованому підході до напрямів діяльності. Рекомендувати банкам цієї групи створити структурний підрозділ (відділ) з аналізу операційних ризиків;

4. Банкам середнім і невеликим з огляду на відносно малу кількість операцій варто використовувати підхід на основі базового індикатора;

5. Рекомендувати банкам розробити й затвердити їх керівними органами концепції аналізу, оцінки, моделювання та управління операційними ризиками, розвивати комплексні системи спостережень і збору статистичних даних про втрати від операційних ризиків. У системах мають враховуватися сфери прояву операційних ризиків, частота їх виникнення та розмір збитків.

Література

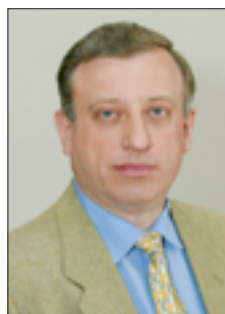
1. *The New Basel Capital Accord. Consultative document. Basel Committee on Banking Supervision. — 2003. — February // www.bis.org.*
2. *Danielsson J. An Academic Response to Basel II // Special Paper No 130 of LSE Financial Group and ERSC Research Centre. — 2001.*
3. *Cruz M.G. Modeling, Measuring and Hedging Operational Risk. John Wiley & Sons. — 2002. — 330 p.*
4. *Kuritzkes A. Operational Risk Capital: A Problem of Definition // The Journal of Risk Finance. — Fall 2002. — P. 47—56.*
5. *Камінський А.Б. Економічний ризик та методи його вимірювання. К.: Видавничий дім "Козаки", 2002. — 120 с.*
6. *Енциклопедія фінансового ризик-менеджмента // Под ред. А.А.Лобанова и А.В.Чугунова. — М.: Альпина Паблишер, 2003. — 786 с.*

Вітаємо! /

Відзнаки Президента України

Указом Президента України державними нагородами з нагоди 14-ї річниці незалежності України відзначено велику групу наших співвітчизників за значний особистий внесок у соціально-економічний, науковий та культурний розвиток України, вагомі трудові здобутки та активну громадську діяльність. Серед відзначених — і двоє працівників системи Національного банку України. Користуючись нагодою, вітаємо колег із цією знаменною в їхньому житті подією.

Орденем “За заслуги” III ступеня нагороджений

Павло Сениш, заступник Голови Національного банку України.

Як підмічено багатьма поколіннями, кожна людина за свій вік кардинально змінюється сім разів, але впродовж

усього життя залишається незмінною якась її стрижнева риса. Особливо вона помітна тим, хто тривалий час спілкується з колегою у службових справах. Для Павла Сенища такою рисою є ґрунтовність.

Із січня 1992 року Павло Миколайович працює в системі Національного банку України: спочатку в Тернопільському обласному управлінні на посадах заступника головного бухгалтера, головного бухгалтера. А з травня 1995 року — в центральному апараті на посаді головного бухгалтера — директора департаменту бухгалтерського обліку, із лютого 2000 року — заступника Голови Національного банку України.

Власне, ці роки й загартували Павла Миколайовича як фінансиста й керівника. За його безпосередньої участі та під його керівництвом за час роботи в банківській системі була розроблена та успішно впроваджена методологія бухгалтерських операцій при проведенні грошової реформи та введенні національної валюти — гривні у 1996 році, методологія обліку при запровадженні інструментів регулювання грошового обігу, здійснено перехід і реформування бухгалтерського обліку та звітності всієї банківської систе-

ми України за міжнародними стандартами. Під кураторством П.М.Сенища впроваджена централізована автоматизована банківська система на базі SAP R/3, яка надала змогу введення планових показників, їх консолідації та оперативного одержання інформації шляхом одночасного оброблення єдиної бази даних структурних підрозділів Національного банку України. Значний внесок Павло Миколайович зробив у розвиток одного із пріоритетних напрямів платіжної системи України — створення системи масових електронних платежів із застосуванням платіжних карток.

Павло Сениш накопичив великий досвід і передає його колегам. Він — автор наукового видання “Організація роботи з валютними ф’ючерсами на Українській міжбанківській валютній біржі”, співавтор навчальних посібників “Фінансово-кредитна система України — Росії (XVIII—XX ст.)”, а також “Облік та аудит у комерційних банках”.

Почесного звання “Заслужений економіст України” удостоєний

Володимир Чвалюк, начальник управління Національного банку України в Тернопільській області.

Численні знайомства й багаторічні спостереження за людськими долями наводять на думку, що сільські діти рідко збиваються з протореного шляху. Виховані на авторитеті батьків і старших у роду, на виду всього села, під вічним острахом “а що люди скажуть”, не роз-

балувані достатком і змалечку помічники, всі свої наступні життєві набутки — вищу освіту, просування по службовій драбині тощо нанижують на міцний характер, готовність до труднощів і на вміння покладатися насамперед на себе.

Уже майже 12 років працює Володимир Чвалюк в управлінні Національного банку України в Тернопільській області. Упродовж цього часу обіймав посади заступника начальника відділу аналізу і нагляду за діяльністю комерційних банків та кредитного регулювання, начальника відділу банківського нагляду, заступника начальника управління. Із жовтня 1998 року працює на посаді начальника управління.

Добросовісний та високопрофесійний фахівець банківської справи, В.В.Чвалюк активно впроваджує в життя кращий світовий досвід з банківського менеджменту. Йому, як і багатьом колегам, поталанило працювати в банківській системі молодшої України в історично важливі часи — довелося впроваджувати грошову реформу в Україні, докласти знань та зусиль при переході банківської системи на Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, удосконаленні банківського нагляду.

Завдяки вищезазначеному крокам керівника з кожним роком поліпшується матеріально-технічна база управління, впроваджуються новітні технології, постійно зростає кваліфікаційний рівень працівників. Із 2002 року з ініціативи Володимира Васильовича в управлінні щорічно проводяться курси підвищення кваліфікації “Комп’ютерні технології в банківській справі”, поглиблене вивчення іноземних мов, тематичні семінари, навчання.

Управління є дуже важливою ланкою взаємодії між системою комерційних банків, органами державної влади та сектором економіки області. В.В.Чвалюк спрямовує сили на те, щоб ці ланки послідовно, логічно й результативно співпрацювали, внаслідок чого постійно зростає обсяг кредитних вкладень для товаровиробників, особливо сільгоспвиробників та фізичних осіб. Темпи зростання обсягів за цими видами банківських інвестицій у півтора рази вищі, ніж у середньому по Україні. Випереджаючими темпами порівняно з активними продовжують зростати обсяги довгострокового кредитування, що створює передумови для стійкого розвитку господарського комплексу Тернопільщини. □

Проблеми і перспективи залучення іноземних інвестицій у банківську систему України

Перш за все слід зазначити, що, без жодного сумніву, наявність в економіці будь-якої держави значних обсягів іноземного капіталу є ознакою макроекономічної стабільності, високого рівня довіри інвесторів до її законодавчої, виконавчої, судової гілок влади. Зрозуміло, мовиться передусім не про короткотермінові та спекулятивні, а про довгострокові й переважно прямі іноземні інвестиції. І навпаки — зменшення порівняно з минулими періодами або уповільнення темпів зростання іноземних інвестицій є прямою ознакою нестабільності та недовіри до країни.

При цьому рівень розвитку демократії в країні серед пріоритетів інвесторів, як не дивно, далеко не на першому місці. Цей критерій значно поступається, наприклад, політичній стабільності. Саме тому досить часто тією чи іншою мірою авторитарні країни за рахунок залучення іноземного капіталу в умовах політичної стабільності демонструють високі темпи економічного зростання, на відміну від цілком демократичних держав, які мають невирішені політичні чи територіальні проблеми.

Переваги, що виникають завдяки іноземним інвестиціям, загальновідомі: технологічне оновлення економіки, зростання обсягів виробництва, зайнятості, податкових надходжень, що, зрештою, дає змогу збільшувати бюджетні витрати на пріоритетних для держави напрямках. Отже, залучення іноземних інвестицій є одним із основних завдань усіх гілок і рівнів державної влади.

Зауважимо, що приблизно такий же ефект спричиняє і збільшення внутрішніх інвестицій, яке досягається, окрім іншого, шляхом поступової детінізації економіки, зростання банківських пасивів, які спрямовуються в реальну економіку через механізм кредитування. До речі, в умовах зростання пропозиції кредитних ресурсів теоретично повинна знижу-

ватися і ціна кредиту для позичальників. Проте в даному випадку об'єктом аналізу є не внутрішні, а саме зовнішні інвестиції.

Спочатку торкнемося недоліків або дискусійних (з точки зору держави та місцевих економічних агентів) аспектів залучення іноземних інвестицій. Вони в основному проявляються так:

- ◆ зростає рівень конкуренції на сегменті ринку, який отримує іноземні інвестиції, внаслідок чого певною мірою страждають “старі” учасники ринку, або “вітчизняні товаровиробники”, проте, безумовно, виграють покупці товарів і споживачі послуг;

- ◆ зростає рівень конкуренції на ринку праці, оскільки іноземні інвестори почасти вимагають від місцевих працівників вищого рівня кваліфікації, володіння іноземними мовами, ставлять інші умови, що може призводити до часткового звільнення “старих” працівників підприємств, які отримують іноземні інвестиції;

- ◆ зростає залежність економіки, зокрема, ринку праці та бюджету, від ефективності роботи інвесторів;

- ◆ гіпотетично може зростати політична залежність країни від іноземців.

Що стосується останньої тези, то, на мою думку, небезпека втратити частину суверенітету чи потрапити через зростання зовнішніх інвестицій у політичну залежність від іноземних держав є дуже перебільшеною. Одним із прикладів може бути Китай. Сумнівно, що будь-яка японська, американська чи європейська корпорація-інвестор справляє на його внутрішню або зовнішню політику вагомий вплив. Абсолютна більшість підприємців і бізнесменів — люди практичні, егоїстичні й аполітичні. Мета їх діяльності як інвесторів і у власній країні, і за кордоном полягає в максимізації прибутку та мінімізації ризику втрат. З цієї точки зору масові розстріли в Китаї на стадіонах наркоторговців чи корупціонерів викликають занепокоєння переважно західних правозахисників, меншою

Дмитро Гладких

Начальник відділу фінансового аналізу і планування Київської регіональної дирекції АППБ “Аваль”. Кандидат економічних наук, доцент

Наприкінці серпня цього року у пресі з'явилися повідомлення про можливу купівлю контрольного пакета акцій АППБ “Аваль” австрійським банком “Райффайзен Інтернешнл Банк-Холдинг АГ”. Орієнтовна сума можливої угоди не оголошувалася (та, зважаючи на обсяг акціонерного капіталу одного з найбільших українських банків, можна було здогадатися, що йдеться про сотні мільйонів доларів США).

На час верстки цього номера журналу до Національного банку України не надходили документи, які б засвідчували зміни в статусі банку “Аваль” і могли б бути приводом для предметного коментаря. Однак різноманітні прогнози, пов'язані з можливою купівлею банку “Аваль”, що часом суперечать один одному, продовжують публікуватися в засобах масової інформації. Якими ж насправді можуть бути наслідки реалізації такої угоди для банківської системи та економіки України в цілому?

Свою точку зору на це питання викладає в статті наш постійний позаштатний автор, оглядач грошово-кредитного ринку, який, зауважимо, є співробітником банку “Аваль”.

мірою — західних урядів, і практично не турбують західних інвесторів. Натомість останні значно більше непокоять перспективи девальвації чи ревальвації юаня відносно долара США.

Одним із дискусійних питань залучення іноземних інвестицій є ціноутворення на товари і послуги в економічній галузі, до якої надходять зовнішні ресурси. Теоретично ціни в ній повинні знижуватися. Проте на практиці нові учасники ринку стикаються з тим, що суттєві коливання цін шкодять у першу чергу їм самим. Для прикладу розглянемо спрощений механізм ціноутворення на ресурси для іпотечного кредитування.

Як відомо, абсолютна більшість іпотечних кредитів традиційно надається в іноземній валюті. Реальні ставки за цими позичками (з урахуванням різноманітних додаткових комісійних витрат, які багатьма банками в рекламних акціях не афішуються) на сьогодні становлять 12—14% річних. Левову частку собівартості зазначених ресурсів становить ставка за валютними депозитами населення. Зрозуміло, що ставка за депозитами не може бути вищою за кредитну. Отже, ставки за валютними депозитами коливаються в межах від 8% річних у найбільших банках до 12% річних у малих. Різниця між цими ставками (маржа) і є тим заробітком, який отримують банки. Проте від цього заробітку слід відняти такі банківські витрати:

- ♦ обов'язкове резервування залучених коштів на кореспондентському рахунку;
- ♦ відрахування до фонду гарантування вкладів населення;
- ♦ формування страхових резервів за кредитними операціями;
- ♦ трансакційні витрати на залучення депозитів і надання кредитів;
- ♦ заробітна плата персоналу;
- ♦ певна частка загальнобанківських витрат на оренду, охорону, амортизацію, рекламу, транспорт, комунальні платежі, багато інших витрат, які формують собівартість банківських кредитів і послуг.

Залишкова частка банківських доходів від кредитування після відрахування всіх зазначених вище витрат є відповідним прибутком банку. Здебільшого його обсяг порівняно невеликий. Крім того, в умовах вільної конкуренції (а ринок банківських послуг з урахуванням значної кількості його учасників (див. таблицю 1) є саме ринком вільної конкуренції) доходи, витрати і ціни ринкових суб'єктів

формуються в однакових умовах і за однаковими закономірностями. Саме тому між кредитними ставками в різних банках майже немає різниці. Отже, є всі підстави вважати, що **в умовах вільної конкуренції поточні ціни на депозити та кредитні ресурси є справедливими цінами.**

те, беручи до уваги наведені вище загальні морально-психологічні характеристики підприємців та інвесторів, ймовірність радикального зростання доходів працівників викликає серйозні сумніви. Адже іноземні інвестори, як правило, не є альтруїстами. Їх мета — не підвищувати добробут населення

Таблиця 1. Кількість банків в Україні

Показники	1994 р.	1995 р.	1996 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	Липень 2005 р.
Кількість банків за реєстром	228	230	229	227	214	203	195	189	182	179	182	184
У тому числі: кількість банків за участю іноземного капіталу	12	12	14	22	28	30	31	21	20	19	19	22
із них кількість банків зі 100-відсотковим іноземним капіталом	1	1	2	6	9	8	7	6	7	7	7	9

Джерело: [1].

У цьому контексті **чекати від іноземних інвесторів на українському ринку банківських послуг швидкого і суттєвого зниження цін на кредити не доцільно.** Адже таке зниження, по-перше, закономірно призведе до зниження цін на депозити (які за визначенням не можуть бути дорожчими, ніж кредити), по-друге, здатне розбалансувати весь кредитно-грошовий ринок країни, у чому не зацікавлені ні уряд, ні Національний банк, ні інші учасники ринку, ні самі інвестори.

Ще одним дискусійним питанням щодо процесу залучення іноземних інвестицій є рівень матеріального стимулювання працівників вітчизняних підприємств, які отримують нових власників. Поширеною є точка зору, ніби прихід західних інвесторів призводить до суттєвого зростання рівня витрат підприємств на персонал. Про-

країни, яка є об'єктом інвестицій, а максимізувати прибуток для своїх власників та акціонерів. У спрощеному вигляді міркування інвесторів можна передати так: “Якщо я купую підприємство з персоналом у 20 тисяч осіб, котрі цілком задоволені своїм статусом і працюють задовільно, то який сенс збільшувати їх заробітну плату в середньому на 200 доларів? Додаткові витрати становитимуть 4 млн. доларів на місяць, або 48 млн. доларів на рік, економічний же ефект від цього підвищення не гарантований, його ще треба довго і складно прогнозувати”.

Одним із факторів зростання соціальної напруги в трудових колективах і суспільстві, який вважається наслідком залучення в країну іноземних інвестицій, є побоювання людей, що нові власники підприємств провадитимуть більш жорстку кадрову політику. На

Таблиця 2. Банки України з іноземним капіталом

Банк	Сумарні активи на 01.01.2005 р., млн. грн.	Місце за розміром активів	Сумарні активи на 01.07.2005 р., млн. грн.	Місце за розміром активів
АПББ “Аваль”	11 859	2	15 019	2
АКБ “Райффайзенбанк Україна”	4 407	8	4 653	8
АБ “ІНГ-банк Україна”	1 597	19	1 688	19
АТ “Кредитбанк (Україна)”	1 333	23	1 671	21
АКБ “ХФБ-банк Україна”	1 059	26	1 080	33
АКБ “Сітібанк Україна”	1 047	27	1 378	28
ЗАТ “Альфа-банк”	1 010	28	1 156	30
ЗАТ “Прокредитбанк”	713	37	837	39
ЗАТ “Комерційний банк “НРБ-Україна”	582	45	714	41
АК “Каліон-банк Україна”	520	47	601	45
ЗАТ “Банк Петрокоммерц-Україна”	419	55	499	51
АБ “Ажіо”	352	60	498	57

Джерела: [2, 5].

Таблиця 3. Частка ринку банківських послуг АППБ "Аваль" та АКБ "Райффайзенбанк Україна"

Показники	Активи		Зобов'язання		Власний капітал	
	на 01.01. 2005 р.	на 01.07. 2005 р.	на 01.01. 2005 р.	на 01.07. 2005 р.	на 01.01. 2005 р.	на 01.07. 2005 р.
Сумарні активи, зобов'язання, власний капітал по банківській системі України, всього	134 348	164 920	115 926	144 464	18 421	20 456
У тому числі						
АППБ "Аваль", млн. грн.	11 859	15 019	10 556	13 701	1 303	1 318
АКБ "Райффайзенбанк Україна", млн. грн.	4 407	4 653	4 053	4 314	354	339
Частка АППБ "Аваль" у банківській системі, %	8.8	9.1	9.1	9.5	7.1	6.4
Частка АКБ "Райффайзенбанк Україна" в банківській системі, %	3.3	2.8	3.5	3.0	1.9	1.7
Сумарна частка ринку двох банків	12.1	11.9	12.6	12.5	9.0	8.1

Джерела: [2, 3, 4, 5, 6, 7].

прикладі українських банків це може означати скорочення персоналу одних підрозділів (здебільшого бек- та мідл-офісів — бухгалтерських, господарських підрозділів, служби безпеки тощо) та розширення інших (передусім фронт-офісу, зокрема, підрозділів роздрібно-го бізнесу — споживчого кредитування, карткового бізнесу тощо). На мою думку, цей процес певною мірою є законним і неминучим, проте з урахуванням тривалого часу залучення і юридичного оформлення іноземних інвестицій, а також формування нових організаційних структур, які виникають унаслідок такого залучення, процес ротації персоналу буде, по-перше, розтягнутим у часі, а отже, не таким болісним, а по-друге, зводиться в основному саме до ротації, а не механічного скорочення.

Нарешті, останнім із основних суперечливих і дискусійних питань, які виникають у процесі залучення іноземних інвестицій, є рівень монополізації ринку. Як відомо, монополії впливають на ринок, передусім — на кінцевих споживачів товарів і послуг, у край негативно.

Як зазначалося вище, ринок кредитних ресурсів і банківських послуг в Україні є ринком вільної конкуренції. На ньому співіснують і конкурують майже дві сотні контрагентів, серед яких лише два десятки мають у своєму статутному фонді частку іноземного капіталу.

Перелік банків за участю іноземного капіталу наведено у таблиці 2. Як бачимо, до "великої десятки" входять лише 2 банки: АППБ "Аваль" та АКБ "Райффайзенбанк Україна". Більшість інших банків із іноземними інвестиціями належить до третьої групи, тобто до так званих середніх бан-

ків. Зрозуміло, що за цих умов ні про монополізацію ринку, ні про вагомий вплив іноземного капіталу на макроекономічні процеси в банківській системі України не йдеться.

Тепер поміркуємо над тим, як може змінитися ситуація у банківській системі України внаслідок злиття АКБ "Райффайзенбанк Україна" та АППБ "Аваль". Їх частки ринку відображено у таблиці 3. Як випливає із цих даних, сумарна частка ринку обох банків становить:

- ♦ близько 12% активів банківської системи;
- ♦ близько 12.5% залучених коштів;
- ♦ близько 8% капіталу.

Отже, є підстави стверджувати, що злиття двох відомих і потужних вітчизняних банків із іноземним капіталом

може в найближчі роки справляти вагомий вплив на банківську систему України. Однак цей вплив, вірогідно, матиме в цілому позитивний характер. Суттєвого коливання відсоткових ставок лише внаслідок самого факту злиття не передбачається. Ринок депозитів не зруйнується. Обсяг пропозиції кредитних ресурсів зросте, а ціна на них знижуватиметься поступово й повільно. Часткова ротація і зростання вимог до кваліфікації персоналу "Авалю" неминучі, проте зазначена ротація також відбуватиметься помірними темпами — не протягом тижнів, а місяцями й роками.

Література

1. Бюлетень НБУ. — 2005. — № 9. С. 141—142.
2. Структура активів банків України за станом на 01.01.2005 р. // Вісник НБУ. — 2005. — № 3. — С. 48—53.
3. Структура зобов'язань банків України за станом на 01.01.2005 р. // Вісник НБУ. — 2005. — № 3. — С. 54—57.
4. Структура власного капіталу банків України за станом на 01.01.2005 р. // Вісник НБУ. — 2005. — № 3. — С. 58—63.
5. Структура активів банків України за станом на 01.07.2005 р. // Вісник НБУ. — 2005. — № 9. — С. 46—51.
6. Структура зобов'язань банків України за станом на 01.07.2005 р. // Вісник НБУ. — 2005. — № 9. — С. 52—55.
7. Структура власного капіталу банків України за станом на 01.07.2005 р. // Вісник НБУ. — 2005. — № 9. — С. 56—61.

САНАТОРНИЙ КОМПЛЕКС ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СПРАВАМИ

«ПУЩА-ОЗЕРНА»

ЛІКУВАННЯ

- Консультації лікарів 11 спеціальностей
- Комп'ютерна діагностика
- Гідропатія (душі Віші, каскадний та ін.)
- Гідроклонотерапія
- Соліана шахта, аероіонотерапія

ОЗДОРОВЛЕННЯ

- Басейн
- Сауна
- Тренажерний зал
- Тенісний корт
- Пляж, човнова станція
- Косметологічний кабінет

ВІДПОЧИНОК

- Термін перебування 12-24 дні
- Путівки вихідного дня
- Одномісні, двомісні номери люкс, напівлюкс
- Працюємо цілодобово

Здоровим бути модно!

04075, м. Київ, Пуща-Водиця, 14 лінія
Тел.: 8 (044) 431-29-61, 431-25-63 www.ozerna.com.ua

**Юрій
Заруба**

Заступник керівника прес-служби
Національного банку України.
Кандидат економічних наук

Упродовж тривалого часу ринкова вартість компаній пов'язувалася переважно з їх фізичними активами. Проте з початку 1980-х років ситуація змінилася: посилилася тенденція до відхилення ринкової капіталізації фірм від вартості їх реальних активів — будівель, споруд, устаткування тощо. До активів, які почали істотно впливати на ринкову вартість підприємств, увійшли досвід роботи їх працівників, інтелектуальна власність, кваліфікація персоналу, топ-менеджерів тощо.

Із часом репутація компаній набула особливого значення. Практика показала, що загроза її погіршення є руйнівною для компаній, у тому числі — для банків. І це природно, адже у фінансово-кредитній сфері збільшення обсягів реалізації послуг та розширення географії їх надання значною мірою залежать від визнання ринком рейтингу торговельної марки установи. З огляду на це до «стандартних» банківських ризиків відносять і ризик погіршення репутації, про який йдеться в статті.

Ризики ділової репутації банків

Ризик погіршення репутації виникає через несприятливе сприйняття іміджу фінансової установи клієнтами, акціонерами (учасниками) або органами нагляду, що впливає на спроможність банку встановлювати нові відносини з контрагентами, надавати нові послуги або підтримувати наявні ділові стосунки¹. Предметніше він проявляється, як правило, у погіршенні платоспроможності і відпливі вкладів. Це дає підстави говорити про таке нове в банківській справі явище, як репутаційний капітал, що визначається сумою, на яку ринкова вартість банківських активів перевищує ліквідаційну. Зазначений показник обчислюється за так званим коефіцієнтом Тобіна — співвідношенням ринкової ціни компанії та вартості її реальних активів.

Позитивна ринкова репутація допомагає витримувати тиск зовнішніх факторів. Визнання банку на ринку є вагомим фактором прихильності до нього клієнтів навіть у разі виникнення тимчасових фінансових труднощів. Репутація продуктивно працює на банк і у відносно «спокійні» часи, що проявляється у можливості знижувати процентні ставки за залученими ресурсами (за рахунок високого кредитного рейтингу). Таким чином, репутація банку — не абстрактне поняття, вона має економічну природу і є одним із головних факторів конкурентоспроможності банківської установи.

ЯК ОЦІНИТИ РЕПУТАЦІЮ?

Процес управління ризиком у банківській діяльності, як правило, спрямований не на його усунення, а на отримання банком відповідної винагороди у разі прийняття цього ризику. Винятком є лише деякі ризики, щодо яких не встановлено взаємозв'язку між їх рівнем та величиною винагороди банку. Це — ризик репутації, юридичний, стратегічний та деякі інші ризики. Чітких кількісних критеріїв їх оцінки поки що немає. Тому доцільно ув'язувати їх з оцінкою інших ризиків банку.

«Найдоступнішим» критерієм для оперативної оцінки репутації можна

вважати показник залучених банком ресурсів. Зрештою, саме їх обсяг свідчить про визнання ринком того чи іншого банку.

Більш фундаментальним індикатором репутації банку є рівень котирування його акцій. У даному випадку він віддзеркалює не лише оцінку клієнтами сукупного ризику банку, а й емоційне сприйняття ними цієї установи, рівень суспільної довіри до неї. В Україні котирування банківських акцій поки що широко не провадиться. Опосередковано про рівень репутації того чи іншого банку свідчать встановлені щодо нього ліміти за операціями на міжбанківському ринку.

Визначаючи ризик погіршення репутації, крім кількісних показників, необхідно розглядати і якісні параметри банківської установи, основні з яких наведемо нижче.

- **Склад власників.** Наявність серед акціонерів банку великих компаній, що мають економічний та політичний вплив, за інших рівних умов позитивно впливає на його репутацію. У разі ж зміни власників оцінка вірогідних наслідків цього може бути різною. Одна справа — продаж банку як уже непотрібного бізнесу, і дещо інша — придбання його потужною фінансовою групою.

- **Входження банку у фінансово-промислову групу або холдинг.** У процесі аналізу беруть до уваги як масштабність і успішність того або іншого холдингу, так і позиціонування в ньому банку (слід розрізняти такі позиції, як, наприклад, холдинг при банку та банк, що обслуговує холдинг).

- **Стабільність чи нестабільність топ-менеджменту.** За інших рівних умов звільнення (за відсутності адекватних причин) перших осіб і, тим більше, цілої команди топ-менеджерів, скандали між керівниками банківської установи чи її власниками є, звісно, негативним чинником, що посилює ризик погіршення репутації.

- **Загальні тенденції в розвитку банку.** Увагу акцентують на ринкових позиціях банку, опануванні ним нових ринків, впровадженні перспективних програм, розширенні клієнтської бази, розвитку філійної мережі тощо.

- **Рівень аудиту, наявність рейтингів.** За інших рівних умов співпраця банку

¹ Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, схвалені Постановою Правління Національного банку України від 02.08.2004 р. № 361.

з авторитетним аудитором, надання звітності, що відповідає міжнародним стандартам, присвоєння банківській установі високих рейтингів, безумовно, позитивно позначається на її репутації.

- *Інформаційна відкритість, наявність зрозумілої стратегії розвитку.* Інформаційна прозорість банку виражається в обсязі та якості відомостей, що пропонуються зацікавленим особам, пресі тощо.

- *Наявність проблем у стосунках із державними і податковими органами.*

БАНКИ І ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Для українського банківського ринку, як і для інших ринків, де ще недостатньо розвинута конкуренція, характерна інформаційна асиметрія. Переважна більшість споживачів банківських послуг не володіє вичерпною інформацією про установу, з якою співпрацює, принаймні не має чіткого уявлення про конкретні економічні показники її діяльності. Нині у нашій країні практично єдиним інформаційним джерелом, з якого вкладники можуть дізнатися про стан і перспективи розвитку банків, є засоби масової інформації, які, зауважимо, часом нав'язують суспільству певні очікування щодо розвитку подій у банківській системі.

Аналіз матеріалів, присвячених діяльності банківської системи України у національних ЗМІ, показує, що цій тематиці частіше надають перевагу друковані та інтернет-видання. Телебачення і радіо звертаються до неї рідше.

Публікації у ЗМІ можуть дати лише непряму інформацію щодо репутації банків. Ці повідомлення чи міркування (позитивного вони чи негативного забарвлення) можна використовувати лише як сигнали для перевірки опублікованих відомостей.

Виділимо три основних види поведінки банків у взаєминах зі ЗМІ:

1. Уникнення контактів зі ЗМІ.
2. Стихійна взаємодія.
3. Керована взаємодія.

Основними рисами третього виду є довгострокове планування, визначення інформаційних пріоритетів і безперервність взаємодії банківської установи із засобами масової інформації.

Зазначимо, що публічну активність нині проявляє лише невелика група українських банків. Вона в основному виражається у розміщенні інтерв'ю чи цитуванні пресою думок провідних працівників або менеджерів цих банків стосовно подій на ринку. Складається враження, що у нас півтора десятка найчас-

тіше “цитованих” банківських фахівців формують позицію всього ринку.

Охоче українські банки повідомляють про події, які можуть привернути до них увагу громадськості, подати ринку своєрідний сигнал про те, що в банку все гаразд. А ось таких тем, як прибутки та стратегія, як свідчить аналіз ЗМІ, вітчизняні банкіри торкаються рідко. Мотиви закритості теми реального прибутку є зрозумілими з огляду на бажання полегшити податкове навантаження. Водночас закордонні банки в процесі своєї публічної активності іноді навіть завищують показники прибутку, прагнучи таким чином поліпшити свій імідж і залучити побільше інвесторів. Що стосується стратегії, то приховувати її від конкурентів (якщо вона є) — безглуздо. В секреті доцільно тримати лише тактичні ходи банку.

Проблемним аспектом взаємовідносин банків зі ЗМІ залишається розмежування комерційної та некомерційної інформації. Критеріїв, за якими можна було б відрізнити “замовлений” рекламний матеріал від “проблемного”, практично немає. Визначення прихованої реклами у Законі України “Про рекламу” не є чітким. Розмови у ЗМІ про те, що будь-яка позитивна інформація про банк у пресі має комерційний характер і тому підлягає оплаті, не витримують критики. Позитивна новина — це теж інформація. Назріли й інші проблеми у відносинах банків та ЗМІ, які потребують осмислення й оптимального вирішення.

УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ РЕПУТАЦІЇ

Процес формування репутації не може обігнати природного ходу розвитку банку. В цьому полягає її основна відмінність від іміджу, для поліпшення якого можна використовувати не лише минулі та нинішні досягнення, а й перспективні проекти банку. Оскільки репутація складається лише на основі минулої діяльності, оперативне управління ризиком репутації полягає у тому, щоб не допустити її погіршення.

На сьогодні вразливість репутації банків перебуває в оберненій залежності від ступеня їх інформаційної доступності (зрозуміло, у дозволеніх межах). Адже публічність — основа репутаційного успіху, один із ключових чинників підвищення ринкової вартості банків, що не потребує значних вкладень. Однак в Україні інформаційне насичення учасників банківського ринку поки що є неоднорідним. Найбільший обсяг інформації, відповідно до законодавства, одер-

жує орган банківського нагляду, менший — засновники (акціонери) банку і ще менший — його кредитори, клієнти та інші зацікавлені особи.

Не помітно і зацікавленості переважної більшості банків України у, так би мовити, понаднормативному поширенні балансових даних та іншої додаткової інформації про свою діяльність. За таких умов підвищується вірогідність її трансляції іншими суб'єктами, інколи — у перекрученому вигляді. Треба мати на увазі, що відплив вкладів, який можуть спровокувати такі повідомлення, формують в основному вкладники, що приймали рішення про вибір банку спонтанно. Люди ж, які обрали собі банк, будучи обізнаними зі станом справ у ньому, меншою мірою схильні до паніки.

Оскільки ризик погіршення репутації часто виникає внаслідок поширення у ЗМІ інформації про певне неблагополуччя у банку, йому слід постійно вживати попереджувальних заходів. Серед них:

- систематичний моніторинг інформації у ЗМІ про банк, його основних клієнтів і партнерів;
- підвищення рівня інформаційної відкритості банківської установи, обізнаності вкладників із її діяльністю;
- формування й удосконалення внутрібанківської нормативної бази, що регламентує контакти співробітників банку зі ЗМІ, клієнтами тощо;
- проведення “ревізії” репутації банку шляхом організації соціологічних досліджень серед клієнтів та суспільства загалом;
- розробка плану дій на випадок загострення ризику втрати репутації, зокрема:

- підготовка інформації, доречної у разі виникнення “типової” кризової ситуації, пов'язаної з можливим погіршенням репутації;

- складання переліку ЗМІ, які можуть бути залучені до інформування клієнтів та інших зацікавлених осіб (для інформування фізичних осіб можуть бути використані масові друковані видання, тоді як юридичних — спеціалізовані ділові);

- передбачення страхового відшкодування втрати репутації.

Зокрема слід пам'ятати, що у випадку появи у пресі серії негативних повідомлень про банк найефективнішою його відповіддю може бути не самореклама чи самовихваляння, а об'єктивний аналіз ситуації, яка склалася, та інформування громадськості щодо алгоритму подальших дій.

Зрозуміло, є чимало й інших способів ефективної протидії ризику погіршення репутації банківської установи. □

**Леонід
Долгий**

Слухач Національної академії
державного управління при
Президентів України

Аналізуючи взаємозалежність банківського кредитування сільськогосподарського виробництва, динаміку його розвитку та фінансових результатів діяльності виробників сільськогосподарської продукції, автор пропонує шляхи удосконалення маркетингової політики держави в аграрній сфері, зокрема — механізми запровадження мораторію за сукупним попитом і пропозицією на ринку продукції сільськогосподарства та оптимізації фінансування її виробництва.

Маркетинг

Комерційні банки та маркетингова політика держави в галузі сільськогосподарського виробництва

Основний чинник, що впливає на формування цін на сільськогосподарську продукцію, — співвідношення попиту на неї та пропозиції. Саме тому цей показник є предметом постійного моніторингу в економічно розвинутих країнах світу. Зрозуміло, зазначений фактор постійно спричиняє цінові коливання і в агропромисловій сфері України.

Стратегія державного регулювання економіки більшості держав передбачає активне стимулювання національного сільського господарства шляхом формування цін на рівні, що перевищує світові. При цьому, звісно, враховуються імпоротно-експортні можливості агропромислового виробництва (АПВ) тієї чи іншої країни [1, с. 376].

Світова практика підтверджує, що такий підхід здебільшого виправдовує себе. Чи варто використовувати його в Україні?

На мою думку, в економічних умовах, що нині склалися в нашій країні, застосовувати таку стратегію проблематично. Основним її важелем є безпосереднє втручання держави в діяльність агропромислового комплексу шляхом дотування виробництва певного виду сільськогосподарської продукції або за допомогою інтервенцій на ринку. І перший, і другий способи потребують значних, передбачених у бюджеті фінансових ресурсів. Крім того, застосовуючи ці методи в екстремальних умовах (тобто в умовах пікового попиту на певний вид сільськогосподарської продукції), держава вимушена управляти відповідним сектором економіки “вручну”, тобто має здійснювати постійний контроль за поведінкою учасників ринку й адекватно на неї реагувати. Такий підхід передбачає наявність у державному апараті значної кількості висококваліфікованих кадрів вузької спеціалізації, що в умовах швидкої трансформації ринкових процесів є мало-реальним.

Не заперечуючи в принципі методу

застосування дотацій чи інтервенцій як способу впливу на ціноутворення в агропромисловому секторі, поміркуємо над іншими шляхами підвищення ефективності регулювання цін на сільськогосподарську продукцію.

Передусім необхідно визначитися із джерелами фінансування АПВ. До них в умовах України належать:

- ◆ власні кошти підприємств;
- ◆ державні фінанси;
- ◆ позики комерційних фінансових структур [6].

Безперечно, власні кошти підприємств — найнадійніше джерело фінансування сільськогосподарського виробництва [5]. Та водночас воно і найменшою мірою підконтрольне державі, адже за чинним українським законодавством державні органи не мають права втручатися в господарську діяльність суб'єктів господарювання.

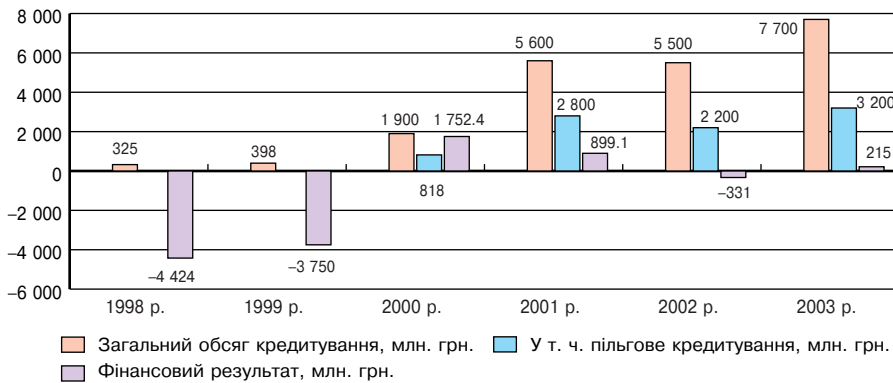
Що стосується державного фінансування, то це джерело (як свідчать основні показники видаткової частини державного бюджету за будь-який рік упродовж останнього десятиліття) надзвичайно обмежене і тому практично неспроможне впливати на так звані ринкові “перекоси” в АПВ.

Доволі потужним і перспективним є третє джерело — позики комерційних фінансових структур.

Проаналізуємо ситуацію, яка склалася на ринку сільськогосподарської продукції в Україні протягом 2000—2002 років, тобто в період, коли спостерігався і динамічний розвиток банківської системи країни, і спалах ділової активності в агропромисловому комплексі. Акцентуємо увагу на взаємозалежності ефективності сільського господарства та обсягів банківського кредитування. Як засвідчують дані графіка, вона виразна, однак — парадоксальна: зі збільшенням обсягів наданих сільськогосподарським виробникам позик фінансові результати їх діяльності набували тенденції до зниження (див. графік).

Невже сільськогосподарським ви-

Динаміка залежності ефективності АПК від обсягів кредитування

робникам у зазначений період зашкодили кредити? Звичайно ж, ні. Без кредитування розвиток сільського господарства, як і будь-якої іншої економічної сфери, практично неможливий. У даному випадку парадоксальний фінансовий результат пов'язаний з іншою проблемою — недосконалістю державного впливу на процеси ціноутворення в сільськогосподарській галузі. Зокрема у 2000—2002 роках майже цілковиту відсутність адекватного макроекономічного прогнозування та планування в аграрній сфері засвідчили значні “перекося” в ціноутворенні на соняшник та зерно. Відповідним став і фінансовий результат його виробників.

Який вплив держави на ціноутворення в сучасних умовах України може бути оптимальним? Як уже зазначалося, застосування доволі поширеного у світі механізму регулювання шляхом прямого фінансового втручання або то-

варних інтервенцій на сільськогосподарському ринку в нашій країні на сьогодні проблематичне, що підтвердилося навесні цього року, коли уряд намагався таким чином знизити ціни на м'ясо. Оптимальний, принаймні реальний шлях удосконалення регуляторної функції держави в напрямі, що розглядається, пов'язаний, на наш погляд, із розвитком маркетингу та оптимізацією кредитування сільськогосподарського виробництва.

Відразу виникає запитання: чи вправі держава втручатися в кредитну діяльність комерційних банків, адже вони теж по суті підприємці. Ні, не вправі. Та в даному випадку про втручання і не йдеться. Мовиться про взаємну зацікавленість держави і банків в оптимізації кредитування агропромислового виробництва.

Давайте поміркуємо над економічними причинами, що призвели до погіршення фінансових результатів сіль-

ськогосподарських виробників у період зростання обсягів кредитування їх діяльності.

Згідно з теорією кредитування та принципами підприємництва у фінансовій сфері банк зацікавлений кредитувати лише ті проекти, здійснення яких дає змогу вчасно і в повному обсязі повертати вкладені гроші разом із відсотками. Деформація цін, що викликала проблеми, про які йшлося вище, як це не парадоксально, значною мірою була спричинена самими банками. Адже кожен з них, прагнучи заробити на кредитуванні і проявляючи відповідну активність, сприяв (не усвідомлюючи того) надвиробництву товару, що і скоригувало фінансові результати, передбачені бізнес-планами, не на їх користь. Зрозуміло, що ніякої вини банків у цьому немає. Це — наслідок відсутності державного контролю за сукупним попитом і пропозицією як на ринку сільськогосподарських продуктів, так і на ринку відповідних позичкових коштів.

На нашу думку, один зі шляхів вирішення цієї проблеми полягає у створенні спеціального маркетингового відділення при кредитному бюро або при Міністерстві аграрної політики, в обов'язки якого входив би моніторинг загального державного попиту на сільськогосподарську продукцію та відповідне інформування кредиторів з метою уникнення перефінансування тієї чи іншої сільськогосподарської підгалузі. Схематично процес роботи комерційних банків у запропонованому механізмі міг би бути таким: Кабінет Міністрів України, погодивши відомості про необхідний обсяг сільськогосподарської продукції для внутрішніх потреб держави із науково-дослідними установами і скоригувавши їх, враховуючи прогнози експорту й обсягів укладених строкових договорів на поставку окремих видів продукції імпортерами, встановлює ліміти на кредитування за кожним видом продукції і надає цю інформацію кредитному бюро. Комерційні банки у час піку попиту на кредитні ресурси з боку сільськогосподарських товаровиробників отримують дані про залишки за лімітами кредитування і приймають відповідні рішення. У разі ігнорування тим чи іншим банком обмежень щодо фінансування виробництва продукції, ліміт кредитування якої вже вичерпано, можливо, варто було б застосовувати певні стримуючі санкції.

Упровадження запропонованого механізму може сприяти стабілізації ринку сільськогосподарської про-

Блок-схема функціонування кредитного бюро

дукції. Слід визнати, що він має і певні недоліки. Один із них пов'язаний з можливими труднощами щодо оперативного збору, опрацювання і надання необхідної інформації.

Уникнути такої проблеми можна завдяки застосуванню форвардного кредитування, за якого підприємство-позичальник у разі купівлі форвард-контракту отримує безумовну гарантію на одержання кредитних ресурсів у майбутньому у визначеному обсязі та за обумовленою процентною ставкою [3]. Загальнодержавний реєстр форвардних кредитних операцій дав би змогу визначитись із об-

сягами кредитування за окремими видами продукції на наступний рік у масштабах усієї країни. А відтак з'явилась би можливість коригувати не обсяги кредитів з урахуванням експортного потенціалу, а експортні можливості з урахуванням кредитних вкладень у агропромислове виробництво. □

Література

1. Галушко В.П. Економіка світового сільського господарства. К.: НАУ, 1996. — 14 с.

2. Агропромисловий комплекс України в 2002 році (в цифрах, графіках, діаграмах). — К.: Мінагрополітики, 2003. — 75 с.

3. Долгий Л. Форвардні операції як механізм забезпечення кредитними ресурсами агропромислового комплексу // Вісник НБУ. — 2002. — № 4. — С. 39—40.

4. Моніторинг економічного і соціального розвитку підприємств і організацій АПК за 2003 рік. — К.: Мінагрополітики. — 2004. — 52 с.

5. Доступність кредиту для невеликих фермерських господарств // Агро-огляд. — 2003. — № 10. — С. 29—32.

6. Чанко І. Потенціал кредитного ринку на селі // Проект "Аграрна політика для людського розвитку" / За підтримки агентства США з міжнародного розвитку (USAID). — К. — №6. — 17 с.

**Евангелос
Сіскос**

Доцент відділення міжнародної торгівлі Державного технологічного освітнього інституту (Т.Е.І.), Греція.
Кандидат економічних наук

Вивчення досвіду Польщі, найбільшої після України східноєвропейської країни, яка першою почала й успішно провела системне реформування адміністративно-командної економіки, становить особливий інтерес для теорії та практики ринкової трансформації. У спеціальній літературі Польщу, що 2004 року стала членом Європейського Союзу, частіше за інші країни наводять як зразок для демонстрації ефективності радикального методу ринкових реформ. Цілком закономірно, що досліджуючи процес реформування української економіки, автор порівнює його з польським досвідом.

Дослідження

Ринкові перетворення та особливості макроекономічної стабілізації в Україні і Польщі

Побудову ринкової економіки було визначено в Україні однією з найважливіших стратегічних цілей ще в останні роки перебудови республіки у складі СРСР, а після відновлення у 1991 році державної незалежності — проголошено курс на подолання відставання від економічно розвинутих країн за рівнем прибутків на душу населення і входження в європейські інтеграційні об'єднання в історично короткі терміни. Проте жодної з декларованих цілей не було досягнуто, передусім через хибно вибрану стратегію поступової трансформації економіки та помилок у реалізації грошово-кредитної політики в Україні у 1992—1994 рр. Про це свідчить порівняльний аналіз динаміки макроекономічних показників України та Польщі на перших етапах реформування.

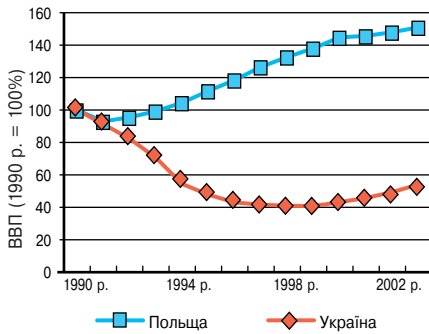
ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ТА ДИНАМІКА ВВП В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ

Україна почала проводити незалежну економічну політику із 1990 року після проголошення Декларації про державний суверенітет України та ухвалення Закону "Про економічну

самостійність Української РСР". Рівність усіх форм власності і право вільного економічного самовизначення суб'єктів господарювання було закріплено в законах України "Про підприємництво", "Про зовнішньоекономічну діяльність", "Про захист іноземних інвестицій" та інших нормативних документах.

Порівняємо результати ключових початкових етапів ринкової трансформації, проведеної принципово різними методами у Польщі та Україні. Ці найбільші східноєвропейські слов'янські країни об'єднує не лише спільний кордон і багатолітнє перебування у світовій соціалістичній системі. Обидві держави близькі за територіально-демографічним потенціалом, дореформним рівнем соціально-економічного розвитку і мають вигідне геостратегічне положення. До початку реформ Україна і Польща входили до числа країн із найпотужнішою економікою, посідаючи в 1990 році за обсягом ВВП відповідно 30 і 35 місця у світі [1, с. 296—297]. Проте якщо в Польщі рівень ВВП 1990 року було перевершено через три роки після початку реформ, то економічний спад в Україні після переходу до лібералізації цін із 2 січня 1992 року мав кризовий характер і

Графік 1. Динаміка ВВП в Україні та Польщі у 1990 – 2003 рр.

За даними World Development Indicators database, 2004.

тривав до 1999 року (див. графік 1). В результаті економіка Польщі в 2000 році посіла 25-те, а України — 56 місце серед 208 країн світу [2, с. 236—237]. Навіть за умови збереження високих темпів зростання сучасної української економіки на рівні 8—9% на рік дореформенні обсяги виробництва вдасться відновити не раніше 2010 року.

Розглянемо основні особливості польського методу реформ як зразок використання адміністративних і ринкових механізмів регулювання для стабілізації національної економіки на першому етапі трансформації та створення умов для подальшого стійкого зростання ВВП.

Розпад централізованої планової економічної системи в Польщі наприкінці 1980-х років супроводжувався послабленням грошово-кредитної політики та емісією незабезпечених грошей, що призвело до безперервного зростання цін і гострого дефіциту продовольчих та споживчих товарів. Перший реформаторський уряд Л.Бальцеровича, прагнучи запобігти економічній кризі унаслідок різкого спаду виробництва і прискорення інфляції (у грудні 1989 р. її місячний темп сягнув 55%), у січні 1990 року девальгував національну валюту — злотий — на 46.15%, встановив фіксований курс відносно долара США й утримував його до чергової девальвації на 11.6% у травні 1991 року.

Програма реформування польської економіки на всіх етапах мала відкритий публічний характер. Уряд у 1990 році наперед оголосив про відсутність у країні реальних можливостей для одночасного досягнення фінансової стабілізації та збереження обсягу виробництва в 1991 році. Враховуючи властиву будь-якій економічній системі інерційність (відносно тривалий часовий лаг між дією та результатом) і не чекаючи зниження річних темпів

інфляції до прийнятних з точки зору розвинутих ринкових економік однозначних цифрових значень, польський уряд у жовтні 1991 року перейшов до режиму “повзучої прив’язки” (crawling peg) злотого до “кошика” твердих валют, що складався з долара США, німецької марки, британського фунта стерлінгів, французького та швейцарського франків. Для забезпечення стабілізації цін і запобігання шоківій дії одноразової масштабної девальвації на економіку було офіційно оголошено про майбутнє щомісячне зниження номінального курсу злотого відносно обраного валютного композиту на 1.8%. Застосування стабілізаційної стандартної методики МВФ, модифікованої з урахуванням особливостей країни, і постійний моніторинг ключових показників національної економіки з унесенням відповідних корективів до програми реформ (у лютому 1992 року злотий було додатково до раніше оголошених параметрів девальвовано на 11%) забезпечили нормалізацію валютного ринку Польщі, схильного раніше до хаотичних коливань.

Фінансові реформи 1990—1991 рр. стимулювали зростання обсягів національного виробництва і зовнішньої торгівлі Польщі за рахунок зменшення ступеня валютних ризиків, особливо при укладенні контрактів з термінами виконання через кілька місяців, оскільки щомісячні планові зміни курсу злотого повніше відображали поточні коливання цін на внутрішньому та зовнішньому ринках. Девальвація і подальша підтримка близького до рин-

кового офіційного курсу злотого була однією з головних причин зростання обсягів експорту товарів, вироблених на підприємствах усіх форм власності, у тому числі й державних.

Спираючись на фундаментальні монетаристські принципи регулювання макроекономічних процесів, польський уряд шляхом послідовного скорочення темпів приросту грошової маси при одночасній повній та швидкій лібералізації цін і стимулюванні виробництва (політика “шокової терапії”) зумів подолати високу інфляцію і спад ВВП менш як за три роки (див. таблицю). У результаті місячні темпи інфляції знизилися в 1993 році до 2.55%, що дало змогу встановити на внутрішньому ринку стійкі цінові співвідношення і почати процес інвестування в реальний сектор економіки. За перші роки реформ у Польщі з’явилося понад мільйон підприємств малого і середнього бізнесу, що сприяло швидкому збільшенню чисельності “середнього класу” — основи економічної та соціальної стабільності суспільства. Вже на третьому році “шокової терапії” на таких підприємствах було зайнято понад 50% працюючих і створено близько 60% валової доданої вартості. У країні почалося економічне зростання, основною рушійною силою якого стали мільйони приватних підприємців [3—6].

Протягом 1990—2000 рр. у Польщі приватизували понад 90% підприємств, і в державній власності залишилися переважно металургійні комбінати, судноверфі та вугільні шахти. Зазначимо для порівняння, що в Україні за де-

Динаміка макроекономічних показників у період гіперінфляції в Польщі та Україні

Рік	Інфляція ¹		Приріст грошової маси (агрегат М3), %		Приріст ВВП, % до попереднього року
	Річний індекс, %	Приріст за місяць, %	Річний	За місяць	
Польща					
1990	685.0	17.39	101	5.99	-11.6
1991	170.3	4.53	79	4.97	-7.0
1992	143.0	3.02	43	3.02	2.6
1993	135.3	2.55	35	2.53	3.8
Україна					
1991	390.0	12.00	130	7.18	-8.6
1992	2 101.0	28.88	281	11.79	-17.0
1993	10 256.0	47.09	1 553 ²	26.33	-16.8
1994	501.0	14.37	72	4.62	-23.7
1995	281.7	9.01	47	3.26	-10.3
1996	139.7	2.82	35	2.53	-10.0
1997	110.1	0.80	32	2.34	-3.2

¹Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року).

²При зростанні готівкової емісії в 29.7 раза.

Розраховано за джерелами: [6—9].

сять років ринкових реформ було створено менше мільйона підприємств малого і середнього бізнесу (без урахування фермерських господарств), на яких працювало 46% усіх зайнятих у сфері підприємництва, а частка таких підприємств у загальному обсязі випущеної продукції у 2001 році становила лише 15.5%. На відміну від Польщі, переважна більшість українських підприємств малого та середнього бізнесу діяла у сфері роздрібної торгівлі та послуг, яка не потребувала істотних інвестицій, а не у відносно капіталомісткому товарному виробництві. Депозити в Ощадному банку Польщі індексувалися з випередженням темпів інфляції, тоді як населення України через гіперінфляцію на початку 1990-х років практично було позбавлене дореформених грошових заощаджень, що зберігалися в Державному ощадному банку, оскільки в країні своєчасно не ухвалили закон про індексацію вкладів.

Збереження довіри населення стало однією з причин швидкого розвитку ринкової банківської системи Польщі. Варто зауважити, що, на відміну від України, Польщі після включення до радянського блоку вдалося уникнути тотальної націоналізації виробництва і торгівлі та колективізації сільського господарства, тому в польському суспільстві переважала “ринкова” ментальність.

Успіху ринкових реформ у Польщі сприяло також усвідомлення переважною більшістю населення того, що реалізація фундаментальних стратегічних інтересів народу стане можливою лише за умови розвитку в країні політичних, економічних і соціальних інститутів західноєвропейського типу та повноправного входження країни в європейський і світовий економічний простір. Проведення “круглих столів” з участю основних політичних партій і громадських організацій дало змогу досягти консенсусу суспільства та правлячої еліти щодо цілей і методів реформування для найшвидшого досягнення стандартів демократії, ринкової економіки, соціальної та екологічної безпеки.

Досвід переходу Польщі до ринкових відносин за короткий строк шляхом радикальних економічних реформ і проведення жорсткої монетарної та кредитної політики був підтверджений у ході трансформації економік Угорщини та Чехії, а також трьох пострадянських республік Прибалтики — Латвії, Литви та Естонії. Особливо показовий приклад Естонії, де економічна політика була ще більш “шо-

ковою”, ніж у Польщі. За перший рік існування незалежної фінансової системи грошова маса в Естонії збільшилася лише на 30%, а темп приросту інфляції знизився з 1 069% у 1992 році до 85% у 1993 році. Уряд вибрав режим валютного правління (currency board) з фіксацією курсу крони відносно марки ФРН — головного торговельного партнера Естонії. Весь обсяг випущених крон було забезпечено запасами твердої валюти. Це дало змогу стабілізувати ціни, стрімко знизити банківські процентні ставки, збільшити обсяг заощаджень та інвестицій і створити передумови для початку стабільного зростання ВВП з 1994 року на рівні 4—5% на рік [10, с. 115].

Зазначимо, що за оцінкою експертів Банку Німеччини, до початку ринкових реформ Україна серед усіх республік СРСР мала найвищий рейтинг економічної незалежності (потенціал), розрахований за сукупністю дванадцяти показників [11]:

- ступенем індустріалізації народного господарства;
- експортним потенціалом промисловості;
- сільськогосподарським виробництвом;
- експортним потенціалом агропромислового комплексу;
- рівнем самозабезпеченості промисловими товарами;
- мінеральними ресурсами;
- експортним потенціалом сировини;
- психологічною готовністю населення до підприємництва;
- географічною близькістю до Європи;
- рівнем освіти населення;
- однорідністю населення;
- рівнем розвитку інфраструктури.

За своїм рейтингом (89) Україна значно випереджала пострадянські країни Прибалтики (77) і Росію (72), залишаючи далеко позаду інші республіки СРСР. Проте на першому етапі реформ український уряд не скористався досвідом “шокової терапії”, незважаючи на рекомендації провідних економістів України, Польщі, Угорщини та інших країн [3—7; 12—14].

Уряди України та інших країн СНД прийняли рекомендовану МВФ стандартну стратегію реформування централізованої планової економіки (Washington Consensus), яка базується на класичних положеннях макроекономічних теорій, що мають універсальний характер і неодноразово перевірені в 1980—1992 рр. успішною практикою реалізації антикризових

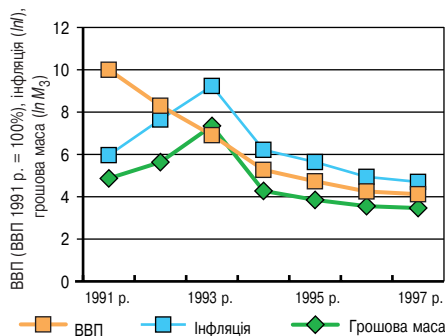
програм у таких різних країнах, як Південна Корея, Індонезія, Таїланд, Сінгапур, Польща, Угорщина і багато інших. Достатня гнучкість методики МВФ давала змогу уряду і центральному банку з урахуванням специфічних особливостей національної економіки доповнювати стандартний інструментарій економічного оздоровлення, змінювати пропорції між окремими макроекономічними показниками або пріоритетність їх досягнення. Проте виконання поставлених завдань, і на цьому особливо наголошувалось у стабілізаційних програмах МВФ і Світового банку, забезпечувалось лише за умови комплексного здійснення намічених програм і суворой відповідності витрачання виділених коштів декларованим цілям, що потребувало наявності політичної волі керівництва країни, прозорості процесів реформації та дієвого громадського контролю [1, с. 9—12].

Попри очевидний успіх радикальних програм реформування економіки, реалізованих у 1990—1992 рр. у Польщі, Угорщині, Чехії і трьох пострадянських прибалтійських республіках, в Україні та інших країнах СНД надали перевагу поступовому, “не шоковому” реформуванню [3; 7]. Передбачалося, що такий поступовий, м’який перехід від адміністративно-командної до ринкової економіки забезпечить мінімізацію економічних і соціальних витрат трансформації (стрімкий спад виробництва, зростання безробіття, зниження життєвого рівня населення тощо). Проте практика поступових реформ засвідчила, що відмова від застосування методу “шокової терапії” була явною помилкою. Внаслідок цього всі країни СНД змушені були пройти через справжній і притому вельми тривалий шок унаслідок кризового спаду ВВП і катастрофічного зниження життєвого рівня населення [15; 16].

ОСОБЛИВОСТІ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Проаналізуємо зміну основних макроекономічних показників — ВВП, інфляції та обсягу грошової маси (агрегат М3) в Україні у 1991—1997 рр., нехтуючи короткостроковими флуктуаціями і виділяючи основні тренди в досліджуваному процесі за річний і трирічний періоди. Побудуємо за даними таблиці 1 графіки річних змін ВВП (у відсотках від рівня 1991 року, що передував лібералізації цін), інфляції *I* та грошової маси *М3*. Оскільки

Графік 2. Динаміка ВВП, інфляції та зростання грошової маси (агрегат М3) в Україні в 1991 — 1997 рр.

ки максимальний рівень інфляції визначається п'ятизначним числом, для *I* та *M3* прийнято логарифмічний масштаб. Як випливає з графіка 2, збільшення темпів зростання грошової маси в 1991—1993 рр. супроводжувалося прискоренням спаду ВВП у 1992—1994 рр. У свою чергу, зменшення темпів зростання грошової маси з 1994 року супроводжувалося все більшим уповільненням спаду ВВП починаючи з 1995 року.

Відповідно до багаторазово підтвердженій на практиці теорії раціональних очікувань за відсутності обмежень, раптово встановлюваних в адміністративному порядку урядом або центральним банком країни, очікувані наперед усіма учасниками господарської діяльності (підприємства та індивіди) зміни кількості грошей змінюють лише рівень цін, істотно не впливаючи на реальний обсяг виробництва ("супернейтральність грошей") [17, с. 304—305]. Порушення природного ходу економічних процесів в Україні, зумовлені наданням пільгових урядових кредитів під тиском лобістських угруповань гірничо-металургійного та агропромислового комплексів, запровадженням примусового продажу експортерами Національному банку валютної виручки за вкрай заниженим курсом, жорсткими обмеженнями щодо оплати праці (у 1993 році при зростанні цін за рік більш як у 100 разів реальна заробітна платня зменшилася на 52%) та іншими заборонними заходами (тотальне квотування й ліцензування практично всіх видів підприємницької діяльності тощо) призвели до стрімкого економічного спаду — за перші три роки реформ обсяг ВВП зменшився майже вдвічі [8; 18]. У результаті в Україні при збереженні основ старої системи управління народногосподарським комплексом було надовго відкладено реструктуризацію монополізованих галузей промисло-

вості та земельну реформу, а приватизація державної власності відбувалася без громадського контролю і належної прозорості.

Макроекономічні показники початкового періоду ринкових реформ дають підставу визначити грошово-кредитну політику, що проводилася в Україні, як проінфляційну; про це досить переконливо свідчить паралельність кривих *I* і *M3* за 1993 рік (див. графік 2). Така політика не дає змоги створити фінансову основу для масштабних інвестицій, необхідних для структурної перебудови і технологічного переозброєння народного господарства. Характеризуючи аналогічну проінфляційну політику в Росії у 1992—1993 рр., ініціатор лібералізації цін Є.Гайдар зазначав, що інфляційні "потокі" Центробанку через комерційні банки, які розпоряджалися урядовими пільговими кредитами, потрапляли на зарубіжні рахунки російських громадян і компаній, причому сума вкладів за два роки вимірювалася десятками мільярдів доларів і швидко зростала. "Інфляція — найвигідніша комерційна операція нашого часу. Вона необхідна паразитичній буржуазії, тісно зрощеної з корумпованою чиновницькою і політичною елітою" [19].

Проінфляційна грошово-кредитна політика призвела до багатократного зниження життєвого рівня більшості населення України і загрожувала самому існуванню держави. Тому в 1994 році нове керівництво країни стало проводити курс на макроекономічну стабілізацію. Колишнє розкручування інфляції змінилося керованою дефляцією (як і в попередній період, криві *I* і *M3* на графіку 2 практично паралельні, проте їх нахил змінився на протилежний). На додаток до стрімкого скорочення темпів приросту грошової маси (майже в десять разів за рік) в Україні, починаючи з другої половини 1994 року, значно знизилися обсяги пільгового кредитування і дотування цін на енергоносії та комунальні послуги і скасовано чимало пільг з оподаткування. У результаті в 1994 році інфляція знизилася більш як у 20 разів [8].

Відомо, що економіка спаду набагато інерційніша, ніж економіка зростання, і обсяги виробництва в Україні в 1994 році продовжували падати швидшими темпами, ніж у 1993 році, незважаючи на очевидні успіхи антиінфляційної грошово-кредитної політики. Цьому сприяли також інтервенції Національного банку України, спрямовані на здешевлення долара,

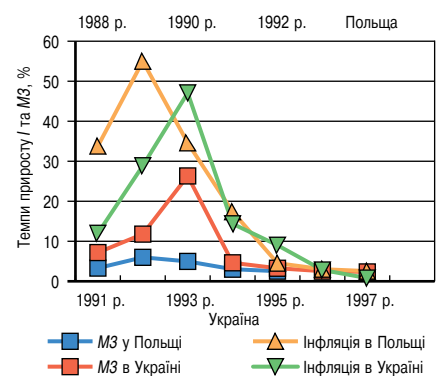
завдяки яким багато підприємств втратили зацікавленість у нарощуванні обсягів експорту з подальшим поверненням валюти до країни [20, с. 101—102].

Оскільки основним інструментом дефляції є кероване зниження пропозиції грошей (агрегат *M3*), цікаво зіставити періоди, впродовж яких темпи приросту *M3* в Україні були порівнюваними з аналогічними показниками часів "шокової терапії" у Польщі. Таке порівняння дасть змогу підтвердити або спростувати твердження тих економістів, які відкидали саму ідею застосування "шокової терапії" в Україні, посиляючись на якісь нібито властиві лиш економіці пострадянських країн особливості.

Побудуємо графіки місячних темпів приросту інфляції та *M3* в обох країнах і потім перемістимо їх уздовж осі абсцис до збігу ліній приросту грошової маси в Україні й Польщі в точці з ординатою 2.53% (див. графік 3). Як випливає із суміщеного графіка, грошово-кредитна політика, яка відповідає польській політиці періоду "шокової терапії", стала проводитися в Україні принаймні з трирічним запізненням.

Аналіз засвідчує, що народному господарству країни завдається величезний збиток, якщо замість одночасного розв'язання кількох завдань (припинення спаду виробництва, стимулювання зростання реальних прибутків населення, зниження інфляції тощо) головною метою уряду стає забезпечення низьких темпів інфляції без урахування реального стану економіки. Після придушення місячної інфляції в 1995 році до цілком безпечного рівня, вираженого однозначними числами, слід було змістити акценти діючої грошово-кредитної політики у бік стимулювання сукупного попиту. Натомість в Україні у період спаду ВВП місячні

Графік 3. Порівняльна динаміка середньомісячних темпів приросту інфляції і грошової маси (агрегат М3) в Україні та Польщі на першому етапі ринкової трансформації економіки

темпи приросту МЗ утримувалися на рівні, що відповідає зростанню грошової маси в Польщі у фазі економічного піднесення.

Надмірне обмеження пропозиції грошей призвело до лавиноподібного зростання неплатежів, переходу на бартерні схеми розрахунків через брак оборотних коштів у підприємств і до стрімкого зниження купівельної спроможності населення через тривалі затримки з виплатою заробітної платні, пенсій, стипендій та соціальної допомоги. Усе разом це сприяло інвестиційній кризі та подальшому поглибленню спаду виробництва. Неплатежі переводили інфляцію у приховану, “пригнічену” форму, і негативний реальний ефект спаду виробництва та зростання безробіття при цьому істотно перевищував теоретично можливий економічний вииграш від гальмування інфляції за допомогою “грошового затискання”.

За таких умов відмова від емісійних методів розв’язання кризи платежів у бюджетній сфері та на підприємствах із переважанням державної власності (при суворому обмеженні масштабах додаткової емісії, еквівалентної вартості реально проданих, але фактично не сплачених товарів і послуг та цільовому витрачанні засобів) була науково необгрунтованою. Ще М.Фрідмен довів, що стрімке зменшення кількості грошей в обігу істотно посилює негативні сторони того, що відбувається в економіці стиснення [17, с. 247]. Як зазначали К.Д.Кемпбелл, Р.Дж.Кемпбелл і Е.Дж.Долан, “новітні уявлення про функціонування передавального механізму свідчать, що грошово-кредитна політика експансіонізму приводить до збільшення як багатства окремих індивідів, так і багатства господарських агентів, почасти тому, що знову випущені гроші додаються до загального багатства... За інших рівних умов зростання загального сумарного багатства збільшує автономне споживання” [17, с. 337]. Очевидно, що гроші тут розглядаються не в примітивно-меркантилістському розумінні як щось від початку цінне само по собі, а як еквівалент реально вироблених цінностей та необхідний для виробництва товарів і послуг інструмент, своєрідна “кров економіки” (за виразом Ж.Бодена, що вже став класичним).

ВИСНОВКИ

Кероване сповільнення темпів приросту грошової маси в умовах лібералізації цін забезпечило припинення гіперінфляції як у Польщі, так

і в Україні менш ніж за три роки, незважаючи на принципову відмінність радикальної польської стратегії трансформації економіки від української моделі поступових реформ. Це підтверджує ефективність монетаристських методів регулювання для придушення гіперінфляції та універсальний характер макроекономічних законів, порушення яких призвело до стрімкого спаду виробництва, зниження життєвого рівня населення і гальмування ринкових перетворень в Україні. □

Література

1. *World Development Report. Full Report 2000/2001.* — New York: The World Bank. Oxford University Press, Inc., 2002.
2. *World Development Report 2002.* — New York: The World Bank. Oxford University Press, Inc., 2003.
3. Bruno M. *Stabilization and Reform in Eastern Europe: A preliminary Examination* // IMF — IBRD Joint Conference on Economic Decline in Eastern Europe. — Washington, 1992. — June 4—5.
4. Webster L. *Private Sector Manufacturing in Poland: A Survey of Firms* // IBRD, Industry Development Section. — 1992.
5. Belka M., Krajewski S., Pinto B. *Transforming State Enterprises in Poland: Evidence of Adjustment by Manufacturing Firms* // *Brooking Paper on Economic Activity.* — 1993. — №1. — P. 213-261.
6. Balcerowicz L., Gelb A. *Macropolicies in Transition to a Market Economy: A Three-Year Perspective* // *Conference on developing economies.* Washington: World Bank, 1994. — April 28—29.
7. Schipke A., Taylor A. *The Economics of Transformation. Theory and Practice in the New Market Economics.* — Berlin: Heidelberg, Springer Verlag, 1994. — 2002 p.
8. *Ukrainian Economic Trends.* Tacis, Ukrainian-European Policy and Legal Advice Centre, CEC. — Brussels, 1999. — August. — 36 p.
9. *A Decade of Transition* // *Regional Monitoring Report.* — Florence: UNICEF Innocenti Research Center, 2001. — № 8. — P.155.
10. Хансен Дж., Сорса П. *Эстония: сияющая звезда Балтии* // *Внешняя торговля в новых независимых государствах.* — Вашингтон: Всемирный Банк/ПРООН, 1995. — Вып. 13. — С. 113—129.
11. *Контракт.* — 1991. — № 13. — 15 сентября. — С. 61.
12. Корнаї Я. *Шлях до вільної економіки: відхід від соціалістичної системи — угорський приклад* / Пер. з англ.; Під заг. ред. В.Д.Сікори. — К.: Наукова думка, 1991. — 138 с.
13. Пахомов Ю.Н. и др. *Механизм рыночной экономики в современных услови-*

ях. — К.: УкрНииНТЭИ, 1991. — 49 с.

14. Геєць В. *Економіка України: моделі реформування, зміна структури та прогноз розвитку.* — К.: Інститут держ. управління і самоврядування при Кабінеті Міністрів України, 1993. — 113 с.

15. Белорус О., Скаленко А. *Антикризисный потенциал переходной экономики* // *Економічний часопис.* — 1997. — № 8. — С. 9—12.

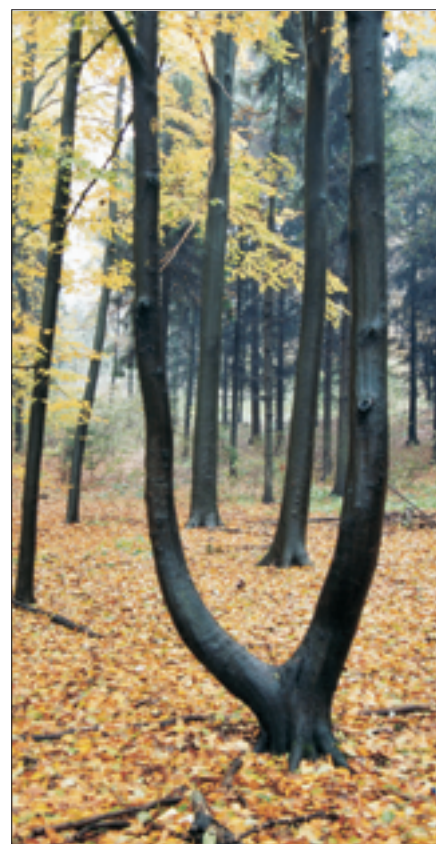
16. Илларионов А. В России шоковой терапии не было // *Известия.* — 1994. — 1 февраля. — С. 2.

17. Долан Э.Дж., Кэмпбелл К.Д., Кэмпбелл Р. Дж. *Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика* / Пер. с англ.; Под общ. ред. В.Лукашевича. — Л.: Профико, 1991. — 448 с.

18. Пинзеник В. *Макроэкономическая стабилизация в Украине: итоги и проблемы первого года* // *Вопросы экономики.* — 1996. — № 2. — С. 89—96.

19. Гайдар Е. *Новый курс* // *Известия.* — 1994. — 10 февраля. — С.1—4.

20. Сискос Е. *Европейский Союз и трансформация экономики Украины.* — К.: НАН Украины, ИМЭМО, 1997. — 223 с.

Для пісні осені печальний камертон.
Фото Леоніда Мілевського.

Трансфертний підхід до мінімізації ризиків у процесі антикризового управління банком

Серед різновидів стратегії ризик-менеджменту, яка дає змогу обмежувати і зводити до мінімуму ризикові фактори банківської діяльності, — трансфертний підхід до управління ними. Суть стратегії полягає в частковій або повній передачі ризику від банку до інших контрагентів.

За допомогою запропонованого підходу, про який йдеться в статті, можна стабілізувати показники фінансового стану банку і забезпечувати належний ступінь його адаптації до негативних змін у зовнішньому середовищі, що зрештою може сприяти підвищенню ефективності антикризового управління.

Успішне антикризове управління — це здатність банку швидко та ефективно реагувати на зміну ситуації незалежно від того, можна її передбачити чи ні. В основі управління кризами лежить розуміння сутності поняття “ризик” [8].

У літературі [1—7, 10—13] виділяється велика кількість банківських ризиків та пропонуються різні підходи до їх класифікації та оцінки. Водночас більшість учених [1, 4, 10—12] вважає, що основні ризики банківської діяльності пов’язані з непередбачуваними змінами в обсягах, доходності, вартості і структурі активів і пасивів. Це такі ризики, як кредитний, інвестиційний, валютний, процентний, ризик незбалансованої ліквідності, ризик нестійкості ресурсної бази.

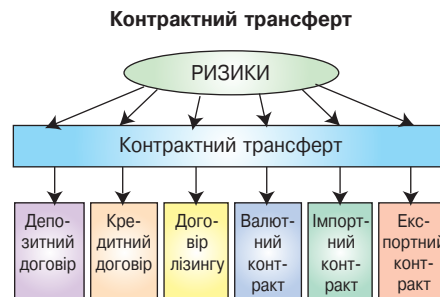
З огляду на це, антикризове управління банком має охоплювати не лише розробку надзвичайних заходів щодо запобігання банкрутства, а й стратегії ризик-менеджменту, які дають змогу обмежувати і зводити до мінімуму ризикові фактори банківської діяльності.

Серед таких стратегій — трансфертний підхід до управління ризиками, суть якого полягає у частковій або повній передачі ризику від одного суб’єкта господарювання до інших контрагентів.

Фахівці розрізняють низький рівень спеціалізації страхових функцій (контрактний трансферт) і високий (передача ризиків у процесі страхування та хеджування) [9].

Передача ризиків шляхом укладен-

ня контрактів полягає у їх перерозподілі між контрагентами, які не спеціалізуються на страхуванні. При цьому, залежно від того, яка група ризиків підлягає страхуванню, можуть використовуватися різні види контрактів (див. схему).

Депозитними договорами загалом передбачається виникнення ризику дострокового вилучення вкладів. Кредитні ризики частково трансфертуються від кредитора до позичальника, а лізингові — від орендодавця до орендаря. Валютні ризики пов’язані з нестабільністю на ринку купівлі-продажу валюти. Експортні та імпорнтні контракти обумовлюють перерозподіл ризиків транспортування, збереження цінностей тощо.

Важливим аспектом визначення можливості застосування одного з методів зменшення ризиків є розрахунок витрат, пов’язаних із практичним застосуванням обраного способу. У разі використання контрактного трансферту калькуляція витрат набуває вигляду, відображеного в таблиці 1.

Як бачимо, сумарні витрати з трансферту, передбаченого депозитними

Олег Колодизєв

Завідуючий кафедрою банківської справи Харківського національного економічного університету. Кандидат економічних наук

Ірина Чмутова

Доцент кафедри банківської справи Харківського національного економічного університету. Кандидат економічних наук

Таблиця 1. Калькуляція витрат у випадку застосування контрактного трансферту

Види витрат	Контракти (договори)						
	Депозитні	Кредитні	Лізингові	Валютні	Імпортні	Експортні	Усього
Представницькі витрати, пов'язані з укладенням певного контракту (договору)	S_1	A_1	T_1	P_1	G_1	F_1	X_1
Різниця в ціні контракту до і після передачі ризику	S_2	A_2	T_2	P_2	G_2	F_2	X_2
Частка витрат підрозділів, причетних до укладення контракту (договору)	S_3	A_3	T_3	P_3	G_3	F_3	X_3
Послуги юрисконсульта із трансфертних контрактів	S_4	A_4	T_4	P_4	G_4	F_4	X_4
Інші витрати	S_5	A_5	T_5	P_5	G_5	F_5	X_5
Усього	Y_1	Y_2	Y_3	Y_4	Y_5	Y_6	Z

договорами, дорівнюють:

$$Y_1 = \sum_{i=1}^n S_i, \quad (1)$$

де Y_1 — сумарні витрати з трансферту (у гривнях);

i — вид витрат ($i = 1, 2, 3, \dots$);

n — вид трансфертного контракту ($n = 1, 2, 3, \dots$);

S — сума витрат кожного виду за депозитними договорами (у гривнях).

Інші сумарні витрати будуть аналогічними:

$$Y_2 = \sum_{i=1}^n A_i, \quad (2)$$

$$Y_3 = \sum_{i=1}^n T_i, \quad (3)$$

$$Y_4 = \sum_{i=1}^n P_i, \quad (4)$$

$$Y_5 = \sum_{i=1}^n G_i, \quad (5)$$

$$Y_6 = \sum_{i=1}^n F_i, \quad (6)$$

де A, T, P, G, F — сума витрат кожного виду за кредитними, лізинговими, валютними, експортними, імпортними контрактами (у гривнях);

$Y_1, Y_2, Y_3, Y_4, Y_5, Y_6$ — сумарні витрати з трансферту через контракти (договори) кожного виду (у гривнях).

Підсумкові дані, викладені в останньому рядку таблиці (калькуляції), дають уявлення про обсяги однорідних витрат із трансфертизації ризиків через контракти (договори) усіх видів:

$$X_1 = S_1 + A_1 + T_1 + P_1 + G_1 + F_1, \quad (7)$$

де X — сума однорідних витрат за кожним видом контракту (у гривнях).

Суму витрат за конкретною транс-

фертизацією ризиків (Z) можна визначити за такою формулою:

$$Z = \sum_{i=1}^n (S_i + A_i + T_i + P_i + G_i + F_i). \quad (8)$$

З урахуванням викладеного вище ефективність контрактного трансферту (Q) виразимо так:

$$Q = \frac{\sum_{i=1}^n R_i}{\sum_{i=1}^n (S_i + A_i + T_i + P_i + G_i + F_i)}, \quad (9)$$

де R — абсолютна величина можливих збитків, ризик яких трансфертизовано через контракти (у гривнях).

Абсолютна величина можливих збитків, обумовлена факторами ризику, може бути розрахована як середньоквадратичне відхилення фактичних фінансових результатів від очікуваних:

$$R = \sqrt{\frac{\sum (k - \bar{k})^2 \times j}{\sum j}}, \quad (10)$$

де k — очікуване значення для кожного випадку спостереження;

$\bar{k}$ — середнє очікуване значення;

j — кількість випадків спостереження.

Коефіцієнт ефективності контрактного трансферту ризику визначається за формулою:

$$G = \frac{\sum_{i=1}^n \sqrt{\frac{\sum (k - \bar{k})^2 \times j}{\sum j}}}{\sum_{i=1}^n (S_i + A_i + T_i + P_i + G_i + F_i)} \times 100\%. \quad (11)$$

Отже, ефективність контрактного трансферту можна виразити так:

$$G = \frac{\sum_{j=1}^n \sqrt{\frac{\sum (k - \bar{k})^2 \times j}{\sum j}}}{Z} \times 100\%. \quad (12)$$

Передача ризиків може здійснюватися в процесі страхування. З точки зору

економічної теорії страхування — це своєрідне кооперування суб'єктів господарювання з метою боротьби із можливими наслідками ризикових подій, які настають. Функції учасників цього процесу спеціалізовано: страхувальник (полісотримач) сплачує страхові внески, у передбаченому договором випадку йому повертаються збитки; страховик (як суб'єкт підприємництва, основним видом діяльності якого є страхування) планує розвиток і використання страхового фонду. Згідно із законодавством України страховик не може безпосередньо займатися виробництвом, торговельно-посередницькою або банківською діяльністю.

Методикою аналізу ефективності страхування ризиків передбачено такі його етапи:

— визначення структури витрат зі страхування ризиків;

— аналіз ефективності страхування;

— розгляд об'єктивних і суб'єктивних факторів, які обумовлюють застосування даного методу в практиці банківської діяльності.

Позначимо сумарні витрати за всіма полісами як f , витрати за кожним окремим полісом — як W . Тоді

$$f_i = \sum_{i=1}^n W_i, \quad (13)$$

де i — вид страхового полісу;

n — кількість укладених контрактів.

Ефективність страхових операцій визначимо за допомогою коефіцієнта K , обчисленого як відношення абсолютної величини можливих витрат, ризик яких трансфертизовано через страхові поліси, до сумарних витрат страхування:

$$K = \frac{\sum_{j=1}^n \sqrt{\frac{\sum (k - \bar{k})^2 \times j}{\sum j}}}{\sum_{j=1}^n W_j} \times 100\%, \quad (14)$$

де j — сума франшизи за всіма полісами.

Франшиза є частиною збитків, яка не відшкодовується страховиком згідно з договором про страхування.

Трансфертна стратегія антикризового управління може бути реалізована також шляхом хеджування угод за допомогою строкових контрактів — форвардних, ф'ючерсних, опціонних.

Номенклатура витрат банку з хеджування охоплює такі статті: біржові страхові внески, витрати з оплати послуг юрисконсульта, частку витрат, пов'язаних з операціями хеджування тощо. Величину можливих витрат можна виразити за допомогою середньоквадратичного відхилення, прий-

нявши витрати з хеджування за одиницю. Тоді коефіцієнт ефективності хеджування V можна обчислити за формулою:

$$V = \frac{\sum_{j=1}^n \sqrt{\frac{\sum (k - \bar{k})^2 \times j}{L_i}}}{L_i} \times 100\%, \quad (15)$$

де H — сумарний фінансовий результат (прибуток чи збиток) від усіх операцій хеджування (у гривнях).

Хеджування ризиків, яке широко застосовується в економічно розвинутих країнах, виявилось найрезультативнішим способом їх мінімізації.

Наведемо конкретний приклад розрахунку передачі ризиків умовної банківської установи на основі трансфертного підходу.

Визначимо види банківських контрактів (договорів), що підлягають страхуванню, і складемо їх калькуляцію. Використовуючи формули (1) та (8), обчислимо необхідні для аналізу показники (див. таблицю 2).

Індекс ефективності використання контрактного трансферу, визначений за формулою (12), дорівнюватиме приблизно 5.00. Це означає, що сума збитків, яких може зазнати банк у процесі своєї діяльності, в 5 разів перевищує обсяг коштів, необхідних для оформлення контрактного трансферу.

Ефективність страхових операцій (K) визначено в таблиці 3 за допомогою формул (13) і (14).

Як і належить за умовної франшизи, значення j вважатимемо рівним середньому значенню k . Це означає: чим більшого збитку може зазнати банк (тобто чим більшим є ризик), тим більшою мірою має бути гаранто-

Таблиця 3. Результати розрахунку ефективності страхових операцій (K)

Контракти (договори)	W	$\sqrt{\sum (k - \bar{k})^2 \times j / \sum j}$	K
Депозитні	225	1683.673469	0.18
Кредитні	285	1195.652174	0.12
Лізингові	276	1352.459016	0.13
Валютні	275	1130.136986	0.12
Імпортні	317	926.9662921	0.09
Експортні	317	926.9662921	0.09
Усього	1 725	7215.85423	4.92

Таблиця 4. Результати розрахунку коефіцієнта ефективності хеджування (V)

H	$\sum_{i=1}^n \sqrt{\frac{\sum (k - \bar{k})^2 \pm H}{L_i}}$	V
42 138.2	430 000	655

вана страхова виплата.

Результати обчислення коефіцієнта ефективності хеджування V подано в таблиці 4. Зауважимо, що сумарний результат від усіх хеджових операцій (H) розраховано як різницю між прибутком, отриманим у результаті настання страхового випадку, та збитками (R).

Як бачимо, коефіцієнт ефективності хеджування позитивний і доволі високий, що свідчить про результативність страхових послуг компаній у процесі страхування контрактних банківських ризиків.

Трансфертний підхід до управління ризиками має в Україні перспективи для широкого практичного застосування. Він може посприяти вирішенню проблеми мінімізації ризиків, що важливо для підтримання загальної стійкості банків, та підвищення загальної ефективності антикризового управління.

Література

1. Банківський менеджмент: Навч. посіб. [для студ. екон. спец. / О.А. Кириченко, І.В.Геленко, С.П. Роголь та ін.]; За ред. О.А.Кириченко. — 3-тє вид. перероб. і допов. — К.: Знання. — Прес., 2002. — 438 с.
2. Версаль Н.І., Олексієнко С.М. Кредитні ризики як важлива складова ризиків банківської діяльності // *Фінанси України*, 2002. — № 8. — С. 86—95.
3. Гриджук Д. Співвідношення банківського ризику та засобів забезпечення банківських зобов'язань // *Вісник НБУ*. — 2002. — № 5. — С. 7—9.
4. Кизим Н.А., Благун І.С., Зинченко В.А., Чанг Хонг Вен. Моделирование банкротства коммерческих банков. — Х.: ИД "ИНЖЕК", 2003. — 220 с.
5. Ковбасюк М.Р. Економічний аналіз діяльності комерційних банків і підприємств / Навч. посіб. — К.: Видавничий дім "Скарби", 2001. — 336 с.
6. Мінін А.Л. Аспекти менеджменту ризику ліквідності у комерційному банку та його практичне застосування // *Welcome*, 2001. — № 7 — 8. — С. 56—58.
7. Пернарівський О. Аналіз, оцінка та способи зниження банківських ризиків // *Вісник НБУ*. — 2004. — № 4. — С. 44—48.
8. Печалова М. Організація ризик-менеджменту в комерційному банку // *Фінансовий ринок України*. — 2004. — № 3 (5). — С. 12—17.
9. Попова А. Антикризисное управление. Трансфертный подход к управлению рисками // *Экономика. Финансы. Право*. — 2000. — № 3. — С. 3—7.
10. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент банку: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 1999. — 280 с.
11. Романенко Л.Ф., Коротєєва А.В. Ризики у банківській діяльності // *Фінанси України*. — 2003. — № 5. — С. 123—127.
12. Роуз П.С. Банковский менеджмент: Пер. с англ. — М.: Дело, 1995. — 768 с.
13. Шеремет А.Д., Щербакова Г.Н. Финансовый анализ в коммерческом банке. — М.: Финансы и статистика, 2000. — 256 с.

Таблиця 2. Калькуляція витрат при контрактному трансферті умовної банківської установи (у гривнях)

Види витрат	Контракти (договори)						
	Депозитні	Кредитні	Лізингові	Валютні	Імпортні	Експортні	Усього
Представницькі витрати, пов'язані з укладенням певного контракту (договору)	55	50	45	60	65	65	340
Різниця в ціні контракту до і після передачі ризику	10	15	16	15	17	17	90
Частка витрат підрозділів, причетних до укладення контракту (договору)	70	85	80	75	85	85	480
Послуги юрисконсульта із трансфертних контрактів	80	90	90	85	100	100	545
Інші витрати	40	45	45	40	50	50	270
Усього	255	285	276	275	317	317	1 725

Аналіз

Підсумки діяльності банків України на ринку платіжних карток за перше півріччя 2005 року

Володимир Харченко

Начальник відділу методології та моніторингу розрахунків спеціальними платіжними засобами департаменту платіжних систем Національного банку України

Наталія Шпак

Провідний економіст відділу методології та моніторингу розрахунків спеціальними платіжними засобами департаменту платіжних систем Національного банку України

За станом на 1 липня 2005 року 96 банків (58% від загальної кількості) є членами внутрідержавних і міжнародних платіжних систем та здійснюють емісію, еквайринг платіжних карток. Автори зосереджуються на аналізі змін, які відбулися за шість місяців нинішнього року, на вітчизняному ринку платіжних карток.

Загальна кількість емітованих українськими банками платіжних карток (за якими була здійснена хоча б одна операція протягом року) у першому півріччі 2005 року збільшилася на 18% (із 17 079 тис. шт. до 20 133 тис. шт.). На 1 липня 2005 року кількість платіжних карток внутрідержавних і міжнародних платіжних систем змінилася так (див. таблицю 1):

♦ Національна система масових електронних платежів (НСМЕП) — на 13% (108 тис.) і становила майже 920 тис.;

♦ MasterCard — на 15% (1 096 тис.) — майже 8 222 тис.;

♦ VISA — на 25% (1 730 тис.) — більше 8 789 тис.;

♦ Укркарт — на 12% (11 тис.) — близько 96 тис.;

♦ одноемітентних (внутрібанківських) платіжних систем — на 7% (140 тис.) — понад 2 086 тис. штук.

При цьому кількість платіжних карток інших банківських та небанківських платіжних систем зменшилася в 2.5 раза (31 тис.) та становить близько 20 тис. штук.

понад 313 тис. — локальні внутрібанківські), Державний ощадний банк України — близько 776 тис. (з них понад 338 тис. — локальні внутрібанківські), Правекс-банк — майже 472 тис., Перший український міжнародний банк — понад 460 тис., Експрес-банк — майже 448 тис. (картки НСМЕП), Укрсоцбанк — 435 тис., Імекс-банк — понад 348 тис. штук (з них більше 335 тис. карток НСМЕП).

Кількість банкоматів, що обслуговують картки, за перше півріччя 2005 року збільшилася на 1 365 одиниць (17%) — до 9 469, платіжних терміналів — на 4 893 (15%), до 38 304, імпринтерів — на 6 486 (17%), до 43 824 штук (див. таблицю 2).

Кількість банкоматів у розрахунку на мільйон чоловік населення України протягом першого півріччя 2005 року збільшилася на 30 штук і на 01.07.2005 року становить 201 одиницю. У середньому на один банкомат припадало 2 126 карток, тоді як на початок 2005 року — 2 107.

За чисельністю встановлених банкоматів лідерами серед українських

Таблиця 1. Кількість платіжних карток, емітованих банками України

Платіжні системи	01.01.2005 р.	01.07.2005 р.	Тис. шт.	
			Приріст за I півріччя 2005 р.	
			Тис. шт.	Відсотки
Усього	17 079	20 133	3 054	18
З них:				
НСМЕП	812	920	108	13
Одноемітентні	1 946	2 086	140	7
MasterCard	7 126	8 222	1 096	15
VISA	7 059	8 789	1 730	25
Укркарт	85	96	11	12
Інші	51	20	-31	Зменшилася у 2.5 раза

Порівняно з минулим роком темпи емісії платіжних карток знизилися на 30% (із 48% до 18%).

Найбільше платіжних карток емітували такі українські банки: Приватбанк — понад 7 207 тис., “Надра” — понад 2 486 тис., Промінвестбанк — понад 2 484 тис. (з них понад 1 178 тис. — локальні внутрібанківські), “Аваль” — близько 2 118 тис. (з них

банків є (встановлено понад 200 банкоматів): Приватбанк — 2 318 шт., “Аваль” — 1 200, Промінвестбанк — 1 064, “Надра” — 498, Державний ощадний банк України — 442, Перший український міжнародний банк — 364, Укргазбанк — 325, Укрсоцбанк — 349, Укрсиббанк — 340, Укр-ексімбанк — 265, Правекс-банк — 215, Експрес-банк — 207 шт.

Таблиця 2. Інфраструктура приймання карток у розрізі платіжних систем

Платіжні системи	Одиниць								
	Банкомати			Платіжні термінали			Імпринтери		
	01.01. 2005 р.	01.07. 2005 р.	Приріст за I півріччя 2005 р., %	01.01. 2005 р.	01.07. 2005 р.	Приріст за I півріччя 2005 р., %	01.01. 2005 р.	01.07. 2005 р.	Приріст за I півріччя 2005 р., %
Усього	8 104	9 469	17	33 411	38 304	15	37 338	43 824	17
З них:									
НСМЕП	268	316	18	1 356	1 588	17	—	—	—
Одноємі-тентні	1 538	1 603	4	5 382	5 499	2	5 023	4 973	—
Master Card	6 909	8 164	18	30 630	35 323	15	37 175	43 672	17
VISA	6 334	7 511	19	29 333	33 736	15	35 517	42 111	19
Укркарт	407	500	23	622	715	15	—	—	—
Інші	10	9	—	321	427	33	411	454	10

Кількість платіжних терміналів у розрахунку на мільйон чоловік населення України протягом першого півріччя 2005 року збільшилася на 108 одиниць і на 01.07.2005 року становила 815 одиниць. У середньому на один термінал припадало 526 платіжних карток, тоді як на початок 2005 року — 511.

Найбільше платіжних терміналів установили такі українські банки (встановлено понад 500 платіжних терміналів): Приватбанк — 17 456 шт., «Аваль» — 4 587, «Надра» — 2 526, Державний ощадний банк України — 1 929, «Фінанси та кредит» — 1 392, Промінвестбанк — 1 319, Укресімбанк — 1 146, Перший український міжнародний банк — 871, Укрсиббанк — 621, Експрес-банк — 601, Імекс-банк — 598, Укрсоцбанк — 531 шт.

Порівняно з першим півріччям 2004 року кількість операцій із застосуванням платіжних карток, емітованих українськими банками, збільшилася у першому півріччі 2005 року на 40.7 млн. (38%) і становить понад 147.1 млн., при цьому сума операцій зросла на 14 949 млн. грн. (59%) — до 40 270 млн. грн. (див. таблиці 3 і 4). У розрізі платіжних систем обсяг операцій, здійснених за допомогою платіжних карток, за перше півріччя 2005 року збільшився порівняно з першим півріччям 2004 року так:

♦ НСМЕП — на 1 417 млн. грн. (73%) — з 2 016 млн. грн. до 3 493 млн. грн.;

♦ MasterCard — на 5 896 млн. грн. (63%) — з 9 324 млн. грн. до 15 220 млн. грн.;

♦ VISA — на 7 428 млн. грн. (71%) — з 10 214 до 17 462 млн. грн.;

♦ Укркарт — на 99 млн. грн. (33%) — з 303 млн. грн. до 402 млн. грн.;

♦ одноємітентних (внутрібанківських) платіжних систем — на 683 млн. грн. (26%) — з 2 605 млн. грн. до

3 288 млн. грн.

При цьому обсяг операцій, здійснених за допомогою платіжних карток

1 624 млн. грн. (4% від загальної суми операцій за картками).

Порівняно з минулим роком протягом першого півріччя 2005 року зростання обсягів операцій з отримання готівки перевищило більш як у 5.5 раз за приріст обсягів безготівкових операцій. Завдяки цьому зменшилося відношення готівкових операцій до безготівкових. Так, якщо в 2004 році співвідношення суми безготівкових та готівкових операцій за платіжними картками, емітованими українськими банками, становило 5.4% і 94.6%, то в першому півріччі 2005 року ці показники відповідно становили 4% і 96%.

Найбільшу частку в загальних обсягах операцій за платіжними картками, емітованими українськими банками, становлять операції з використанням карток міжнародних платіжних систем

Таблиця 3. Сума операцій, здійснених із застосуванням платіжних карток

Платіжні системи	Тис. грн.					
	За перше півріччя 2004 року			За перше півріччя 2005 року		
	Отримання готівки	Безготівкові платежі	Разом	Отримання готівки	Безготівкові платежі	Разом
Усього	23 862 936	1 457 575	25 320 511	38 645 220	1 624 635	40 269 855
З них:						
НСМЕП	1 999 287	16 218	2 015 506	3 476 999	15 931	3 492 930
Одноємітентні	2 590 417	14 728	2 605 145	3 269 245	18 999	3 288 244
MasterCard	9 002 170	322 206	9 324 376	14 738 086	481 602	15 219 688
VISA	9 748 138	465 462	10 213 600	16 720 159	742 228	17 462 387
Укркарт	303 248	32	303 280	402 404	63	402 467
Інші	219 676	638 928	858 604	38 328	365 812	404 140

Таблиця 4. Кількість операцій, здійснених із застосуванням платіжних карток

Платіжні системи	Одиниць					
	За перше півріччя 2004 року			За перше півріччя 2005 року		
	Отримання готівки	Безготівкові платежі	Разом	Отримання готівки	Безготівкові платежі	Разом
Усього	100 502 796	5 815 174	106 317 970	139 135 501	7 934 837	147 070 338
З них:						
НСМЕП	4 953 994	51 342	5 005 336	7 769 442	77 015	7 846 457
Одноємітентні	11 666 394	586 341	12 252 735	12 000 558	609 690	12 610 248
MasterCard	40 945 487	1 782 040	42 727 527	56 373 201	2 599 185	58 972 386
VISA	41 005 687	3 368 118	44 373 805	61 758 891	4 641 082	66 399 973
Укркарт	567 124	1 789	568 913	825 245	1 757	827 002
Інші	1 364 110	25 544	1 389 654	408 164	6 108	414 272

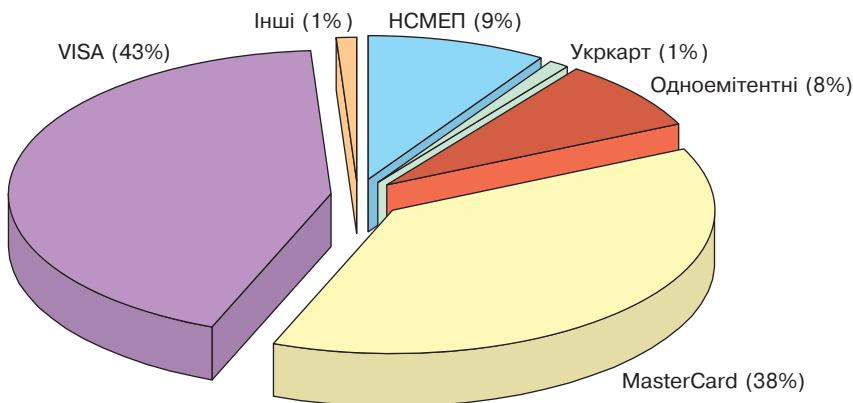
інших банківських платіжних систем, зменшився на 455 млн. грн. (у 2 рази) — з 859 млн. грн. до 404 млн. грн.

У першому півріччі 2005 року порівняно з першим півріччям 2004 року обсяг операцій з отримання готівки збільшився на 14 782 млн. грн. (62%) і становить понад 38 645 млн. грн. (96% від загальної суми операцій за картками), а безготівкові платежі — на 167 млн. грн. (11%) і становлять понад

MasterCard і VISA: відповідно 38% (15 220 млн. грн.) і 43% (17 462 млн. грн.) — див. графік 1.

Порівняно з першим кварталом поточного року за обсягами операцій частка платіжної системи VISA зросла на 2%. Частка платіжних систем MasterCard, НСМЕП та Укркарт у загальних обсягах операцій за платіжними картками залишилася без змін, а частки одноємітентних внутрідержавних

Графік 1. Частка платіжних систем за обсягами операцій за перше півріччя 2005 року

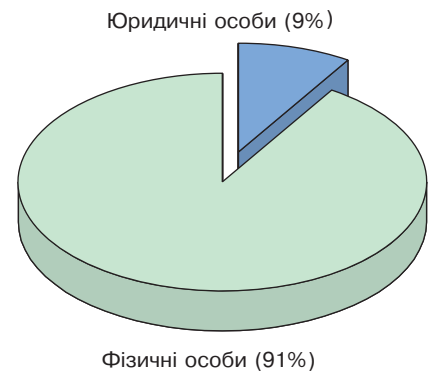

карток здійснюють операції з їх використанням на більші суми (середня сума однієї операції становить близько 2 000 грн.), ніж фізичні особи (близько 260 грн.), то за обсягами операцій це співвідношення в першому півріччі 2005 року є таким: сума операцій фізичних осіб становить близько 91%, а юридичних осіб — близько 9% (див. графік 2).

Минулорічні показники обсягів операцій за цей період стосовно фізичних та юридичних осіб були практично такими ж.

За перше півріччя 2005 року залишки коштів у банках на карткових рахунках зросли на 59% (із 3.7 млрд. грн. до

Графік 2. Співвідношення обсягів операцій, здійснених держателями платіжних карток у першому півріччі 2005 р.

5.9 млрд. грн.), з них на карткових рахунках фізичних осіб збільшилися на 63% (із 3.5 млрд. грн. до 5.7 млрд. грн.), а юридичних осіб — на 28% (із 174 млн. грн. до 223 млн. грн.).

За станом на 01.07.2005 р. залишки коштів на карткових рахунках населення становлять 77% у національній валюті та 23% в іноземній валюті, а на карткових рахунках суб'єктів господарювання — 83% у національній валюті та 17% в іноземній валюті.

Таблиця 5. Дані про суму операцій, здійснених держателями платіжних карток						
Тис. грн.						
Держателі платіжних карток	За перше півріччя 2004 року			За перше півріччя 2005 року		
	Отримання готівки	Безготівкові платежі	Разом	Отримання готівки	Безготівкові платежі	Разом
Усього	23 862 936	1 457 575	25 320 511	38 645 220	1 624 635	40 269 855
З них:						
фізичні особи	22 115 710	732 788	22 848 498	35 521 268	1 147 470	36 668 738
юридичні особи	1 747 226	724 787	2 472 013	3 123 953	477 164	3 601 117

Таблиця 6. Дані про кількість операцій, здійснених держателями платіжних карток						
Одиниць						
Держателі платіжних карток	За перше півріччя 2004 року			За перше півріччя 2005 року		
	Отримання готівки	Безготівкові платежі	Разом	Отримання готівки	Безготівкові платежі	Разом
Усього	100 502 796	5 815 174	106 317 970	139 135 501	7 934 837	147 070 338
З них:						
фізичні особи	99 513 315	5 655 069	105 178 384	137 539 287	7 729 381	145 268 668
юридичні особи	989 481	160 105	1 149 586	1 596 214	205 456	1 801 670

та інших платіжних систем зменшилися протягом кварталу на 1% (відповідно з 9% до 8% та з 2% до 1%).

Найбільші темпи приросту протягом першого півріччя 2005 року порівняно з таким же періодом 2004 року були отримані за операціями, які виконувалися з використанням платіжних карток НСМЕП (73%). Це допомогло банкам — членам НСМЕП за загальними обсягами операцій за платіжними картками, емітованими українськими банками, вперше випередити групу банків, які розвивають свої локальні проекти.

У першому півріччі 2005 року переважна більшість операцій з використанням платіжних карток (понад 145 млн.) здійснювалася фізичними особами (майже 99% від загальної кількості операцій), а юридичними особами — близько 1% (менше 2 млн.). Порівняно

з минулорічними показниками це співвідношення практично не змінилося (див. таблиці 5 і 6).

Оскільки держателі корпоративних

Рантовий зойк малинового літа. Фото Леоніда Мілевського.

Третейський суд — потреба часу

Міністерством юстиції України 21.06.2005 р. зареєстровано постійно діючий Третейський суд при Асоціації українських банків. Відповідно до Закону України “Про третейські суди” від 11.05.2004 р. третейський суд є недержавним незалежним органом, який утворюється за угодою (рішенням) зацікавлених сторін (фізичних чи юридичних осіб) у законодавчо визначеному порядку для вирішення спорів, що виникають стосовно цивільних та господарських правовідносин. Цей інститут функціонує паралельно з державними судами, формується згідно з договірною волею сторін, між якими виник спір, на підставі третейської угоди з числа авторитетних для сторін і компетентних у відповідній сфері людей, що дає змогу оперативно усувати розбіжності й вирішувати спори між суб’єктами господарювання та/або громадянами.

Третейські суди бувають або постійними (як, скажімо, у випадку з Асоціацією українських банків), або ж можуть створюватися зацікавленими особами тільки для вирішення конкретного спору.

Статтею 6 Закону України “Про третейські суди” визначено їх компетенцію: йдеться про спори із цивільних і господарських правовідносин (зокрема також про конфлікти, що можуть виникнути між банками і позичальниками банківських коштів), окрім деяких винятків. Так, до виключної прерогативи державних судів належать спори стосовно:

1) визнання недійсними нормативно-правових актів. Згідно з чинним законодавством ці спори є компетенцією Конституційного Суду України і судів загальної юрисдикції, зокрема державних господарських судів;

2) укладення, зміни, розірвання і виконання господарських договорів, що стосуються задоволення державних потреб;

3) державної таємниці;

4) сімейних стосунків, крім спорів, пов’язаних зі шлюбним контрактом. Скажімо, подружжя, у тому числі й розлучені пари, можуть домовитися, що розподіл спільно нажитого ними майна здійснюватиметься тим третейським судом (особою), якому вони

довіряють і рішення якого виконують;

5) банкрутства;

6) ситуацій, коли одна зі сторін є органом державної влади, органом місцевого самоврядування, державною установою, організацією або казенним підприємством;

7) ситуації, коли одна зі сторін є нерезидентом України. Однак комерційні, господарські спори за участю нерезидентів України можна розглядати не тільки в державних судах, а й у міжнародному комерційному арбітражі відповідно до Закону України “Про міжнародний комерційний арбітраж”. Такі суди (арбітражі) є недержавними і становлять різновид третейського суду, характерна риса якого — участь іноземних осіб як спірних сторін;

8) вирішення інших спорів, якщо згідно із законом вони підлягають розгляду лише судами загальної юрисдикції або Конституційним Судом.

Окрім перелічених вище восьми видів спорів, усі інші спори між суб’єктами господарювання та/або громадянами можна передавати на розгляд особам, обраним сторонами на роль третейських суддів (судді). У цьому разі суддями (суддею) є особи, які користуються, на думку спірних сторін, високим авторитетом і мають достатню кваліфікацію для розв’язання конфлікту. Ці судді (суддя) виносять обов’язкові для сторін рішення.

Якщо третейський суд створюється лише для вирішення конкретного спору, то вища юридична освіта для третейського судді не є обов’язковою: головне, щоб йому довіряли спірні сторони. Однак для постійно діючих третейських судів у разі одноособового вирішення спору суддя повинен бути дипломованим юристом. У разі колегіального вирішення спору вимоги щодо наявності вищої юридичної освіти поширюються лише на головуючого складу третейського суду.

Переваги третейського судочинства полягають у тому, що воно не має багаторівневої процедури оскарження рішення третейського суду (апеляції та касації у державних судах). Його висновок згідно з договором сторін є остаточним, що дає змогу сторонам економити час на вирішення спорів (на противагу державним судам, де

**Леонід
Мажар**

Керуючий партнер Товариства
“Мажар Зінов’єв М-А-Г
і Партнери”. Адвокат

Створення при Асоціації українських банків постійно діючого Третейського суду відповідає вимогам сьогодення і є важливим кроком у вдосконаленні діяльності юридичного сектора банківського сектору держави. Автор розмірковує про особливості роботи третейського суду і третейських суддів в Україні в умовах посилення конкуренції й побудови демократичного суспільства.

спори можуть розглядатися місяцями, а то й роками).

Окрім того, Законом України “Про третейські суди” передбачено процедуру примусового виконання рішення цих судів, якщо одна зі сторін спору не виконує його добровільно.

Законом також передбачено випадки, коли рішення третейського суду може скасувати державний компетентний суд, якщо при розгляді справи у третейському суді було допущено недоліки та порушення, перелічені у статті 50 Закону України “Про третейські суди”. Це стосується лише чотирьох випадків, коли:

1) справа є непідвідомчою компетенції третейського суду;

2) рішення третейського суду виходить за межі третейської угоди сторін, на підставі якої мав вирішуватися спір;

3) третейську угоду визнано недійсною державним компетентним судом;

4) склад третейського суду, який прийняв рішення, не відповідав вимогам закону.

ВИСНОВОК

Створення третейського суду в банківській сфері є прогресивним фактором удосконалення чинної си-

стеми правосуддя. Відтак створюється реальна конкуренція державним судам, робота яких не завжди відповідає принципам об’єктивності, незалежності, незаангажованості.

Запровадження свого часу в Україні інституту приватного нотаріату дало змогу розвантажити державні нотаріальні контори і підвищити якість нотаріальних послуг. Створення третейських судів, як це зроблено Асоціацією українських банків, дозволить розвантажити державні суди і закласти передумови для оздоровлення вітчизняної системи правосуддя.

Олександр Мартюшев

Начальник управління стратегічного розвитку ВАТ “Державний ощадний банк України”

Технологічна революція у поєднанні з державним дерегулюванням банківської сфери в різних країнах світу сприяла розвитку агресивного банківського менеджменту. Внаслідок чимало фінансових установ збанкрутувало, а стратегічне планування стало для банків однією з вирішальних складових успіху. Розвиток банківської системи України та її нинішній стан свідчать про зростання конкуренції, тож увага до розробки стратегії як чинника фінансової стабільності набуває особливого значення.

Теорія і практика

Обґрунтування та розробка стратегії банку

Розвиток банківської системи України характеризується особливою динамікою супровідних процесів. Зростання суперництва та агресивності банків у конкурентних змаганнях потребують нових підходів до розробки й впровадження банківських продуктів і залучення додаткового капіталу. За цих умов довгострокове планування та наявність єдиного комплексного стратегічного плану банку набувають усе більшого значення. Окреслюючи мету діяльності і цілі розвитку, стратегія робить банк стабільнішим, що є складовою довіри до нього та запорукою його подальшого розвитку.

Як зазначається у проєкті Комплексної програми розвитку банківської системи України на 2003—2005 роки і розроблених на її основі Заходах Національного банку України, спрямованих на розвиток банківської системи України у 2003—2005 роках, головною стратегічною метою фінансової системи нашої країни є забезпечення сталості її розвитку шляхом досягнення системної стабільності, зменшення вразливості банківської системи до зовнішніх і внутрішніх факторів дестабілізації, підвищення якості та ефективності її діяльності. Досягнення цієї мети можливе насамперед завдяки ефективним механізмам та інструментам управління ризиками, планування і стратегій розвитку, підвищення рівня банківського менеджменту і корпора-

тивного управління. Велику роль відіграє тут якісний рівень банківських стратегій, які сприяють:

- ♦ зміцненню банківської системи України, підвищенню її стійкості до криз;

- ♦ зміцненню довіри до банківської системи з боку вкладників та інвесторів;

- ♦ активізації діяльності банків із залучення коштів та їх трансформації в кредити для реального сектору економіки;

- ♦ поглибленню інтеграції банківської системи України у світовий фінансовий простір.

За нинішніх умов доцільно запроваджувати у банках практику неформального підходу до стратегічного планування, яка відповідає загальноприйнятому світовому уявленню про стратегію банківського бізнесу.

ОСНОВНІ ЕТАПИ ТА ЕЛЕМЕНТИ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ

У процесі стратегічного планування виникає необхідність створення координуючого центру, що потребує введення посади координатора стратегічного планування. Основними обов’язками координатора є:

- ♦ участь у визначенні і формуванні корпоративних цілей і стратегій;

- ♦ розробка, ревізія і моніторинг

функціонування системи стратегічного планування;

- ◆ генерування ідей для верхнього ешелону управління банку щодо напрямів розвитку банку;
- ◆ консультування керівників середньої ланки з питань стратегічного планування;
- ◆ координація моніторингу зовнішніх процесів і внутрішнього стану банку;
- ◆ оцінка доведення стратегічних планів до рівня заходів та планів дій;
- ◆ координація створення стратегічних планів бізнес-одиниць банку;
- ◆ підтримка бази даних системи стратегічного планування;
- ◆ участь у прогнозуванні фінансових показників і даних щодо ринку.

Теоретична підготовка керівників банку важлива для розуміння ними складових елементів стратегічного планування, необхідності виділення ресурсів та забезпечення.

Створення комітету з питань стратегічного планування і відділу стратегічного планування.

Необхідні для розробки і реалізації стратегії функції можна розділити на дві групи, що потребують різних знань і умінь. Перша — це група “експертних” функцій (виклад знань, думок, поглядів). Як правило, експерти займають ключові посади, тож їх можна залучати до роботи як членів комітету зі стратегічного планування. Друга — група “бюрократичних” функцій (систематизація, інтеграція, координація). Її функції можна частково делегувати відділу стратегічного планування, завданням якого є систематизація знань і досвіду експертів, генерування проектних рішень, адміністрування процесу розробки й реалізації стратегії.

Таким чином, основою моделі організації роботи зі стратегічного планування є комітет із питань стратегічного планування, адміністрування діяльності якого здійснює спеціалізований відділ стратегічного планування.

Складання плану та графіка розробки стратегії має важливе значення з точки зору взаємозв'язку елементів системи стратегічного планування, визначення послідовності і термінів реалізації її складових.

Етапи орієнтовної структури плану розробки стратегії:

- ◆ формування координуючого центру;
- ◆ теоретична підготовка керівників банку;
- ◆ створення робочого органу і робочої групи;
- ◆ визначення плану та графіка роз-

робки стратегії;

- ◆ підготовка й обробка зовнішньої та внутрішньої інформації для SWOT-аналізу;
- ◆ укрупнений стратегічний SWOT-аналіз;
- ◆ ситуативний аналіз та визначення нових стратегічних можливостей;
- ◆ формулювання стратегічного бачення банку;
- ◆ формулювання місії банку;
- ◆ формулювання стратегічних цілей банку;
- ◆ первинна декомпозиція стратегічних цілей у напрямках роботи банку.

Підготовка й обробка зовнішньої і внутрішньої інформації для SWOT-аналізу. Аналіз поточного стану банку передбачає вивчення минулих, поточних і прогнозних даних, котрі забезпечують базу для реалізації стратегічного планування. Цей етап, який ще називають поточною оцінкою або аудитом ринку/стану бізнесу, включає:

- ◆ аналіз очікувань акціонерів;
- ◆ аналіз результатів попереднього періоду і поточної діяльності;
- ◆ прогноз діяльності;
- ◆ аналіз очікувань працівників компанії;
- ◆ визначення ризиків, можливостей, переваг і слабких сторін.

Єдиного підходу до зазначеного вище аналізу не визначено. Діапазон його досить широкий. Здебільшого до уваги беруться такі аспекти:

Продукти — послуги:

- ◆ перелік продуктів і послуг, за якими клієнти контактують з банком;
- ◆ оригінальні продукти й послуги, які вирізняють банк від інших;
- ◆ нові продукти й послуги, їх позиціонування на ринку поточних продуктів та послуг;
- ◆ плани щодо розробки нових продуктів і послуг;
- ◆ місце банку порівняно з конкурентами в очах клієнтів;
- ◆ додаткові цінності, які банк може запропонувати;

- ◆ найбільш і найменш прибуткові продукти і послуги;

Клієнти:

- ◆ типи клієнтів банку, рівень прибутковості за групами клієнтів і повернення інвестованих коштів;
- ◆ ринки, які банк обслуговує;
- ◆ нові ринки, які банк хотів би обслуговувати;
- ◆ плюси й мінуси роботи банку з точки зору клієнтів;

Ціни і тарифи:

- ◆ система ціноутворення;
- ◆ останній перегляд;
- ◆ рівень порівняно з конкурентами;

Будівлі та споруди, в тому числі обладнання:

- ◆ чи задовольняють банк будівлі, споруди й обладнання;
- ◆ рівень забезпеченості конкурентів;
- ◆ можливості та шляхи впливу на витрати;

Фінанси:

- ◆ рівень гнучкості банку при підйомі/спаді;
- ◆ використання банком вхідних фінансових потоків;
- ◆ фінансові ризики банку;
- ◆ міра контролю руху фінансових потоків, формування резервів, капіталу;
- ◆ фінансові результати діяльності;
- ◆ рівень прибутковості порівняно із середніми показниками по галузі;

Система прийняття рішень:

- ◆ міра делегування повноважень;
- ◆ процедура прийняття рішень;
- ◆ шляхи поліпшення системи організації роботи;

Персонал:

- ◆ вікові категорії, рівень знань, навиків, потенційної плинності кадрів та виходу на пенсію;
- ◆ порівнюваність системи оплати праці, системи гарантій і компенсацій банку з аналогічними показниками конкурентів, адекватність очікуванням власного персоналу;
- ◆ моральний стан колективу, його очікування;

Інформація:

- ◆ джерела інформації про внутрішній стан банку та його оточення;
- ◆ використання отриманої інформації;
- ◆ рівень автоматизації;

Політична ситуація і законодавство:

- ◆ законодавчі ініціативи, що можуть вплинути на бізнес банку;
- ◆ зміни в системі оподаткування;
- ◆ відносини з регіональною і місцевою владою.

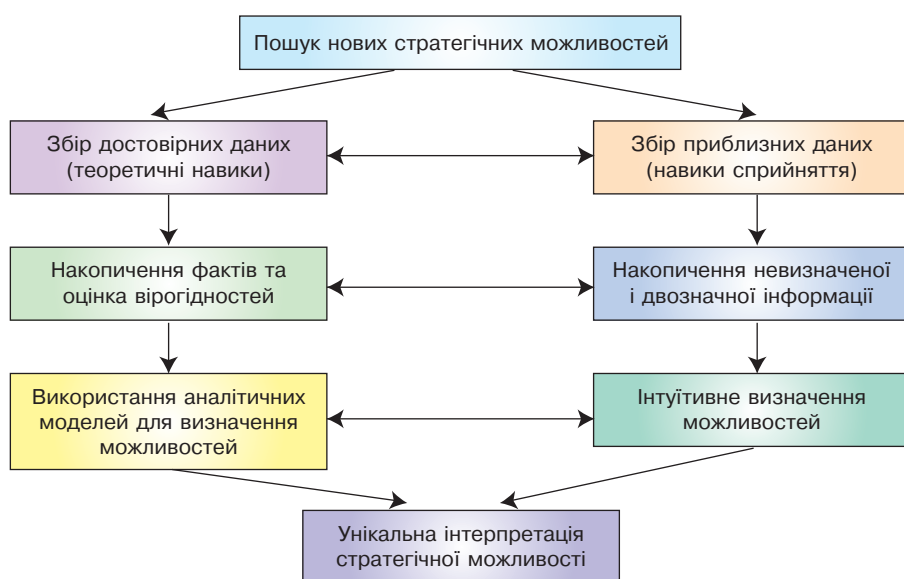
Загальні побоювання щодо розвитку бізнесу:

- ◆ що має намір робити банк у разі істотних змін на ринку стосовно залучення пасивів, продуктів і послуг, клієнтів, конкурентів, персоналу.

Укрупнений стратегічний SWOT-аналіз (переваги, недоліки, можливості, загрози) має бути ретельно підготовленим і потребує залучення керівників, які приймають стратегічні рішення та впливають на процес реалізації визначених завдань.

Переваги й недоліки — категорії, що стосуються внутрішніх показників діяльності банку. Потрібно визначитися, що є ними для конкретного банку (клієнти, засновники, капітал, точ-

Схема 1. Інтерпретація стратегічних можливостей

ки продажу, маркетинг, якість обслуговування, будівлі, обладнання, персонал тощо).

Можливості і загрози — категорії, що стосуються зовнішніх умов діяльності банку (політична ситуація, законодавство, відносини з владою, розвиток технологій, конкуренти тощо).

Але занадто захоплюватися SWOT-аналізом не варто, бо це потребує збільшення затрат зусиль і часу та переважно орієнтує на минуле, тобто вже зроблене.

Ситуаційний аналіз та визначення нових стратегічних можливостей є важливим елементом розвитку банківської системи в аспекті стратегічного планування.

Визначення та інтерпретація стратегічних можливостей банку потребує аналізу клієнтів, ринків і конкурентів, а також вивчення ринку і клієнтів за певними індикаторами для виокремлення черговості пріоритетів. Їх мета — визначити, по-перше, сегменти ринків і клієнтів, де банку варто здійснювати інвестиції, і, по-друге, — сегменти ринків і клієнтів, котрі слід використовувати як джерела надходжень для зазначених інвестицій.

Стратегічні можливості банку мають дві складові — активну і пасивну та базуються на ресурсах, котрі банк може залучити для формування активів.

Аналіз конкурентів (компаративний аналіз) проводиться з урахуванням регіональних особливостей для оцінки можливих варіантів стратегічного вибору та способів використання технологій. При цьому потрібно, по-перше, розглянути щонайменше два банки з вищими рейтингами і,

по-друге, проаналізувати стратегічний вибір і напрями розвитку технологій динамічних банків в інших країнах, що випереджають нашу за розвитком.

Серед можливих параметрів аналізу — непроцентні витрати щодо депозитів (особливо депозитів фізичних осіб до запитання), непроцентні витрати щодо доходів, комісійний дохід щодо непроцентних витрат, дохідність капіталу, структура комісійних доходів, частка дохідних активів у портфелі, інвестиції у технології обслуговування клієнтів у точках продажу.

ОСНОВНІ МОМЕНТИ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ

Формулювання стратегічного бачення банку є базовою концепцією намірів і визначає перспективи його розвитку. Стратегічне бачення має відображати надзавдання банку, допомагаючи працівникам визначатися як в орієнтирах розвитку підрозділів, так і власного розвитку.

Важливим елементом формування стратегічного бачення є формулювання стратегічних альтернатив та оцінка можливих варіантів стратегії. Обов'язковим є розгляд кількох варіантів стратегічного вибору, з яких обирається оптимальний.

Формулювання місії банку окреслює суть і основні напрями діяльності банку. Передбачає відповіді на запитання: у чому полягає його діяльність, чим він займатиметься і що пропонуватиме клієнтам?

Визначення місії як одного з основних етапів стратегічного планування має певні методологічні і технологічні

передумови. По-перше, вона є колегіальним продуктом власника (його представників) та вищого керівництва банку, має визначену форму та відповідне затвердження. Місія визначає курс банку і допомагає у виробленні його індивідуальності. Вона повинна:

- ♦ давати уявлення про напрями розвитку банку й визначити нові перспективні ринки і технології;

- ♦ встановлювати основні принципи роботи банку, що визначають характер його взаємовідносин зі співробітниками, клієнтами, постачальниками, дистриб'юторами та іншими зацікавленими групами;

- ♦ полегшувати підготовку банку до майбутнього, стимулювати зміни;

- ♦ формувати погляди керівництва на довгострокові плани банку щодо подальшого розвитку, допомагати менеджерам середньої ланки у вирішенні завдань стратегічного й оперативного планування;

- ♦ підвищувати мотивацію співробітників;

- ♦ культивувати корпоративну культуру, почуття причетності до єдиної мети.

Місія повинна надихати, спонукати, бути здійснюваною, достатньо загальною, достатньо специфічною, об'єднуючою.

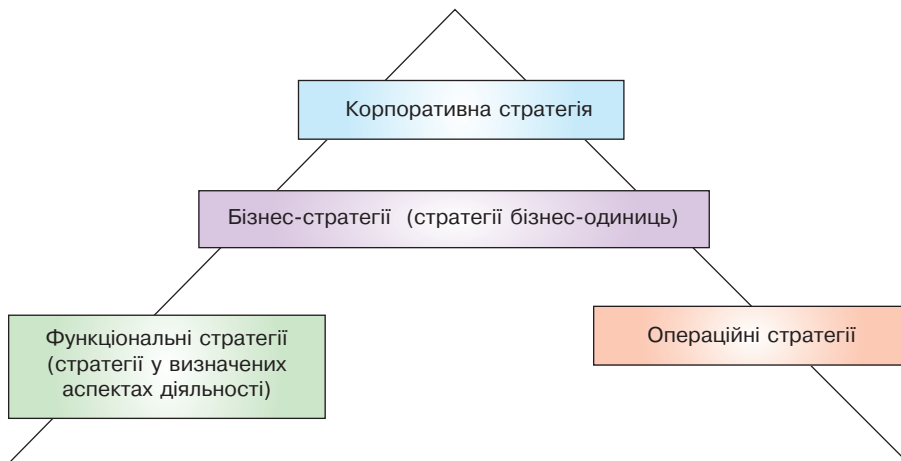
Місія розробляється і затверджується у трьох варіантах: мінімізований (гасло банку — одна пропозиція); короткий (один абзац) — як і гасло банку, використовується для емоційного, мотиваційного впливу на персонал банку та зацікавлених осіб; повний (одна сторінка) — більш деталізований.

Місія є одним із наріжних каменів системи побудови стратегічного й оперативного управління банком, основою його корпоративної культури.

Формулювання стратегічних цілей банку — завдання специфічне. Стратегічні цілі спрямовують зусилля банку на досягнення конкретних результатів і посилення його конкурентоспроможності, вони мають продовжувати і конкретизувати його стратегічне бачення й місію. Зазначені цілі не повинні відображатися у наборі показників. Це один-два, максимум три показники, які не суперечать один одному (скажімо, частка ринку, прибутковість капіталу та активів, відношення непроцентних витрат до прибутків). Постановка стратегічних цілей має проходити по вертикалі згори вниз, слугуючи орієнтирами для менеджерів підрозділів усіх рівнів.

Важливе місце у стратегії банку посідає **первинна декомпозиція стра-**

Схема 2. Піраміда стратегій універсального банку

тегічних цілей у напрямках його роботи. Потрібно трансформувати загальнобанківські стратегічні цілі та наблизити їх до конкретних напрямів роботи. В ідеалі визначають стратегічні орієнтири конкретних центрів фінансової відповідальності банку, а після розробки загальної стратегії на основі визначених стратегічних цілей діяльності проводиться стратегічна розробка напрямів роботи банку.

Кожен універсальний банк є установою з диверсифікованими джерелами залучення й розміщення грошових ресурсів, а також різними видами надання послуг. У зв'язку з цим доцільно розробити систему, яка формує так звану піраміду стратегій банку.

Визначення центрів фінансової відповідальності та постановка їх стратегічних орієнтирів є невід'ємною частиною та підґрунтям системи управлінської звітності і процесного підходу до керування банком. Необхідність розробки стратегічних орієнтирів щодо центрів фінансової відповідальності зумовлена, по-перше, потребою деталізувати за напрямками роботи банку визначені засновниками (наглядовою радою) стратегічні цілі та, по-друге, виокремити конкретні довгострокові цілі щодо відповідних бізнес-направів. Визначення пріоритету розвитку певного напрямку дає змогу об'єктивно і безконфліктно вирішувати питання корекції фінансового плану банку. За відсутності таких орієнтирів рішення прийматимуться на основі рівня впливовості і становища топ-менеджерів, що може спричинити суперечливі ситуації.

Стратегічні орієнтири по бізнес-напрямках можуть складатися з таких показників:

- ♦ мінімальний/максимальний розмір обсягу (наприклад, кредитного портфеля, середньозважених залишків на рахунках клієнтів, бюджету капі-

тальних витрат тощо);

- ♦ середньозважена процентна ставка залучення/розміщення;
- ♦ середньозважений термін залучення/розміщених ресурсів;
- ♦ пріоритети за типом клієнта (великий, середній чи дрібний, юридичні або фізичні особи);
- ♦ розмір валютної складової в загальному обсязі залучення/розміщення;
- ♦ частка даного виду бізнес-направу в загальному обсязі активів чи структури пасивів тощо.

При формуванні загальної корпоративної стратегії слід враховувати, що підходи до її формування залежать від школи стратегічного планування, до якої схильний лідер банку, і мають широкий діапазон.

Є різні підходи і щодо термінів стратегічного планування, інтервал яких досить великий — від одного року до десяти, хоча оптимальним варіантом вважається три роки. При збільшенні часового проміжку ймовірність досягнення стратегічних цілей зменшується. Втім, незалежно від термінів планування, стратегія потребує як

щорічної, так і постійної актуалізації при змінах зовнішніх умов чи складу засновників (наглядової ради) банку. До речі, трирічний термін стратегічного плану визначено Законом України “Про банки і банківську діяльність” і відповідними постановами Національного банку України як необхідну умову державної реєстрації банку чи банківського об'єднання. Наявність у банку стратегічної мети контролюється Інструкцією “Про порядок складання річного фінансового звіту в банках України”.

Після розробки та затвердження стратегії банку потрібно розробити і формалізувати **цикл стратегічного планування** як елемент загальної системи планування банку. Орієнтовний цикл стратегічного планування:

- ♦ оцінка діяльності з виконання стратегії;
- ♦ підготовка й обробка зовнішньої і внутрішньої інформації для SWOT-аналізу;
- ♦ укрупнений стратегічний SWOT-аналіз;
- ♦ актуалізація стратегічного бачення банку;
- ♦ актуалізація місії банку;
- ♦ актуалізація стратегічних цілей банку;
- ♦ актуалізація стратегічних цілей у напрямках роботи банку.

Поступова стабілізація політичної ситуації, розвиток економіки України та її більша відкритість для іноземного капіталу неминує призведуть до посилення конкурентної боротьби на ринках як пасивних, так і активних операцій банків. Тому неформальний підхід до стратегічного планування має допомогти банкам України, особливо невеликим, знайти своє місце в економіці та перемагати у конкурентних змаганнях.

□

Вуаль осіннього парку.
Фото Леоніда Мілевського.

**Олена
Береславська**

Провідний науковий співробітник
Науково-дослідного центру
з проблем оподаткування
Національної академії Державної
податкової служби України.
Кандидат економічних наук

Валютна політика — складова загальноекономічної політики країни, що має велике значення, особливо для держав, економіка яких є відкритою і значною мірою залежить від обсягів зовнішньої торгівлі. До таких належить і Україна: за підрахунками фахівців та даними платіжного балансу, частка експорту в структурі її ВВП у 2000—2004 рр. в середньому становила близько 60% [1, 2].

Після огляду наукових праць, присвячених політиці проведення валютних інтервенцій, у статті проаналізовано, як впливають стерилізовані інтервенції Національного банку на грошово-кредитну політику нашої країни.

Дослідження

Інтервенції на валютних ринках як інструмент курсової та грошово-кредитної політики

ОГЛЯД НАУКОВИХ ПРАЦЬ, ПРИСВЯЧЕНИХ ПОЛІТИЦІ ВАЛЮТНИХ ІНТЕРВЕНЦІЙ

Валютна політика залежно від її цілей та форм поділяється на структурну та поточну. Структурна валютна політика — це сукупність довгострокових заходів, спрямованих на здійснення структурних змін у світовій валютній системі. Вона реалізується як валютні реформи, що проводяться з метою вдосконалення її принципів в інтересах усіх країн, і супроводжується боротьбою за привілеї для окремих валют. При цьому структурна валютна політика впливає на поточну політику, яка становить сукупність короткотермінових заходів держави, спрямованих на повсякденне, оперативне регулювання валютного курсу, валютних операцій, функціонування валютного ринку.

Поточна валютна політика реалізується у різних формах; однією з них є девізна політика і її різновид — валютна інтервенція. За цільовою спрямованістю девізна політика є методом впливу на курс національної валюти шляхом купівлі-продажу центральними банками іноземної валюти (девізу). Ця політика здійснюється переважно у формі валютної інтервенції, тобто втручання центрального банку в операції на валютному ринку з метою впливу на процес курсоутворення національної валюти. Її характерні риси — відносно великі масштаби і порівняно короткий термін застосування. Валютна інтервенція здійснюється за рахунок офіційних золотовалютних резервів або короткотермінових взаємних кредитів центральних банків у національних валютах за міжбанківськими угодами “своп”.

Валютну інтервенцію як інструмент валютної політики почали використовувати ще в XIX ст.: наприклад, Держбанк Росії, Австро-Угорський банк застосовували її для підтримки

курсу національних валют. Широкого застосування валютна інтервенція набула після відміни золотого монометалізму. В умовах світової економічної кризи у 1929—1933 рр. центральні банки використовували валютну інтервенцію з метою зниження курсу своєї валюти для сприяння валютному демпінгу [3].

Матеріальною базою для валютної інтервенції слугували спеціально створені у 30-х роках минулого століття у США, Великобританії, Франції, Італії, Канаді та інших країнах державні валютні стабілізаційні фонди — у золоті, іноземній та національній валютах, — які використовувалися з метою регулювання валютного курсу. Оскільки валютні інтервенції проводив центральний банк, такі фонди створювалися при ньому і з часом отримали назву валютних резервів. Сьогодні валютні резерви мають практично всі центральні банки світу.

Оскільки, як зазначалося, валютні інтервенції здійснюються у відносно великих масштабах (особливо у країнах зі слабкою валютою, яка потребує постійної підтримки, аби уникнути її знецінення), вони суттєво впливають на кількість грошей в обігу. Із часом, коли валютні інтервенції стали також інструментом грошово-кредитної політики, увага світової науки до їх впливу на грошові показники помітно зростала. Аналізу інтервенційної політики центрального банку на валютному ринку та впливу попиту і пропозиції валюти з його боку на обмінний курс і грошово-кредитну політику присвячено багато наукових праць.

Найцікавішими і найактуальнішими, на наш погляд, є дослідження валютних інтервенцій, що супроводжуються діями центрального банку, спрямованими на компенсацію зміни грошової бази при продажу валюти, та вибору оптимальної валютної політики (політика стерилізації інтервенцій).

Вплив продажу центральним банком валюти на валютному ринку на

обмінний курс, грошово-кредитну політику і реальний сектор економіки можна поділити на дві складові. Передусім зауважимо, що продаж валюти на ринку у випадку перевищення попиту над пропозицією призводить до зниження або фіксування обмінного курсу іноземної валюти у короткому часовому інтервалі. Такий ефект не впливає на довгострокову рівновагу — в разі виникнення надлишкового попиту протягом тривалого часу постійний продаж валюти призводить до виснаження резервів і валютної кризи. При продажу валюти скорочуються активи центрального банку на величину проданих резервів одночасно зі скороченням пасивів на величину зниження грошової бази. До речі, Україна частково зіткнулася з проблемою виснаження валютних резервів у 1998—1999 рр., коли зазнала фінансової кризи і, як наслідок, девальвації курсу гривні. Нерезиденти, котрі у своїх портфелях мали державні цінні папери, почали їх продавати й купувати валюту, щоб вивезти її за кордон. Із 2.4 млрд. доларів США у квітні 1998 року валютні резерви НБУ зменшилися до 482.0 млн. доларів у лютому 1999 року, що спричинило скорочення грошової бази на 1% [4].

У випадку проведення інтервенції, спрямованої на компенсацію змін грошової бази (стерилізована інтервенція), продаж валюти супроводжується купівлею цінних паперів на відкритому ринку з метою уникнення небажаних коливань грошової бази. Зазвичай такими цінними паперами виступають державні та казначейські зобов'язання і депозитні сертифікати центрального банку.

Інтервенції можуть впливати також на обмінний курс, фінансовий та реальний сектор через зміну довгострокової рівноваги в економіці. Такі зміни викликані як перерозподілом активів між економічними агентами (змінною обсягів іноземної валюти, грошової бази або цінних паперів у портфелях агентів), так і зрушеннями у грошово-кредитній політиці та політиці обмінного курсу або завдяки сигналам про них, оскільки в процесі проведення інтервенцій інформація про них стає відкритою. Зазначимо, що проблема впливу політики інтервенцій на рівновагу в економіці досліджувалася багатьма відомими економістами [5, 6] ще з 80-х років минулого століття. Свою актуальність вона не втратила і донині [7]. Після ретельного та всебічного аналізу впливу інтервенцій на макроекономічну

стабільність фахівці дійшли висновку про існування двох каналів впливу інтервенцій на економіку — портфельного та інформаційного. При цьому в дослідженнях наголошується, що стерилізована інтервенція, крім короткотермінового впливу на обмінний курс, викликає зміни грошової пропозиції, що призводить до змін рівноваги в економіці.

Розглянемо детальніше особливості портфельного та інформаційного каналів впливу на економічну рівновагу.

Портфельний канал впливу стерилізованих інтервенцій

У ході продажу валюти центральним банком і коригування грошової бази шляхом купівлі цінних паперів на внутрішніх фінансових ринках відбувається перерозподіл внутрішніх і зовнішніх активів між портфелями економічних агентів. При неповній заміненості цих активів зміна їх співвідношення призводить до порушення рівноваги. В результаті проведення інтервенції, яка стерилізується за допомогою операцій на відкритому ринку, пропозиція грошей зберігається на попередньому рівні й не викликає зміни процентних ставок. Зміна співвідношення внутрішніх і зовнішніх активів у портфелях економічних агентів може спонукати до подальшого коригування портфелів, що відповідно спричинить додатковий перерозподіл часток внутрішніх і зовнішніх активів та зміну обмінного курсу.

Зазначимо, що вплив на обмінний курс буде зведено до нуля в разі, коли внутрішні та зовнішні активи є повними заміниками — при інтервенції змінюється лише співвідношення активів у портфелі. Інакше інтервенція, яка стерилізується, може суттєво впливати на обмінний курс через портфельний канал і призводити до негативних наслідків в економіці [8].

Аналізуючи ефективність впливу інтервенцій центрального банку на валютному ринку на обмінний курс через портфельний канал, фахівці з'ясували практичну відсутність впливу стерилізованих інтервенцій на обмінний курс і можливі причини цього:

а) обсяг інтервенції зазвичай набагато менший порівняно з оборотом валютного ринку;

б) коли фінансування внутрішнього боргу може призвести у майбутньому до збільшення податкового тиску, активи у вигляді внутрішніх цінних паперів виділяються в окремий вид

активів. Перерозподіл таких активів між агентами в економіці не призводить до зміни відносного попиту на внутрішні та зовнішні активи, а отже, не впливає на обмінний курс;

в) висока заміненість активів на міжнародних ринках капіталу (в цьому випадку в результаті інтервенції, яка стерилізується, активи у портфелях учасників ринку перерозподіляються без впливу на обмінний курс) [9].

Інформаційний канал, або канал сигналізації впливу інтервенцій

Гіпотеза, що інтервенції центрального банку на валютному ринку впливають на рівновагу в економіці також через інформаційний канал, полягає в тому, що зазначені інтервенції сигналізують про майбутню грошово-кредитну політику і політику щодо обмінного курсу. Характер впливу інтервенцій через цей канал залежить від відкритості інтервенцій та їх інформаційного змісту [10, 11]. Інтервенція центрального банку впливає на обмінний курс через надання ринку нової актуальної та достовірної інформації про валютну і грошово-кредитну політику, яких дотримуватимуться органи монетарної влади. Отримуючи відповідну інформацію, економічні агенти змінюють свої очікування стосовно обмінного курсу та реагують на дії центрального банку в царині проведення інтервенцій.

При цьому необхідно враховувати, що в разі, коли інтервенція не досягає бажаної мети (не впливає безпосередньо на обмінний курс), можна говорити про недоліки валютної політики. Це означає, що центральному банку за певних умов краще оголошувати цілі запланованої валютної політики, стимулюючи таким чином вплив інтервенцій на економіку через інформаційний канал.

На заключному етапі досліджень автори надають рекомендації щодо вибору оптимальної інтервенційної політики, котру розуміють як нерозривний зв'язок між валютною, грошово-кредитною та загальною макроекономічною політикою держави.

В інших працях, присвячених теоретичному аналізу впливу інформаційного каналу інтервенцій на рівновагу в економіці, доводиться, що необхідною умовою досягнення поставлених макроекономічних цілей є координація політики інтервенцій зі змінами грошової пропозиції. Це озна-

час, що інтервенції на валютному ринку залежать від грошово-кредитної політики, яку проводить центральний банк, тому їх слід координувати, навіть у разі конфлікту цілей.

Відомий економіст Кенен П.Б. (Kenen P.B.) на основі аналізу валютних режимів, динаміки обмінного курсу, історії функціонування світових валютних ринків та інтервенцій центральних банків запропонував ряд рекомендацій щодо використання інтервенцій для проведення валютної політики та управління обмінним курсом, визначивши три цілі, на які необхідно орієнтуватися при здійсненні політики інтервенцій:

1. До інтервенцій можна вдаватися для утримання обмінного курсу на заданій траєкторії або для зміни цієї траєкторії. У даному випадку центральний банк має повністю задовольняти надлишковий попит або купувати надлишкову пропозицію валюти, а траєкторія повинна відповідати довгостроковій рівновазі;

2. Стерилізовані інтервенції можуть використовуватися для зміни відносної пропозиції внутрішньої та іноземної валюти з метою зміни рівноваги розподілу внутрішніх і зовнішніх активів у портфелях економічних агентів (портфельний канал впливу інтервенцій);

3. Інтервенції використовуються як сигнал про майбутні зміни в політиці, яку проводить центральний банк (інформаційний канал впливу інтервенцій) [12].

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що розроблений нами огляд деяких наукових праць, присвячених політиці проведення валютних інтервенцій, дасть змогу проаналізувати, як впливають стерилізовані інтервенції Національного банку на грошово-кредитну політику в Україні.

ОСНОВНІ ЦІЛІ ТА НАСЛІДКИ ПРОВЕДЕННЯ ПОЛІТИКИ ВАЛЮТНИХ ІНТЕРВЕНЦІЙ В УКРАЇНІ

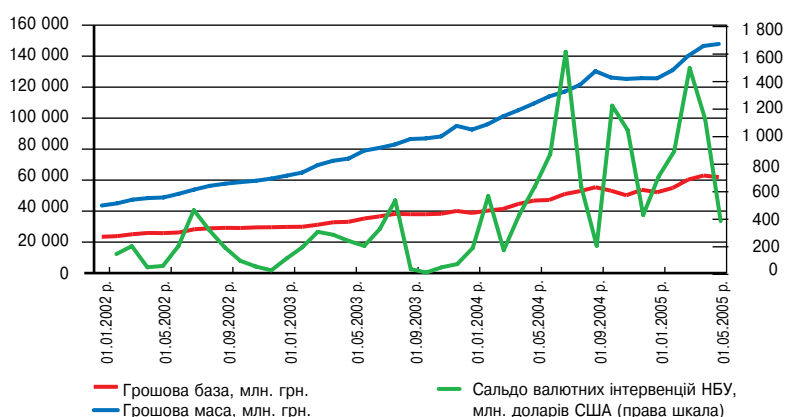
Аналізуючи цілі політики валютних інтервенцій в Україні, зазначимо, що вони змінювалися на кожному окремому історичному етапі разом зі змінами на грошовому ринку. Так, із часу введення в дію цього ефективного інструменту його головною метою було утримання курсу національної грошової одиниці у відповідних межах — ідеться про 1997—1998 рр., коли встановлювався курсовий коридор гривні. За браком необхідної статистики нині неможливо визначити вплив

валютних інтервенцій на кількість грошей в обігу, але, на наш погляд, він був незначним, оскільки у той період проводилася жорстка монетарна політика, спрямована на обмеження зростання грошових показників. Крім того, механізм роботи міжбанківського валютного ринку було побудовано так, що Національний банк не користувався монополією правом купівлі-продажу валюти на ринку; це певною мірою не створювало передумов для використання валютного ринку як основного джерела поповнення грошових коштів у обігу. Збільшення грошових показників відбувалося тоді через операції банку на відкритому ринку.

Фінансова криза 1998 року внесла певні корективи в механізм функціонування валютного ринку — через втрату значного обсягу валютних резервів його було суттєво перебудовано. Крім того, загроза дефолту і реструктуризація внутрішнього державного боргу унеможливили використання операцій на відкритому ринку як основного інструменту грошово-кредитної політики НБУ.

Запровадження жорсткіших умов роботи міжбанківського валютного ринку і визначення ролі НБУ як основного учасника торгів, а також реалізація режиму керованого плаваючого курсу гривні підвищили значення валютних інтервенцій у системі грошово-кредитної політики. На цьому етапі метою проведення валютних інтервенцій стає не лише підтримка стабільної курсової динаміки гривні, а й інформаційне забезпечення майбутньої монетарної політики Національного банку (в Україні щороку розробляються основні напрями грошово-кредитної політики, в яких декларуються заплановані показники валютного курсу, грошової маси, грошової

Динаміка основних грошово-кредитних показників у 2002—2005 рр.

бази та джерел їх зростання, рівня інфляції).

Із 2000 року роль валютних інтервенцій як основного інструменту грошово-кредитної політики посилювалася. Стерилізована інтервенція стала основним джерелом поповнення грошей в обігу. За нашими підрахунками, у 2002—2004 рр. близько 94% зростання грошей в обігу відбувається за рахунок купівлі валюти на внутрішньому ринку та випуску в обіг гривні. І тільки близько 6% припадає на інші інструменти: рефінансування комерційних банків та операції на відкритому ринку.

Аналіз доводить (див. графік), що динаміка руху грошових показників збігається з динамікою руху валютних інтервенцій Національного банку. Більш плавні лінії грошових агрегатів свідчать, що при проведенні інтервенцій Національний банк здійснює також стерилізацію надлишкової маси грошей в обігу.

Зростання обсягів валютних інтервенцій в Україні — процес об'єктивний і зумовлюється збільшенням темпів зростання вітчизняного експорту. Сприятлива цінова кон'юнктура міжнародних ринків чорних та кольорових металів, які є нашою основною експортною продукцією, у 2002—2004 рр. спричинилася до посилення припливу валюти в країну, що з урахуванням 50% обов'язкового продажу валютної виручки збільшило пропозицію іноземної валюти на міжбанківському ринку і стимулювало зростання золотовалютних резервів НБУ. Як засвідчує динаміка показників міжнародних валютних резервів НБУ (див. таблицю 1), тенденція приросту резервів загалом збігається із тенденцією приросту українського експорту.

Винятком є 2001 рік, коли резерви накопичувалися швидшими темпами,

Таблиця 1. Динаміка експорту товарів і послуг України, міжнародних резервів Національного банку і грошової бази в 1999–2004 рр.

Показники	1999 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.
Експорт товарів і послуг (млн. доларів США)	16 332	19 248	21 086	23 351	28 953	39 719
Темп зростання, % до попереднього року	92.7	117.9	109.5	110.7	124.0	137.2
Міжнародні резерви НБУ (млн. доларів США)	753.5*	1 475.42	3 089.46	4 416.83	6 937.25	9 524.9
Темп зростання, % до попереднього року	—	—	209.4	143.0	157.1	137.3
Грошова база (млн. грн.)	11 988	16 780	23 055	30 808	40 089	53 762
Темп зростання, % до попереднього року	138.9	139.9	137.4	133.6	130.1	134.1

* Дані за п'ять місяців 1999 року.

Таблицю складено за даними "Бюлетеня НБУ" (№ 1 за 2004 р., с. 53, 54, 56) та "Платіжного балансу України за 2004 р.", с. 4, 13.

Таблиця 2. Динаміка імпорту товарів і послуг, показника інфляції та змін офіційного обмінного курсу гривні в Україні в 1999–2005 рр.

Показники	1999 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.*
Індекс інфляції (%)	19.2	25.8	6.1	-0.6	8.2	12.3	5.7
Девальвація, ревальвація (-) курсу гривні	52.0	4.18	-2.5	0.75	-0.02	-0.48	-4.7
Темпи зростання імпорту товарів та послуг, % до попереднього періоду	49.5	57.4	53.8	50.7	55.2	53.6	—

* За 5 місяців 2005 року.

Джерело: "Бюлетень НБУ" (№ 2 за 2005 р.); "Платіжний баланс України за 2004 р.", с. 4; www.bank.gov.ua.

незважаючи на доволі помірне зростання експорту. Найвірогіднішим поясненням цього є зниження відпливу капіталу з України і повернення вивезених раніше коштів у зв'язку з поліпшенням макроекономічної ситуації в країні.

Зазначимо, що збільшення валютних резервів супроводжується зростанням в окремі роки грошової бази, що, на наш погляд, створювало монетарні передумови для інфляції. Купівлю валюти на ринку можна розглядати як інтервенцію з метою запобігти швидкому зміцненню номінального курсу гривні, хоча це призводило до підвищення реального курсу, що стимулювало зростання темпів імпорту (див. таблицю 2). Зауважимо, що до 2005 року таке зростання суттєво не впливало на розмір сальдо торговельного балансу України. Але швидка ревальвація гривні у квітні 2005 року та зниження цін на український експорт на світових ринках можуть призвести до суттєвого скорочення сальдо торговельного балансу — за попередніми прогнозами, до 1 млрд. доларів із 6.9 млрд. доларів у 2004 році [13].

Постійна присутність Національного банку на валютному ринку, як уже зазначалося, стримує швидке зміцнення номінального курсу гривні

й водночас провокує інфляцію. Але дані таблиці 1 не засвідчують пропорційного зростання міжнародних резервів Національного банку та грошової бази: темпи збільшення резервів дещо вищі від темпів зростання грошової бази. Якщо проаналізувати щомісячну динаміку збільшення валютних резервів і грошової бази, то виявимо, що в деякі періоди при зростанні резервів показник грошової бази знижується. Цей феномен пояснюється особливостями надходження коштів до державного бюджету.

В Україні податкові платежі надходять на рахунки Мінфіну не в комерційні банки, а на рахунки Державного казначейства. Це означає, що в статистиці грошової бази вони не враховуються. Якщо казначейство не утримує ці кошти на своїх рахунках, а витрачає в міру їх надходження, це не позначається на обсягах грошової бази. Коли ж надходження блокуються на рахунках, грошова база має тенденцію до зменшення.

Можливість накопичення коштів на рахунках Мінфіну в казначействі, з одного боку, може використовуватися для стерилізації операцій з валютою, а з іншого — надмірна концентрація коштів, як свідчить практика, завжди призводить до дефіциту ресурсів, що

стимулює підвищення відсоткових ставок на грошовому ринку. Традиційно таке явище спостерігається наприкінці майже кожного року.

Додатковим стимулом для зростання грошової пропозиції є боротьба уряду та НБУ за зниження темпів інфляції. За прогнозами уряду, інфляція у 2005 році не повинна перевищити 9.8%. На наш погляд, зміщення акцентів у бік контролю за показником інфляції є найкращим виходом для України.

На негативних наслідках постійної купівлі валюти на міжбанківському ринку наголошують експерти МВФ. За їх рекомендаціями, Національному банку необхідно проводити гнучкішу курсову політику, яка дасть йому змогу ефективніше управляти монетарними агрегатами [14]. НБУ не заперечує проти скорочення своєї участі у валютних торгах. Статистика свідчить: з відміною 50-відсоткового обов'язкового продажу валютної виручки експортерів центральний банк зменшив власну участь у торгах, що спричинилося до зменшення сальдо валютних інтервенцій. Так, якщо у березні 2005 року сальдо інтервенцій НБУ становило 1 498.0 млн. доларів, то у травні воно скоротилося до 387.1 млн. доларів [15].

На наш погляд, слід поступово змінювати проміжні цілі грошово-кредитної політики та використовувати інші її інструменти. Дослідження свідчать, що нині НБУ проводить доволі суперечливу грошово-кредитну політику. З одного боку, він стимулює зростання грошей в обігу для підвищення монетизації рівня економіки, а з іншого — постійно вдається до стерилізації надлишкової ліквідності комерційних банків.

Досвід європейських країн з перехідною економікою доводить, що політика контролю за обмінним курсом дає позитивний результат у середньостроковому періоді (3–5 років). Затим, попри досягнення певної макроекономічної стабілізації, вона провокує інфляцію, а отже, необхідно відмовитися від жорсткого контролю за обмінним курсом і проводити гнучкішу курсову політику.

Це, в свою чергу, дає змогу відмовитися від валютних інструментів і перейти до ефективного використання інших — рефінансування комерційних банків та операцій на відкритому ринку. Національний банк і нині використовує ці інструменти в регулюванні грошового обігу, але не як основні. На це є певні причини. Передусім, в Україні досі немає повноцінного вторинно-

го ринку цінних паперів, що не дає НБУ змоги ефективно проводити політику операцій на відкритому ринку.

Центральний банк не може використати також політику рефінансування комерційних банків як основну, оскільки банки не так часто звертаються до НБУ за кредитами. Практика доводить, що вони беруть позички в НБУ під заставу цінних паперів з метою їх розміщення на ресурсному ринку в періоди дефіциту грошей за вищими ставками. Докорінно змінити ситуацію можна лише тоді, коли у банків з'являться великі та надійні клієнти, які постійно пред'являтимуть попит на кредити. За інших умов рефінансування ніколи не стане одним із основних інструментів грошово-кредитної політики — залишатиметься тільки валютний ринок і постійна боротьба з надлишковою ліквідністю банків.

Література

1. Гальчинський А. Макроекономічні та монетарні передумови політики зростання // Вісник НБУ. — 2004. — № 8. — С. 6—8.

2. Платіжний баланс України за 2004 рік.

3. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения: Учебник / Под. ред. Л.Н.Красавиной. — М.: Финансы и статистика, 1994.

4. Бюлетень НБУ. — 1999. — № 4. — С. 53.

5. Frankel J.A. The Diversifiability of Exchange Risk // Journal of International Economics. — 1979. — Vol.9. — P. 379—393.

6. Kaminsky G.L., Lewis K.K. Does foreign exchange intervention signal future monetary policy? NBER// Working Paper 4298. — National Bureau of Economic Research. — 1993.

7. Sarno L., Taylor M.P. Official intervention in the foreign exchange market: is it effective and if so how does it work? // Journal of Economic Literature. — 2001. — Vol. 39. — P. 839—868.

8. Backus D.K., Kehoe P.J. On the denomination of government debt: a critique of the portfolio balance approach // Journal of Monetary Economics. — Vol. 23. — Issue 3. — P. 359—376.

9. Dominguez K.M., Frankel J.A. Does foreign exchange intervention matter? The portfolio effect // The American Economic Review. — 1993. — Vol. 83. — Issue 5. — P. 1356—1369.

10. Taylor J.B. The role of exchange rate in monetary policy rules // AEA papers and proceedings. — 2001. — Vol. 91. — № 2.

11. Мишкін, Фредерік С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Пер. з англ. — К.: Основи, 1999. — С. 587—592.

12. Kenen P.B. Exchange rate management: what role for intervention? // The American Economic Review. — 1987. —

Vol. 77. — Issue 2. — P.194—199.

13. Інформація агентства Рейтер від 25 травня 2005 р.

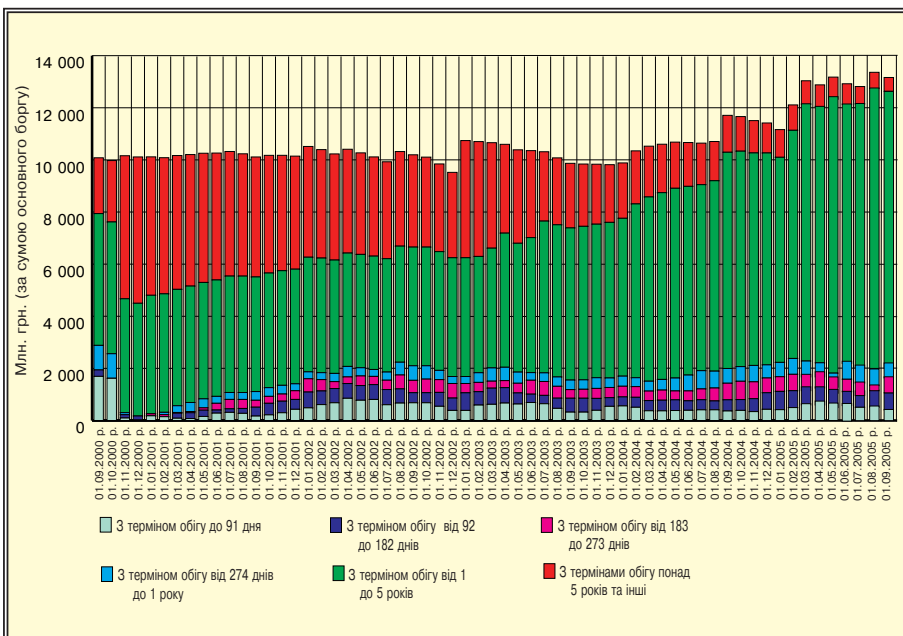
14. Інформація агентства "Інтерфакс-Україна" від 8 червня 2005 р.

15. Сторінка НБУ в Інтернеті / www.bank.gov.ua.

Ринок державних цінних паперів України у серпні 2005 року

Обсяг розміщення облігацій внутрішніх державних позик за січень — серпень 2005 року		
Період	Обсяг розміщених облігацій, шт.	Залучено коштів до державного бюджету, тис. грн.
Січень	1 044 500	1 056 483.99
Лютий	1 000 000	1 086 613.04
Березень	200 000	245 627.51
I квартал	2 244 500	2 388 724.53
Квітень	3 635 769	3 740 334.01
Травень	14 000	13 961.08
Червень	377 500	379 030.05
II квартал	4 027 269	4 133 325.14
I півріччя	6 271 769	6 522 049.67
Липень	627 000	631 368.31
Серпень	0	0
Вересень		
III квартал	627 000	631 368.31
Жовтень		
Листопад		
Грудень		
IV квартал		
Усього з початку року	6 898 769	7 153 417.98

Обсяг облігацій внутрішніх державних позик, що перебувають в обігу на 1 вересня 2005 року

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

Банківська діяльність: практичні правові аспекти

Чи можна замінити кредитора та боржника у зобов'язаннях, оплата за якими здійснюється в іноземній валюті на підставі банківської ліцензії та письмового дозволу, без отримання індивідуальної ліцензії на використання іноземної валюти на території України як засобу платежу?

Згідно з пунктом 1.4 Положення “Про порядок видачі Національним банком України індивідуальної ліцензії на використання іноземної валюти на території України як засобу платежу”, затвердженого Постановою Правління Національного банку України від 14.10.2004 № 483 (надалі — положення № 483), використання іноземної валюти як засобу платежу розуміється в положенні № 483 як використання іноземної валюти на території України для виконання будь-яких грошових зобов'язань або оплати придбаних товарів.

При використанні іноземної валюти як засобу платежу на території України необхідна індивідуальна ліцензія — крім випадків, передбачених пунктом 1.5 положення № 483. Так, ліцензія не потрібна, якщо ініціатором або отримувачем за валютною операцією є уповноважений банк (це стосується лише тих його операцій, на здійснення яких НБУ надав банківську ліцензію та письмовий дозвіл на операції з валютними цінностями).

Пунктом 2.2 Положення “Про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій”, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 17.07.2001 № 275, визначено, що операції із залучення та розміщення іноземної валюти на валютному ринку України здійснюються за наявності банківської ліцензії та за умови отримання письмового дозволу Національного банку України.

Як передбачено статтею 5 Декрету Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю”, генеральні ліцензії надаються комерційним банкам та іншим кредитно-фінансовим установам України на здійснення валютних операцій, що не потребують індивідуальної ліцензії,

на весь період дії режиму валютного регулювання.

Щодо заміни кредитора та боржника у зобов'язаннях, то відповідно до статті 514 Цивільного кодексу України при заміні кредитора у зобов'язанні до нового кредитора переходять права первісного кредитора в обсязі і на умовах, що були на момент їх переходу, якщо інше не встановлено цим договором або законом. Переведення боргу боржника і заміна кредитора опосередковують зміну суб'єктного складу зобов'язання, але залишають незмінним його зміст. Це означає, що при уступці вимоги новий кредитор та новий боржник мають такі ж права, як і їх попередники.

Враховуючи викладене вище, новому кредитору, який є уповноваженим банком при виконанні зобов'язання в іноземній валюті, достатньо банківської ліцензії та письмового дозволу НБУ. Індивідуальної ліцензії на використання іноземної валюти на території України як засобу платежу він не потребує.

Новий боржник, який не є уповноваженим банком (що має письмовий дозвіл і банківську ліцензію) та є резидентом України, повинен здійснювати погашення заборгованих сум перед кредитором на підставі індивідуальної ліцензії на використання іноземної валюти на території України як засобу платежу.

Чи потрібно погоджувати з Національним банком України відкриття відділення банку, якщо його приміщення належить до житлового фонду?

Порядок відкриття відділень банків регулюється нормами Положення “Про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв, відділень”, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 31.08.2001 № 375 (надалі — положення № 375).

Відповідно до пункту 10.9 глави 10 положення № 375 для перевірки відповідності приміщення та обладнання відділення вимогам НБУ банк зобов'язаний подати територіальному управлінню Національного банку за місцезнаходжен-

Олег Прилуцький

Провідний юрисконсульт
юридичного департаменту
Національного банку України

Запитань більше, ніж відповідей? Тільки не для читачів журналу “Вісник НБУ”, яких віднині на сторінках нашого видання регулярно консультуватимуть спеціалісти юридичного департаменту Національного банку України. Компетентно, фахово, стисло — таким буде стиль рубрики “Запитання — відповідь”, яка, безперечно, зацікавить представників комерційних банків, органів влади, бюджетних організацій і комерційних структур.

ням відділення відповідні документи, у тому числі нотаріально засвідчену копію договору оренди (користування) приміщення, в якому розташовуватиметься відділення на строк не менш як три роки, або документальне підтвердження права власності банку на це приміщення (нотаріально засвідчені копії свідоцтва про власність, цивільно-правових угод, що підтверджують право власності).

При цьому згідно з пунктом 10.10 глави 10 положення № 375 на територіальні управління НБУ за місцезнаходженням відділення покладено обов'язок перевірки відповідності технічного стану приміщень вимогам законодавчих актів України і нормативно-правових актів Національного банку України.

Пунктом 4 розділу 1 Положення “Про вимоги щодо технічного стану та організації охорони приміщень банків України”, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 17.09.2003 № 403/ДСК, визначено, що приміщення банків (у тому числі їх відділень) повинні відповідати вимогам нормативно-правових актів України, котрі застосовуються до будівель і громадських приміщень.

Таким чином, на Національний банк України покладено обов'язок перевірки відповідності приміщень банків вимогам законодавства України.

Питання, пов'язані з використанням приміщень, які належать до житлового фонду, є предметом регулювання Цивільного (надалі — Цивільний кодекс) та Житлового кодексів України (надалі — Житловий кодекс). Відповідно до статті 383 Цивільного кодексу власник квартири має право використовувати помешкання для власного проживання, проживання членів своєї сім'ї, інших осіб. Згідно зі статтею 810 Цивільного кодексу за договором оренди (найму) житла одна сторона — його власник (наймодавець) передає або зобов'язується передати іншій стороні (наймачеві) житло для проживання у ньому на певний термін за плату.

Статтею 812 Цивільного кодексу визначено, що помешкання (квартира) має бути придатним для постійного проживання у ньому. При цьому згідно зі статтею 813 Цивільного кодексу у випадку, коли наймачем є юридична особа, вона може використовувати житло лише для проживання у ньому фізичних осіб.

Зазначені вище норми кореспондуються зі статтею 6 Житлового кодексу, згідно з якою жилі будинки і приміщення (квартири) призначаються для постійного проживання громадян, а також для використання у встановленому порядку як службових жилих приміщень і гуртожитків.

Таким чином, використання жилої квартири з іншою метою, крім проживання, Цивільним і Житловим кодексами не передбачено. Мало того, статтею 4 Житлового кодексу визначено, що до житлового фонду не входять нежилі приміщення у жилих будинках, призначені для торговельних, побутових та інших потреб непромислового характеру, зокрема і для виконання відділенням банку своїх функцій.

За використання жилих приміщень не за призначенням статтею 150 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачено відповідальність у вигляді попередження або накладення штрафу на громадян від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і попередження або накладення штрафу на посадових осіб — від трьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Окрім того, згідно зі статтями 13 і 41 Конституції України власність не може використовуватися на шкоду людині і суспільству й суперечити правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства тощо. Відтак розташування відділення банку у жилому приміщенні (квартирі) може суперечити інтересам або обмежувати права сусідів по будинку, що породжує ризик судового оскарження, у тому числі безпосередньо на підставі вказаних статей Конституції України, та його закриття на підставі рішення суду.

У зв'язку із цим розташування відділення банку у жилому приміщенні можливе лише за умови переведення його у нежитловий фонд, що здійснюється відповідно до статей 7, 8 Житлового кодексу, за рішенням виконавчого комітету обласної, міської (міста республіканського підпорядкування) ради народних депутатів.

Чи можливе створення банківських консорціумів за участю банків-нерезидентів для кредитування та надання гарантій?

Відповідно до частини другої статті 49 Закону України “Про банки і банківську діяльність” для проведення спільного фінансування банки можуть укласти угоди про консорціумне кредитування, в межах яких вони встановлюють умови надання кредиту та призначають відповідальний за її виконання банк.

Процедура консорціумного кредитування регламентована Положенням “Про порядок здійснення банківського консорціумного кредитування”, затвердженою постановою Правління Національного банку України від 21.02.1996 № 37. Як визначено у пункті 13 цього положення, консорціумні кредити базуються

на тих же принципах, що й інші види банківських кредитів.

Відповідно до статей 47, 49 Закону України “Про банки і банківську діяльність” надання кредитів і гарантій є різновидами кредитних операцій. Таким чином, участь банку-нерезидента у консорціумному кредитуванні є кредитною операцією.

Порядок кредитування банками-нерезидентами резидентів України врегульовано Положенням “Про порядок отримання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів і надання резидентами позик в іноземній валюті нерезидентам”, затвердженою постановою Правління Національного банку України від 17.06.2004 № 270. Згідно з пунктами 1.7, 1.9 цієї постанови договори, які передбачають виконання резидентами боргових зобов'язань в іноземній валюті перед нерезидентами за залученими від нерезидентів кредитами, позиками, у тому числі поворотною фінансовою допомогою, підлягають обов'язковій реєстрації Національним банком до фактичного одержання кредиту позичальником. Територіальні управління НБУ видають резидентам-позичальникам, які не є банками, відповідні реєстраційні свідоцтва.

Відповідно до пункту 1.2 вказаної постанови кредитні кошти можуть бути залучені позичальниками-резидентами через уповноважених (обслуговуючі) банки України.

Отож, участь банків-нерезидентів у консорціумному кредитуванні резидентів України можлива за умови дотримання вимог постанови № 270 щодо обов'язкової реєстрації Національним банком України кредитних договорів у частині коштів, які надаватимуться нерезидентом, та коли банком-координатором (лідером) консорціуму виступатиме банк-резидент України.

Якими нормативно-правовими актами Національного банку України регулюється питання визначення справедливої вартості цінних паперів?

Методи визначення справедливої вартості цінних паперів встановлені нормативно-правовими актами НБУ. Так, згідно з пунктом 3.5 “Інструкції з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України”, затвердженою постановою Правління Національного банку України від 20.08.2003 № 355, справедлива вартість цінних паперів, що перебувають в обігу на організаційно оформлених ринках, зумовлюється їх ринковою вартістю. Дата балансу визначається даними останнього у звітному періоді офіційного коти-

рування на організаційно оформленому ринку. Як визначено пунктом 1.6 інструкції, звичайною датою балансу є кінець останнього дня звітного періоду. Звітним періодом для зведення фінансової звітності є календарний рік, а проміжна звітність складається щоквартально наростаючим підсумком з початку звітного року в складі балансу та звіту про фінансові результати.

Пунктом 4.1 Положення “Про порядок визначення справедливої вартості та зменшення корисності цінних паперів”, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 17.12.2003 № 561, встановлено способи визначення цієї вартості. Зокрема: 1) середньозважене котирування цінного папера за останні п’ять робочих днів місяця на організаційно оформленому біржовому ринку; 2) найменше котирування цінного папера на кількох біржах за останні п’ять робочих днів місяця; 3) середньозважене котирування цінного папера на організаційно оформленому позабіржовому ринку цінних паперів за останні п’ять робочих днів місяця.

Таким чином, ці два нормативно-правові акти Національного банку України по-різному трактують способи визначення справедливої вартості цінних паперів.

Юридична наука виробила кілька правил подолання правових колізій, одним із яких є застосування норми, що вступила в силу пізніше. З огляду на це при визначенні справедливої вартості цінних паперів слід керуватися нормами Положення “Про порядок визначення справедливої вартості та зменшення корисності цінних паперів”, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 17.12.2003 № 561. Окрім іншого, ця постанова є спеціальним нормативно-правовим актом, прийнятим НБУ для врегулювання питання визначення справедливої вартості та зменшення корисності цінних паперів.

Окремо варто звернути увагу на те, що згідно із пунктом 4.2 Положення “Про порядок визначення справедливої вартості та зменшення корисності цінних паперів”, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 17.12.2003 № 561, у разі неможливості використання для визначення справедливої вартості цінних паперів жодної з наведених у цьому розділі процедур банки можуть застосовувати інші методики визначення справедливої вартості, зазначені у внутрібанківському положенні.

Чи можна застосувати до банку заходи впливу за неподання або не своєчасне подання інформації про його діяльність на вимогу НБУ, ви-

сунути поза межами інспекційної перевірки цієї установи?

Відповідно до статті 57 Закону України “Про Національний банк України” для здійснення своїх функцій НБУ має право безоплатно одержувати від банків, банківських об’єднань та юридичних осіб, які отримали ліцензію Національного банку на здійснення окремих банківських операцій, а також від осіб, щодо яких він здійснює наглядову діяльність, інформацію про їх діяльність та пояснення щодо отриманої інформації (документованих або публічно оголошених відомостей) та проведених операцій.

Згідно зі статтею 73 Закону України “Про банки і банківську діяльність” при порушенні банками або іншими особами, які можуть бути об’єктом перевірки Національного банку України, банківського законодавства чи нормативно-правових актів НБУ або ж при здійсненні ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку, Національний банк адекватно вчиненому порушенню має право застосувати заходи впливу (їх перелік наведено у статті 73 цього закону).

Порядок і підстави застосування НБУ до банків та інших осіб, які є об’єктом його перевірки, заходів впливу за порушення банківського законодавства встановлено Положенням “Про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства”, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 369 (надалі — положення). Однак перелік підстав застосування НБУ заходів впливу, визначених у пункті 1.4 глави 1 розділу I положення, не є вичерпним.

Таким чином, ненадання банком на вимогу НБУ, висунути поза межами інспекційної перевірки, даних про його діяльність або пояснень щодо отриманої інформації та проведених операцій є підставою для застосування до нього адекватних заходів впливу. Зокрема, накладення штрафу на банк або відсторонення його керівної особи від посади.

Чи повинен Національний банк України виключати з наданих банку дозволів операції на право здійснення депозитарної діяльності зберігача цінних паперів і діяльності з ведення реєстру власників іменних цінних паперів у разі анулювання Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку ліцензій, виданих банку на право здійснення цих операцій?

Згідно з пунктом 1.4 Ліцензійних умов

проведення професійної діяльності на ринку цінних паперів, затверджених наказом Державного комітету з питань регуляторної політики та підприємництва, рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 14.03.2001 № 49/60 органом ліцензування професійної діяльності на ринку цінних паперів визначено Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку.

Відповідно до статті 47 Закону України “Про банки і банківську діяльність” банки мають право здійснювати депозитарну діяльність і діяльність з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів за умови отримання письмового дозволу Національного банку України.

Також слід зазначити, що для здійснення банком професійної діяльності на ринку цінних паперів (у тому числі здійснення депозитарної діяльності з зберігача цінних паперів і діяльності з ведення реєстру власників іменних цінних паперів) банк повинен мати ліцензію Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку і відповідний дозвіл Національного банку України, порядок отримання якого визначено Положенням “Про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій”, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 17.07.2001 № 275 (надалі — положення № 275), і яким зокрема чітко визначено, що діяльність, яка регулюється нормативно-правовими актами Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку і на здійснення якої потрібно мати її ліцензію, може здійснюватися банком лише після отримання ліцензії цієї комісії.

Зазначені Ліцензійні умови містять норму щодо умов та порядку анулювання ліцензії для здійснення депозитарної діяльності зберігача цінних паперів і діяльності з ведення реєстру власників іменних цінних паперів Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку, однак при цьому вони не вимагають порушення питання про одночасне виключення зазначених операцій із дозволів, наданих Національним банком України банку. Не містить такої вимоги і положення № 275.

Враховуючи викладене, вважаємо, що у разі анулювання Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку ліцензій, наданих комерційним банкам на право здійснення зазначених операцій, правових підстав для виключення з письмових дозволів цих операцій у Національного банку України немає.

Точка зору/

**Зоя
Скринник**

Завідувач кафедри суспільних наук Львівського банківського інституту Національного банку України. Кандидат філософських наук

Осмислюючи монографію А.Мазаракі та В.Ільїна “Філософія денег”, авторка ділиться своїми міркуваннями щодо їх ролі і місця у сучасній системі соціальних та особистих цінностей, щодо екзистенційної значущості грошей для суспільства, яке перебуває в стані трансформації світоглядних орієнтирів.

У грошей своя філософія

Сприйняття грошей суспільною свідомістю в сучасній Україні значною мірою формується уявленнями про це поняття людей, які нині мають найповажніший соціальний статус, але сформували свій науковий світогляд у період домінування марксистської філософії, політекономії і теорії “наукового комунізму”. Для молодих читачів зазначимо: суть цього вчення полягає в тому, що для утвердження “реального гуманізму” необхідно знищити приватну власність і побудувати суспільство, у якому не існуватиме грошей.

Нині українське суспільство живе зовсім іншими проблемами й утверджує докорінно інші ідеї. Однак стереотипи, які цілеспрямовано формувалися у світогляді наших громадян до 1991 року, не можуть зникнути самі собою, без теоретичного осмислення, поширення та сприйняття масовою свідомістю реалістичних і виважених світоглядних принципів ставлення до грошей. Адже у цій “больовій точці” переплелися проблеми, що викликають найгострішу соціальну реакцію: масова бідність і показна розкіш “нових українців”, злочинність і корупція, витіснення духовних цінностей нестримним споживачтвом. Можливо, початок сучасному осмисленню ролі грошей у світогляді української людини покладе монографія А.Мазаракі та В.Ільїна “Філософія денег”¹, яка вийшла друком у Київському національному торговельно-економічному університеті.

Її автори, користуючись методологією Гегеля, один із найважливіших принципів розуміння соціальної природи грошей пов’язують із так званою схемою відчуження — з виникненням “монетарного світогляду” в результаті відчуження, абстрагування людини від світу грошей [див. монографію А.Мазаракі та В.Ільїна “Філософія денег”, стор. 33].

Крім того, автори монографії досліджують гроші не як простий результат певної діяльності, а як її “серцевину”, постійний стимул [там же, стор.

59]. Діяльність загалом розглядається ними як сутнісний спосіб буття грошей, вони ж самі — як *економічно-комунікативний* спосіб виміру та перетворення дійсності. У такому ракурсі гроші набувають параметрів досвіду, проекту, духовної спрямованості, свободи як самодіяльності, цілепокладання та цілереалізації, рушійної сили активності людини. Такий підхід дає змогу піднести розуміння грошей як феномену культури до рівня, на якому вони реалізують основні функції культури: комунікативну, інтегративну, адаптивну, трансляційну. Водночас, на нашу думку, потребує більш виваженого підходу те, як співвідносяться у висунутій авторами концепції діяльнісна природа грошей та їх руйнівна для суспільства і людини сила. Зауважимо, що, виділяючи руйнівну (демонічну) функцію грошей, логічно було б для дотримання смислової рівноваги розглянути і її протилежність — функцію “креативну”. На жаль, суспільні науки рідко коли в оцінках соціальної природи грошей просуваються далі сакраментальних сентенцій на кшталт “люди гинуть за метал”. Гроші здебільшого протиставляються культурі, духовним цінностям як їх протилежність. Автори монографії, що розглядається, демонструють інший підхід. З їх точки зору (а це — погляд професійних економістів), гроші — високоточний інструмент, геніальний винахід людства, без якого немислиме сучасне суспільство.

Автори слушно застерігають від односторонньої орієнтації на визначення грошей лише як головної передумови здійснення економічних операцій, від ігнорування інтелектуально-культурного аспекту цього широкого поняття, що, на їх думку, є причиною “монетизації” світосприйняття. Як альтернативу такій односторонності вони висувають бачення грошей як “інобуття культури”, що містить у собі потенцію “багатьох культурних можливостей” [стор. 373]. Це — глибока і слушна думка. Однак у монографії вона стала й певною межею, за якою в авторському тандемі філософ почав домінувати над економістом. Маю на увазі, що підхід до грошей як інобуття інших соціальних реалій, а для су-

¹ Мазаракі А.А., Ильин В.В. Философия денег. К.: Киевский национальный торговельно-экономический университет, 2004. — 718 с.

часного соціуму — інобуття чого завгодно, почав відтісняти на другий план так глибоко й оригінально започатковане дослідження власного буття грошей як феномену культури та унікального інструменту діяльності.

Автори глибоко проникли в сутність “архетипу” грошей як “медіатора” взаємодії й взаєморегуляції в діяльності людей. Найважливішою умовою цінності грошей вони вважають “визнання дієздатності, яка реалізується уже через їх слово, ім’я, поняття”, що робить гроші “інформаційним комплексом” [стор. 455—456]. Таке бачення могло б вилитися у масштабний аналіз комунікативної природи грошей, до чого прямо підводить сформульована авторами засада, згідно з якою “обмін — це вид комунікації” [стор. 582].

Гроші, першопричиною виникнення яких була саме потреба в обміні товарів, із самого початку виконували комунікативну функцію, і, напевне, розуміння їх соціальної суті неможливе без відповіді на запитання: який саме сенс таїть у собі цей “інформаційний комплекс”? Які процеси він приводить у рух? Безперечно, автори не обійшли увагою ці суттєві запитання. Якщо “сфокусувати” результати їх розгляду в логічно найбільш інтованих концептах праці, то дійдемо висновку, що найвиразніше роль грошей виразилася у тому, що “до початку ХХІ століття у найрозвинутіших країнах Заходу сформувалося глобальне економічне суспільство, а також відповідний йому тип людини — Номіосопісміс” [стор. 436]. Головна характеристика цієї людини — духовна орієнтація на гроші як на еквівалент власного “Я”, власних здібностей, цінності, особистої гідності” [стор. 465]. Така людина розуміє самоідентифікацію як економічне самоствердження. Гроші для неї остаточно втрачають зв’язок із духовністю, що призводить не просто до “втрати себе”, а й до руйнування середовища духовного буття.

Позаяк за концепцією авторів гроші — лише можливість “повороту до буття”, то вони, дедалі більше “втягуючи” людину у нові витки господарського буття, скеровують її сутнісні сили у сферу “чужих” її власній природі видів діяльності, нівелюють людину, роблять її такою, “як усі” [стор. 652]. Тобто сфера грошей та грошових відносин — це область “несправжнього” буття, яке людина повинна здолати, щоб досягти свободи та справжньої самореалізації. “У міру розвит-

ку процесу самозвільнення приходить розуміння того, що гроші не приносять свободи, а, навпаки, ще більше забирають її і разом із нею — час людського життя” [стор. 604].

Таким чином, залежно від місця грошей у системі ціннісних орієнтацій автори виділяють два способи буття людини. Перший має екзистенційний вимір: за такого буття не існує проблеми сенсу, людині цікаво просто жити, і гроші теж підпорядковуються цьому інтересові. Другий позбавлений полімасштабної самореалізації. В його основі — ринкова орієнтація на те, щоб добути якомога більше предметно-речових цінностей [стор. 693]. Як візирь ставлення до грошей у першому з окреслених варіантів розглядається позиція представників духовної еліти, для яких гроші виконують “не репродуктивну (відтворення життєвих функцій), а продуктивну, творчо-допоміжну роль” [стор. 481].

Із цих засад випливає висновок: “Визначаючи гроші необхідною основою передусім матеріального буття людини, не слід вважати їх остаточною сенсом життя, головною цінністю” [стор. 511]. При цьому автори підкреслюють, що залежність людини від грошей як від головної для неї цінності спричинена неправомірним протиставленням матеріальних аспектів буття його духовним вимірам [стор. 534]. Подолання цієї залежності пов’язане з певним відчуженням людини від світу грошей: “...У цей момент гроші втрачають свою значущість” [стор. 603].

Не можна закинути цим міркуванням ні браку логіки, ні браку переконливості, тим паче, що вони не відзначаються особливою новизною. Саме така логіка, заснована на принциповому положенні про те, що гроші (у формі капіталу) є відчуженим буттям людської сутності, привела К.Маркса до створення соціально-філософської теорії про зняття відчуження через повну ліквідацію в майбутньому приватної власності і грошей. І те, що нині “грошова проблема увірвалася в наше життя”, пов’язане не з випадковими “зигзагами” історії, а з невдачею Марксового проекту створення суспільної моделі, в якій гроші не повинні були виконувати своїх прямих економічних функцій.

Тому не можна погодитися з думкою авторів, що негативний вплив, який справляють сьогодні на наше суспільство гроші, пов’язаний із тим, що роль, яку вони відіграють, виходить за рамки їх традиційних функцій

[стор. 682—683]. Швидше навпаки, нинішня соціально-економічна трансформація України — це повернення до суспільної моделі, в якій гроші посідають серед інших соціальних механізмів саме те місце, яке було вироблене усім попереднім розвитком господарської діяльності й людства в цілому. Інша річ, що як зміни системи цінностей, так і самі економічні перетворення протягом тривалого періоду далеко не повною мірою відповідали назрілим потребам.

Лібералізація у тій формі, в якій вона відбулася в Україні, не привела до створення нормальної цивілізованої ринкової економіки. Фактичне посилення ролі та значущості грошей не позбавило суспільство від викривлених уявлень про них як про економічне явище. Відповідні світоглядні деформації, навпаки, набули ще більших масштабів. Формування сучасного образу грошей у свідомості нашого суспільства відбувалося під впливом таких факторів, як вихід України із рубльової зони та катастрофічна інфляція середини 1990-х.

У соціально-психологічному плані ситуація ускладнювалася тим, що гіперінфляція зненацька вибухнула в країні, кілька поколінь населення якої жило в умовах грошової стабільності. Переважна більшість людей узагалі не мала уявлення про коливання грошового курсу та ризики, пов’язані із заощадженнями, про банківські депозити, адже населення тоді зберігало гроші лише в ощадних касах за ставкою 2% річних. Перше знайомство з грошима своєї молоді незалежної держави для цих людей почалося з їх наростаючого знецінення, зарплатні у кілька доларів на місяць, яка виплачувалася із запізненням мало не на рік (а бувало й більше), з ностальгічних спогадів про радянські рублі, зібрані протягом цілого трудового життя і раптово втрачені. Тож і не дивно, що перші національні сурогатні гроші народ охрестив образливим словом “фантики”.

Усе це відбувалося водночас із нагромадженням на протилежному полюсі суспільства астрономічних сум в іноземній валюті, повідомлення про які “проста” людина чула чи не щодня. Зрештою, національні гроші поклали як гроші для бідних, а грошова одиниця — як демаркаційна лінія соціального поділу. Розкрадання колись “всенародної” власності, корупція, злочинне розбазарювання державних коштів відображалися в інформаційному полі суспільства у вигляді

фантастичних сум, що виплачуються у вигляді хабарів, нелегально вивозяться за кордон, витрачаються на престижне споживання, показову розкіш, безглузде розтринькування. Це не могло не позначитися на образі грошей, що формувався у громадській думці. Унаслідок цього для “рядових трудящих”, які не замислюються над економічною необхідністю монетарних механізмів, гроші справді нерідко поставали як пряме втілення демонічної сили, яка нібито зруйнувала їхній хай небагатий, та все ж облаштований і звичний світ, у якому вони почували себе певною мірою захищеними.

Нині система екзистенційного сенсу життя української людини перебуває в процесі докорінної трансформації. Цій людині ще треба навчитися мислити і говорити “мовою” грошей, навчитися вимірювати грошима ті блага, які раніше вона одержувала безоплатно, розширити поле особистої діяльності з менеджменту грошей. Старі смисли втрачено, нові ще не сформувалися, цей вакуум “затягує в себе”, ставить на місце несформованих смисложиттєвих цінностей наочний, кожному зрозумілий, спокусливий еквівалент ще донедавна недосяжних благ, що їх репрезентує людина ринкова економіка — гроші.

Це нерідко сприймається як “утрата всього святого”. Насправді винні не гроші, які начебто витіснили справжні цінності, а несформованість самої системи цінностей. Скільки б хто не обмежував вплив грошей на ціннісні орієнтації людини, поки існуватиме “вакуум” у тій сфері суспільної свідомості, яка мала б нести в собі екзистенційні цінності людського буття, він буде заповнюватися сурогатами, так би мовити — “попсою”.

Значна частина українського суспільства світоглядно та психологічно ще не готова сприйняти принципи ринкової економіки. Саме ця верства стала на нещодавніх виборах Президента електоральною базою не так провладного кандидата (персона могла б бути й іншою), як провладної програми “стабільності”, в основі якої — патерналістська позиція держави і клієнталістська позиція громадянина: він прагне не заробляти гроші за умов ринкової конкуренції, а одержувати їх як “жалування” та різного роду субсидії від держави.

Антисоціальної сили гроші набули і через слабкість національної еліти, брак патріотизму та почуття відповідальності за долю своєї країни. Цинізм, примітивне користолюбство,

корпоративна взаємодтримка, зневага до закону людського і Божого — риси, які, на жаль були притаманні представникам так званої еліти, що після 1991 року заповонила командні висоти українського суспільства. Ці риси традиційно пов’язують із негативним впливом грошей на природу людини, хоча в даному випадку вони мали інше походження — були результатом номенклатурної селекції радянських часів.

Ще однією характерною пострадянською рисою, що робила ситуацію логічно завершеною, донедавна була відсутність у суспільстві потенціалу громадянського спротиву негативним явищам. Навички неформальної економічної та політичної поведінки так глибоко вкорінилися у свідомості мільйонів колишніх радянських громадян, що зазначені вище дії чи поведінка сприймалися як щось само собою зрозуміле, нормальне й правомірне. “Шалені гроші” вихідців із номенклатурної еліти справді стали руйнівною силою, вони були і є дзеркалом, у якому відбилася власна природа цих людей. Однак “проста людина” нерідко сприймає цю ситуацію “з точністю до навпаки”: не “ось що люди роблять з грошима”, а “ось що гроші роблять з людьми”. Невипадково стрижнем передвиборчої програми кандидата в Президенти України, який виступив за радикальну зміну державної влади, була боротьба з корупцією та тіньовою економікою. Так само закономірним є той факт, що лідер, який зумів найтонше відчути природу і напрямок соціальних процесів, які вивели людей на майдани, виховався саме у банківському середовищі, у професійній когорті людей, які на фаховому рівні усвідомлюють як загрозу, так і позитивні можливості, що їх створюють для соціуму гроші.

На жаль, ці аспекти філософської та соціальної сутності грошей лише в найзагальнішому вигляді розглянуто в монографії, про яку тут ідеться. Автори, констатуючи ці явища, не акцентують свого розуміння причин тих процесів, що відбуваються нині у громадській думці навколо ставлення до грошей. Мені ж здається, що акценти варто розставити чіткіше. Якщо залежність людини від грошей розглядається в монографії як явище, спричинене помилкою, що випливає з хрестоматійного прямого протиставлення “матеріальне — духовне”, то свобода від грошей у “світлому минулому” була насправді наслідком утопічного і по суті неправомірного протиставлення духовних вимірів матеріальним аспектам буття. І

схоже на те, що цей стереотип авторам монографії повною мірою подолати не вдалося.

На мою думку, неправомірним спрощенням є вже сам дихотомічний підхід, за яким буття людини залежно від її ставлення до грошей поділяють на два типи — “вищий” (на цьому рівні гроші “втрачають своє значення”) і “нижчий” (гроші набувають більш або менш важливого значення). Звичайно, не можна не погодитися з тим, що у системі ціннісних орієнтацій особистості справжня духовність, служіння високим ідеалам відсувають гроші на задній план. Однак стверджувати, що людина, “втягнута, — за висловом авторів, — у все нові витки господарського життя” лише через це відчужується, стає нереалістичною й несправедливою, теж не можна.

Для людей, які займаються бізнесом (не обов’язково приватним), професійно працюють із грошима, вони справді — на чільному місці, але не тому, що в цих людей немає вищих інтересів, а тому, що це їхній спосіб самореалізації, який потребує найвищої самовіддачі. Це і є та діяльність, яка утворює соціальну сутність грошей. Гроші для багатьох фахівців не є засобом легкого, безтурботного життя. Благами, які вони мають змогу отримати, ці люди часто-густо не користуються, бо не мають для цього часу, оскільки повністю віддаються професійній діяльності. Це — трудівники, висококласні професіонали. Вони платять податки, займаються доброчинністю, забезпечують наповнення бюджету, за рахунок чого створюються блага, які мають суспільний характер і уможливають реалізацію найвищих соціальних цілей. Ринковий вибір українського суспільства якраз і є орієнтацією на те, щоб такі люди і такі соціальні відносини набирали дедалі більшої ваги і, зрештою, стали визначальними. Чи доцільно, чи правильно буття цих людей вважати “несправжнім”, оскільки гроші у їхньому житті відіграють домінуючу роль? Чи слід розглядати рух суспільства у напрямку до такої моделі як наростання деформацій у смисложиттєвій сфері?

Навряд чи можна дати вичерпну відповідь на ці запитання, якщо розглядатимемо вісь “людина — гроші”, маючи на увазі людину в найбільш загальному вигляді, абстраговану від соціального контексту, який опосередковує її взаємозв’язок з грошима. Самі ж гроші в такому разі протистоятимуть їй як самодостатня субстанція, абсолютна, вічна і незмінна. Насправді

гроші не є історично незмінними. Навпаки, їх закономірна еволюція тягла за собою суттєві трансформації як у внутрішньому світі людини, так і в соціумі. І, звісно ж, гроші не є “самопричиною”. Причиною, тобто інстанцією, яка їх створює, легітимізує, забезпечує нормальне функціонування, є держава. Якщо розглядати взаємозв'язок людини і грошей поза цим контекстом, тоді гроші справді постануть як надлюдська стихія, фатальна за силою та наслідками впливу на особистість.

Якщо ж ввести в контекст аналізу позицію держави, то виявиться, що роль грошей у сучасному суспільстві принципово залежить від її фінансової політики. Залежно від цього фактора гроші стають або соціально творчою силою, за допомогою якої вирішуються значущі проблеми (для цього потрібні дві передумови: правова держава і конституційні основи громадянського суспільства), або ж — руйнівною. Ос-

танне стається тоді, коли гроші витісняються в економічну тінь, добуваються злочинним шляхом, перебувають у розпорядженні держави, безвідповідальності перед своїми громадянами.

Коли ввести ці додаткові параметри у філософське дослідження ролі грошей у житті сучасної людини, стане очевидним, що “економічна людина” — не здобуток ХХІ століття, а історичний тип, який уже себе вичерпав. Сучасна західна філософія орієнтується на людину вищого рівня, однак не прагне демонтувати роль грошових механізмів там, де вони є незамінним інструментом для забезпечення гідного людського буття.

Наше прагнення до економічного добробуту, до суспільства, в якому людина чесно заробляє гроші і їх вистачає на забезпечення гідного життя, має бути поєднане з усвідомленням того, що існує кореляція між рівнем розвитку цінностей громадянського

суспільства (маємо на увазі міжособистісну довіру, взаємну терпимість громадян, їх громадянську активність, контроль за урядом, розвиток мережі неурядових організацій) та рівнем економічного добробуту.

Ми ще маємо навчитися жити у світі, в якому між цими речами і грошима в гаманцях рядових громадян існує безпосередній зв'язок. Одним із обов'язкових кроків на шляху до того, щоб створити психологію розвитку, відродження України, дати можливість повірити народові у свої сили, свій уряд має бути утвердження розуміння того, що гроші можуть і повинні бути творчою силою, що на їх основі можуть бути побудовані нормальні людські стосунки, за яких кожен матиме змогу гідно реалізувати свої можливості, а разом з тим — одержати від суспільства необхідний йому захист і допомогу.

Школа банкіра/

Бізнес-план інвестиційного проекту

Становлення ринкової системи господарювання в Україні потребує принципово нових підходів до організації залучення інвестицій. Нестача капіталу — одна з головних перешкод на шляху розвитку нашої економіки. Нині вітчизняним підприємствам вкрай необхідні додаткові фінансові потоки, які б стали каталізатором економічного розвитку.

Необхідні підприємствам фінансові ресурси можна залучати різними шляхами. Та в переважній більшості випадків ця робота розпочинається з розробки інвестиційного проекту і бізнес-плану. Без них практична реалізація будь-якого інвестиційного проекту значно ускладнюється, а то й зовсім унеможливується.

ЯК СКЛАСТИ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БІЗНЕС-ПЛАН?

Розпочати потрібно з титульної сторінки.

Вона повинна містити назву бізнес-

плану, прізвища й адреси власників бізнесу, керівника підприємства, а також — реквізити фірми-розробника проекту. Бажано, щоб назва проекту у стислій формі відображала його суть та результати.

Повноцінний, професійно складений бізнес-план інвестиційного проекту має містити певну кількість розділів. Розглянемо основні з них.

Резюме

У ньому подають короткий опис бізнесу та висвітлюють його ключові завдання і характеристики (суть і мету; проектний обсяг реалізації; термін його досягнення; строк окупності тощо). Зазначений розділ практично узагальнює весь бізнес-план, тому його слід писати насамкінець. До резюме включають основні тези кожного розділу бізнес-плану, причому в тому розрізі, в якому їх хоче бачити інвестор, банк, партнер чи інші суб'єкти, яким адресовано бізнес-план. Крім того, необхідно викласти інформацію

Лев
Кльоба

Керівник центру сприяння залученню інвестицій та розвитку малого і середнього бізнесу АТ “Кредит Банк (Україна)”, голова інвестиційного комітету при Львівській торгово-промисловій палаті. Здобувач кафедри банківського і страхового бізнесу Львівського національного університету імені Івана Франка

Як відомо, бізнес-план — неодмінна й необхідна передумова залучення інвестицій та отримання кредиту. Проаналізувавши й узагальнивши численні зразки інвестиційних бізнес-планів, автор дає практичні рекомендації щодо їх складання.

про ринкові тенденції, а також — про прибутковість та окупність інвестиції.

Обсяг резюме не повинен перевищувати 2—3 сторінок, адже в ньому слід відповісти лише на одне — основне — питання: чому необхідно інвестувати саме в цю фірму.

Опис підприємства

Зазначають назву, адресу та контактні телефони підприємства, його правовий статус і організаційно-правову форму. Коротко описують історію, основні етапи розвитку підприємства та сферу діяльності, в яку мають бути вкладені інвестиції. Також слід подати коротку інформацію про забезпеченість та наявність земельної ділянки, виробничих площ, технологій, обладнання, транспорту, енергозабезпечення, зв'язку, транспортного сполучення, персоналу, ліцензій, дозволів, патентів.

Ключовим питанням є опис менеджменту підприємства, його досвіду та досягнень, який переконав би інвестора, що проект здійснюють кваліфіковані та зацікавлені в успіху справи люди.

Слід описати й організаційну структуру підприємства, зазначити, як вона може змінитися, якщо в цьому виникне необхідність.

Опис продукту чи послуги

Характеризують продукцію (послугу), яка має реалізовуватися. Зокрема описують її переваги, унікальні якості чи можливості.

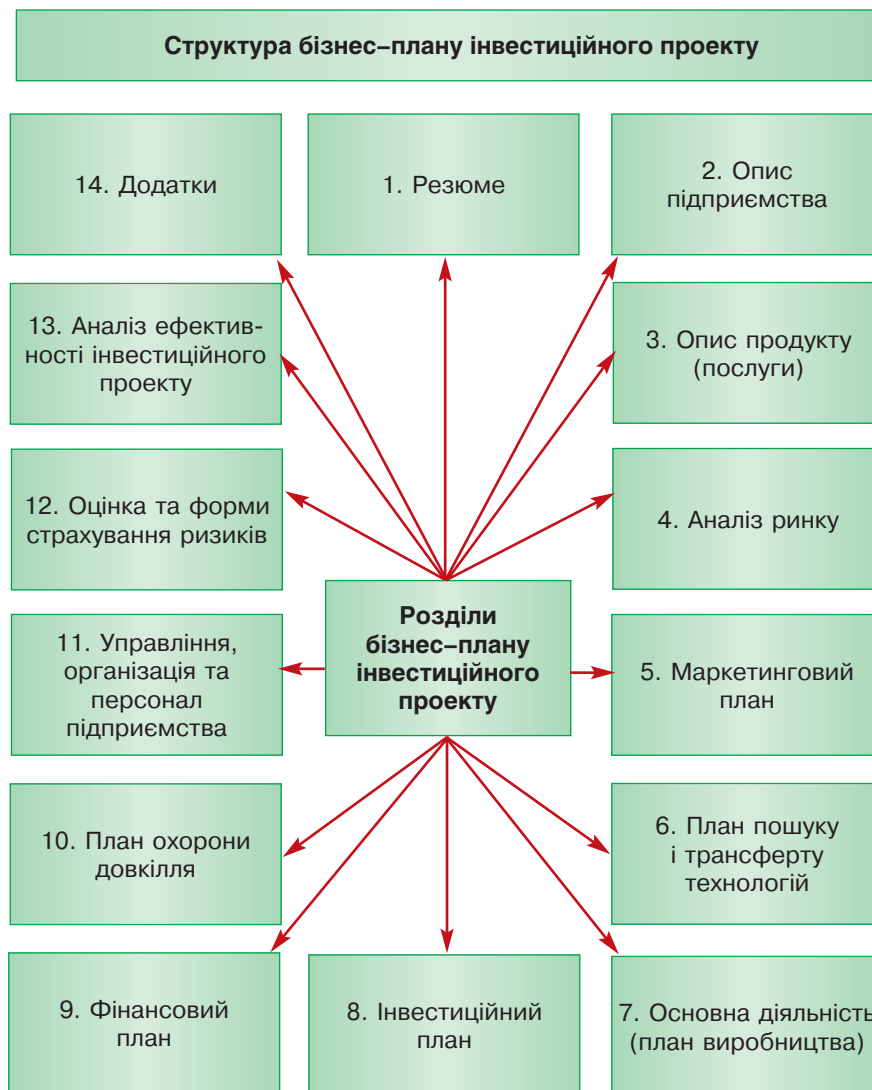
Зазначають, чи потрібен патент, авторські права або певні статутні положення, які обумовлюють відповідну діяльність підприємства.

Характеризують аналогічну продукцію конкурентів, подають вигідні для фірми порівняння. Аргументи на зразок “У нас ціни на 10—15% будуть нижчими” не завжди переконливі. Важливішими є якість і надійність продукції. Для більшої наочності варто додавати її фотографії.

Аналіз ринку

У цьому розділі аналізують ринок, на якому буде функціонувати підприємство. Зокрема:

- характеризують попит у коротко- та довгостроковому періоді, дають пояснення, чому він має бути саме таким;
- аналізують сезонні та рекламні фактори ринку;
- ринок, на якому має діяти підприємство, порівнюють з ринками сусідніх країн;

- подають огляд преси з відповідними прогнозами;
- роблять аналіз сегментів ринку, визначають цільовий сегмент, на якому діятиме підприємство, оцінюють його місце на ринку, нинішню і прогнозовану ринкову частку;
- аналізують сьогоdnішніх та майбутніх, прямих і (за їх відсутності) непрямих конкурентів, товари-замінники, ключові фактори успіху (серед них, наприклад, може бути бренд для харчової промисловості, місце розташування для автозаправних станцій).

Маркетинговий план

Він має відобразити маркетингову політику підприємства та його конкурентоспроможність.

Із цієї метою необхідно:

- підготувати SWOT-аналіз бізнесу, тобто описати сильні та слабкі сторони підприємства, його можливості й загрози функціонуванню;

- визначити стратегічну мету в довгостроковому періоді;
- визначити мету і завдання маркетингової діяльності;
- проаналізувати результати маркетингових досліджень щодо споживчої цінності продукції (послуг), яка буде запропонована ринку;
- скласти й обґрунтувати план та канали збуту продукції, описати методи продажу;
- пояснити цінову політику;
- розробити план просування продукції (послуг) на ринку та описати методи, які з цієї метою будуть використані.

План пошуку і трансферу технологій

Необхідно обґрунтувати доцільність:

- трансферу технологій з метою забезпечення створення конкурен-

тоспроможної продукції на основі нових сучасних технологій і виробничих процесів;

- модернізації матеріально-технічної бази підприємства;
- витрат, пов'язаних із розвитком наукомістких виробництв, впровадженням новітніх наукових досягнень, створенням нових зразків продукції і підвищенням техніко-технологічного рівня підприємства.

Основна діяльність (план виробництва)

У цьому розділі наголошують на перевагах розташування підприємства та організації виробництва. Зокрема описують:

- місце розташування підприємства, наявність необхідних комунікацій та інфраструктури;
- необхідні ресурси та основні засади організації роботи фірми.

До розділу також включають: план продажу продукції та перелік основних споживачів; план забезпечення підприємства сировиною і комплектуючими: перелік основних поставальників; розрахунок витрат, пов'язаних із підготовкою, освоєнням, виробництвом та реалізацією продукту (послуги); план-графік виробництва.

Інвестиційний план

Розділ повинен містити:

- відомості про мету отримання інвестицій;
- очікуваний (необхідний) їх обсяг, розподілений за напрямками використання (капітальні інвестиції; інвестиції, призначені для поповнення обігових коштів, тощо);
- про участь суб'єкта в реалізації інвестиційного проекту (сума коштів, їх частка у вартості проекту);
- стратегію розвитку інвестиційного проекту;
- обґрунтування джерела власних коштів, залучених для реалізації проекту;
- досвід співпраці з інвесторами;
- інформацію про форму та напрями співпраці з інвесторами;
- графік реалізації проекту.

У розділі необхідно також подати докладний опис предмета інвестиції — назву виробника, обґрунтування його обрання, назву та характеристики і вартість об'єкта інвестиції, умови поставання, порядок розрахунків з контрагентом — поставальником об'єкта інвестиції, умови виконання пусконаладжувальних робіт, відомості про наявність гарантій виробника/постав

альника (контракту, рамкової угоди, протоколу про наміри) тощо.

Фінансовий план

Містить розрахунки у вигляді таблиць, що базуються на даних, поданих у попередніх розділах. Усі таблиці повинні супроводжувати коментарі. Припущення мають бути обґрунтованими чи поясненими.

Таблиці відображають:

- суму необхідних для здійснення проекту коштів і джерела їх залучення;
- використання кредитів комерційних банків для реалізації проекту (обґрунтування необхідності отримання і суми кредиту; перелік та оцінка майна, яке пропонується в заставу; графік і джерела погашення кредиту і сплати відсотків);
- калькуляцію собівартості і ціноутворення (зазначені в ній ціни бажано порівняти з ринковими та із цінами на аналогічну продукцію інших суб'єктів підприємницької діяльності);
- планові обсяги реалізації послуг;
- фінансові розрахунки, зокрема грошових потоків, прибутків/збитків, прогнозований баланс, розрахунок точки беззбитковості (тобто обсяг продажу, за якого доходи дорівнюватимуть витраткам);
- термін окупності інвестицій та показники рентабельності підприємства;
- пояснення усіх припущень;
- розрахунок чистої теперішньої вартості (NPV) та внутрішньої ставки прибутковості (IRR) проекту.

План охорони довкілля

Такий розділ теж неодмінно повинен бути в бізнес-плані. Він, як правило, містить:

- інформацію про відповідність проекту вимогам чинного законодавства та нормативним документам із питань охорони навколишнього середовища;
- оцінку впливу наслідків реалізації інвестиційного проекту на довкілля та розрахунок можливих штрафів;
- розрахунок витрат на охорону довкілля;
- перелік заходів із попередження можливого негативного впливу проекту на довкілля.

Управління, організація та персонал підприємства

У розділі подають інформацію про організаційну структуру підприємства та основні дані про ключовий персо-

нал. Зокрема зазначають вік працівника, освіту, наводять відомості про досвід роботи. Стисло викладають також головні вимоги до персоналу.

Оцінка та форми страхування ризиків

У цьому розділі досліджують ризики, які можуть виникнути в процесі виконання бізнес-плану. Інакше кажучи, потрібно дати аргументовані відповіді на такі основні питання:

- Які існують ризики, пов'язані з недотриманням запланованого графіка виконання бізнес-плану?
- Чи чутливим є обраний бізнес до впливу інфляції, падіння курсу національної валюти, підвищення облікової ставки НБУ?
- Наскільки він чутливий до зростання конкуренції на ринку?
- Які є можливості подолання кризових ситуацій, наприклад, критичного стану грошових потоків (дефіциту грошей на певну дату)?
- Які форми страхування ризиків доступні підприємству?

Додатки

Це:

- контракти, пов'язані з придбанням сировини та комплектуючих виробів;
- контракти, пов'язані з реалізацією продукції;
- розшифровка окремих статей балансу (основні засоби, незавершене виробництво, незавершене будівництво, дебіторська і кредиторська заборгованість, товарні та виробничі запаси, обігові та необігові активи, витрати майбутніх періодів, збитки, непогашені кредити тощо).

Насамкінець зауважимо: ретельне техніко-економічне дослідження ефективності і розробка інвестиційного проекту — доволі трудомісткий процес, який передбачає великий обсяг розрахунків. Тож для підвищення продуктивності виконання цих робіт необхідно використовувати сучасні інформаційні технології. Науково-дослідний інститут Міністерства економіки та євроінтеграції України своїм листом за № 14/148 від 27.03.2000 р. рекомендував для розробки інвестиційних проектів, підготовки та аналізу бізнес-планів і техніко-економічних обґрунтувань (ТЕО) використовувати інформаційну технологію PROJECT EXPERT (www.projectexpert.com).

Теорія і практика

**Станіслав
Ігнатенко**

Заступник начальника управління
внутрішнього аудиту ВАТ банк
“БІГ Енергія”

**Любов
Когут**

Начальник управління
внутрішнього аудиту ВАТ банк
“БІГ Енергія”

У статті на практичних прикладах розглядаються принципові відмінності між нормами законодавчих та нормативних актів України, які регламентують правила створення спеціальних резервів у бухгалтерському обліку та порядок визначення розміру страхового резерву в податковому обліку комерційних банків.

Правові норми, які визначають відмінності при створенні резервів у бухгалтерському та податковому обліку банків

Банки України, як і інші суб'єкти підприємницької діяльності, одночасно з веденням бухгалтерського обліку, складанням фінансової звітності зобов'язані вести ще й податковий облік та складати податкову звітність. Функції щодо регламентування організації, ведення та складання звітності за цими самостійними різновидами обліку покладені на різні органи державного управління.

Так, згідно з пунктом 3 статті 6 Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.1999 р. № 996-XIV порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в банках встановлюється Національним банком України відповідно до цього закону та національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

А пунктом 16.15 статті 16 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” від 28.12.1994 р. № 334/94-ВР (в редакції закону № 283/97-ВР від 22.05.1997 р. зі змінами та доповненнями до нього) визначається, що порядок ведення і складання податкових звітів, декларацій про прибуток підприємств та розрахунків податку встановлюється центральним податковим органом — Державною податковою адміністрацією України.

Таке розмежування між функціями НБУ та ДПАУ викликане тим, що бухгалтерський і податковий облік ґрунтуються на принципово різних методологічних засадах, оскільки призначені для вирішення різних завдань.

Тому в пункті 3 статті 6 Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” зазначається, що бухгалтерський облік ведеться відповідно до цього закону та національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, а статтею 15 Закону України “Про оподаткування

прибутку підприємств” передбачено, що “ставки податку на прибуток, пільги щодо податку, об'єкт оподаткування, **порядок обчислення оподаткованого прибутку**, строки і порядок сплати та зарахування податку до бюджетів **можуть встановлюватися та змінюватися лише шляхом внесення змін до цього Закону**” (виділено авт.). Саме внаслідок принципових відмінностей між правилами податкового та бухгалтерського обліку третім абзацом пункту 16.4 статті 16 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” передбачено, що “податковий орган **не може вимагати надання форм звітності чи обліку, прямо не передбачених цим Законом**, у тому числі складених за правилами бухгалтерської звітності, інших, не передбачених цим Законом, балансів чи звітності” (виділено авт.).

Слід зазначити, що на виконання законодавчих норм, які у зв'язку з різним призначенням бухгалтерського і податкового обліку розмежовують компетенцію НБУ і ДПАУ, пунктом 3.3 розділу 3 Положення “Про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України”, затвердженого постановою Правління НБУ від 30.12.1998 р. № 566 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 01.02.1999 р. за № 56/3349, перед комерційними банками поставлено **вимогу щодо відокремлення податкового обліку від бухгалтерського**. У цьому пункті зазначено: “Ведення **податкового обліку** дає змогу складати **податкову звітність**. Порядок ведення податкового обліку банки визначають самостійно. Цей порядок **має бути відокремлений від фінансового обліку** та передбачати можливість внесення змін у будь-які операції, визначені Законом України “Про оподаткування прибутку підприємств” та іншими

законодавчими актами з питань оподаткування, **не порушуючи методик фінансового обліку**” (виділено авт.).

Усі наведені вище положення є суттєвими чинниками, які обов'язково слід враховувати в ході ведення бухгалтерського та податкового обліку, оскільки використання правил бухгалтерського обліку для визначення об'єкта оподаткування може призвести тільки до негативних наслідків для комерційних банків — або до зниження податкового зобов'язання, або до його завищення.

ПРИВІД ДЛЯ РОЗМОВИ

Прикладом неправомірної підміни норм Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” правилами, які відповідно до своєї компетенції встановлено НБУ для бухгалтерського обліку, є деякі положення, які містить лист Асоціації українських банків від 27.04.2004 р. № 12-09/0355, адресований комерційним банкам. У ньому зазначено: “Податкові органи окремих областей за інформацією, наданою банками, при перевірці правильності формування банками страхових резервів під нестандартну заборгованість відповідно до Положення “Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків” (надалі — Положення), затвердженого Постановою Правління Національного банку України від 06.07.2000 р. № 279, вважають формування банками резерву за позабалансовими рахунками (9129 “Інші зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам”) та за коррахунками банків (1500) за рахунок валових витрат неправомірним.

На думку асоціації, формування банками резервів під нестандартну заборгованість за вищезгаданими операціями за рахунок збільшення валових витрат у межах нормативу, визначеного податковим законодавством, відповідає нормам Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств”.

На підставі таких обставин Асоціація українських банків звернулася до Національного банку України “з проханням терміново надати роз'яснення щодо правомірності дій банків при формуванні за рахунок валових витрат страхових резервів за вищезгаданими **активними операціями**” (виділено авт.).

На нашу ж думку, звертання до Національного банку України з цього питання не має сенсу, оскільки навіть зі змісту листа АУБ можна зро-

бити висновок, що проблеми, які виникли у банків під час податкових перевірок, пов'язані передусім із недотриманням ними вимог пункту 3.3 розділу 3 Положення “Про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України”.

Невиконання вимог НБУ щодо відокремлення даних податкового обліку від даних бухгалтерського обліку є свідченням того, що працівники тих банків, які звернулися до АУБ, не приділяють належної уваги ні методології бухгалтерського обліку, ні правилам податкового обліку. Адже підтвердження того, що нормативний акт НБУ, на який посилається у листі асоціація як на підставу для створення страхового резерву, зовсім не стосується норм Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” знаходимо не тільки у пункті 1.1 цього закону, а й у постанові Правління НБУ від 06.07.2000 р. № 279, якою цей нормативний акт затверджено.

Так, пунктом 1.1 положення, затвердженого цією постановою, передбачено, що порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків знаходить своє відображення виключно у даних бухгалтерського обліку. Тому у третьому абзаці цього пункту зазначається, що “бухгалтерський облік формування та використання резервів здійснюється відповідно до “Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України”, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 15.09.2004 р. № 435 та зареєстрованою в Міністерстві юстиції України 12.10.2004 р. за № 1302/9901. **Податковий облік регулюється Законом України “Про оподаткування прибутку підприємств”** (зі змінами) (виділено авт.).

Крім того, у преамбулі постанови Правління НБУ від 06.07.2000 р. № 279, якою затверджено Положення “Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків”, міститься посилання на статтю 59 Закону України “Про Національний банк України” як на безпосередню підставу для розробки цього положення. У другому абзаці статті 59 вказано джерело формування резервів для покриття всіх банківських ризиків. Ці резерви створюються **за рахунок доходу (прибутку) до оподаткування**.

Законодавче визначення прибутку

(збитку) до оподаткування наводиться у пункті 3 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 17 “Податок на прибуток”, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 28.12.2000 р. № 353 та зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 20.01.2001 р. за № 47/5238. Зокрема у в цьому пункті сказано, що обліковий прибуток (збиток) — це **сума прибутку (збитку) до оподаткування, визначена в бухгалтерському обліку та відображена у звіті про фінансові результати за звітний період**. Водночас тут наводиться визначення терміну “податковий прибуток (збиток)”: **податковий прибуток (збиток) — це сума прибутку (збитку), визначена за податковим законодавством об'єктом оподаткування за звітний період**.

Цим же пунктом 3 встановлено, що між оцінкою активів або зобов'язань за даними фінансової звітності та податковою базою цих же активів або зобов'язань **існує тимчасова різниця**. Тимчасова різниця, що підлягає вираженню, — це тимчасова різниця, що призводить до зменшення податкового прибутку (збільшення податкового збитку) в майбутніх періодах; тимчасова різниця, що підлягає оподаткуванню, — це тимчасова різниця, що включається до податкового прибутку (збитку) в майбутніх періодах.

Отже, за законодавчими нормами термін “обліковий прибуток” не є ідентичним за змістом терміну “податковий прибуток”. Відхилення розміру облікового прибутку, який наводиться у звіті про фінансові результати, від розміру податкового прибутку, записаного у податковій декларації, відображається в іншій формі фінансової звітності — балансі у вигляді або відстроченого податкового активу, або відстроченого податкового зобов'язання.

Розмір податкового прибутку та чинники, необхідні для його розрахунку, визначені на підставі податкової бази активів та зобов'язань платника податку, наводяться **виключно** у відповідних рядках **податкових декларацій**. Звідси й законодавча заборона податковим органам вимагати форми бухгалтерської та іншої звітності (у тому числі й під час проведення перевірки).

Із показників податкової звітності у даних фінансової звітності використовується тільки поточний податок на прибуток. Поточний податок на прибуток визнається витратами у звіті про фінансові результати. Ці витрати вираховуються з облікового прибутку для визначення чистого прибутку, який підлягає розподілу між акціоне-

рами, а також спрямовується на збільшення власного капіталу.

Отже, обліковий прибуток (прибуток до оподаткування), котрий наводиться у фінансовій звітності, є чинником, що використовується для розрахунку чистого прибутку. Тому його не слід плутати з податковим прибутком, тобто прибутком, який підлягає оподаткуванню.

Безпідставність посилання на Положення "Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків", затверджене постановою Правління Національного банку України від 06.07.2000 р. № 279, підтверджується ще й "Інструкцією з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України", затвердженою постановою Правління НБУ від 15.09.2004 р. № 435, зареєстрованою в Міністерстві юстиції України 12.10.2004 р. за № 1302/9901.

Так, у пункті 1.9 розділу I цієї інструкції зазначено, що, коли балансова вартість **активів** (наданих кредитів та розміщених депозитів) перевищує оцінену суму очікуваного відшкодування, то визнається зменшення їх корисності. Зменшення корисності в бухгалтерському обліку відображається шляхом формування **спеціальних резервів за рахунок витрат** банку.

Пунктом 2.1 розділу I "Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України" (згідно з додатком до неї) встановлено, що для обліку операцій із формування та використання **спеціальних резервів** використовуються такі рахунки: 1590 "Резерви під нестандартну заборгованість інших банків за кредитними операціями", 2400 "Резерви під нестандартну заборгованість за кредитами, що надані клієнтам", 2401 "Резерви під стандартну заборгованість за кредитами, що надані клієнтам", 3690 "Резерви за виданими зобов'язаннями" та інші.

У нормативному акті НБУ (ше раз порівняємо його положення зі змістом листа АУБ) йдеться про формування **спеціальних, а не страхових резервів**. Тому наслідки їх створення належить відображати у формах **бухгалтерської звітності** — балансах (рахунки № 1590, 2400, 3690 тощо), а не у відповідних рядках податкової звітності — подат-

кових декларацій. Причому створюються ці спеціальні резерви **за рахунок витрат, а не валових витрат**. Тому витрати, пов'язані з формуванням спеціальних резервів, знаходять своє відображення у формі бухгалтерської звітності — звіті про фінансові результати як одного із чинників, необхідних для розрахунку **облікового** прибутку, а не у відповідних рядках податкової звітності — податкових декларацій.

Зауважимо: у пункті 1.1 зазначеної інструкції наголошується, що вона визначає порядок відображення в **бухгалтерському обліку** інформації про формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України.

Терміни "витрати" і "валові витрати" не є аналогічними за змістом, оскільки перший із них застосовується як один із чинників, необхідних для розрахунку **облікового** прибутку, а другий — для розрахунку **податкового** прибутку. Тому термін "валові витрати" використовується тільки при заповненні показників податкової звітності.

Отже, у нормативних актах Національного банку, які стосуються формування і використання резервів, чітко зазначено їх призначення. І тому немає жодної підстави стверджувати, що ці документи регламентують правила створення страхового резерву в податковому обліку.

Такий висновок підтверджується не тільки вимогами перелічених вище законодавчих та нормативних актів України, а й нормами підпункту 12.2 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств". У ньому зафіксовано принципову методологічну відмінність між оцінкою активів банків (заборгованістю клієнтів за наданими кредитами та іншими видами активних операцій) за даними фінансової звітності та податковою базою цих же активів, яка визначається у підпунктах 12.2.1 — 12.2.4 цього закону. Так, згідно з підпунктом 12.2.1 банківські установи зобов'язані створювати страховий резерв для відшкодування можливих втрат за основним боргом (без процентів і комісій) за всіма видами **активних** операцій, які відносяться до їх господарської діяльності.

Із норм цього підпункту випливає, що однією з відмінностей формування страхового резерву в податковому обліку є те, що він створюється під суму основного боргу тільки за **активними** операціями, оскільки в бухгалтерському обліку спеціальні резерви формуються ще й під заборгованість клієнтів за процентами й комісіями, а

також під позабалансові зобов'язання банків.

Крім того, на відміну від спеціальних резервів у бухгалтерському обліку, які створюються окремими сумами під кожний різновид активних операцій (причому під дебіторську заборгованість за правилами, відмінними, ніж за кредитами), у податковому обліку страховий резерв формується однією сумою під суму основного боргу за всіма активними операціями. Тому в бухгалтерському обліку вживається термін "спеціальні резерви", а в усіх підпунктах пункту 12.2 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" терміни "страховий резерв" і "сума основного боргу" за всіма видами активних операцій вживаються тільки в однині.

У підпункті 12.2.2 зазначено, що з **урахуванням** положень підпункту 12.2.3 цієї статті страховий резерв створюється самостійно **у розмірі**, достатньому для **повного покриття** ризиків **неповернення** основного боргу за кредитами (іншими видами заборгованості), **визнаними нестандартними за методикою, яка встановлюється для банків Національним банком України**,... а також за кредитами (іншими видами заборгованості), **визнаними безнадійними згідно з нормами вищезгаданого закону**.

У підпункті 12.2.3, змісту якого підпорядковується підпункт 12.2.2, вказано: "**Розмір страхового резерву, що створюється за рахунок збільшення валових витрат фінансової установи, не може перевищувати:**

для комерційних банків — **10 відсотків від суми боргових вимог**, а саме, **сукупної заборгованості** за кредитами, гарантіями та поруками, фактично наданими (виставленими на користь) дебіторам на останній робочий день звітного податкового періоду" (*виділено авт.*).

Зміст цих пунктів засвідчує, що для створення страхового резерву у податковому обліку **не треба** використовувати **правила формування і використання спеціальних резервів у бухгалтерському обліку**, оскільки словосполучення, наведене у підпункті 12.2.2: "за кредитами (іншими видами заборгованості) **визнаними нестандартними за методикою, яка встановлюється для банків Національним банком України**", не дає ніяких підстав для таких дій (*виділено авт.*). Адже йдеться зовсім про інше. А саме: перед створенням страхового резерву комерційним банком потрібно визначити базу для його створення. Частково базою для

такого резерву є кредити та інші види заборгованості, визнані за методикою НБУ нестандартними. Інша частина бази для створення страхового резерву формується за рахунок кредитів та інших видів заборгованості, визнаних безнадійними згідно з нормами пункту 1.25 статті 1 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств”.

Наприклад, згідно із пунктом 12.2.2 статті 12 зазначеного закону кредити А (у розмірі 100 тис. грн.), Б (у розмірі 900 тис. грн.) та дебіторська заборгованість за іншими активними операціями (у розмірі 650 тис. грн.) у IV кварталі 2004 року класифіковані комерційним банком на підставі методики НБУ нестандартними, а кредити В (250 тис. грн.), Г (у розмірі 220 тис. грн.) та дебіторська заборгованість за наданою гарантією (у розмірі 220 тис. грн.) згідно з підпунктом 1.25 статті 1 цього ж закону віднесені до безнадійних.

Відповідно до норм підпункту 12.2.2 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” страховий резерв слід створювати під сукупну заборгованість за нестандартними і безнадійними кредитами та дебіторами у сумі 2 600 тис. грн. (100 тис. грн. + 900 тис. грн. + 650 тис. грн. + 250 тис. грн. + 480 тис. грн. + 220 тис. грн.). Причому прямими нормами цього підпункту встановлено, що страховий резерв комерційні банки повинні створити самостійно у розмірі, достатньому **для повного покриття** ризиків неповернення основного боргу.

Виникає закономірне питання: яким має бути обсяг страхового резерву, аби він був **достатнім для повного покриття** ризиків неповернення суми основного боргу за нестандартною та безнадійною заборгованістю за активними операціями у розмірі 2 600 тис. грн. Відповідь очевидна. Для повного покриття всіх ризиків неповернення основного боргу страховий резерв повинен бути створений у розмірі 100 % від суми нестандартної заборгованості, визнаної за методикою НБУ, та безнадійної, визнаної згідно з нормами Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств”. Іншого значення, ніж 100%, формулювання “у розмірі, достатньому **для повного покриття ризиків неповернення**”, не може мати, обсяг страхового резерву менший, ніж 2 600 тис. грн., є недостатнім для повного покриття ризиків неповернення цих нестандартних та безнадійних кредитів.

Але, як уже зазначалося вище, зміст підпункту 12.2.2 підпорядковується

нормам підпункту 12.2.3, які визначають найсуттєвішу відмінність між формуванням спеціальних резервів у бухгалтерському обліку та створенням страхового резерву в податковому обліку. Це обмежувальна база страхового резерву, якої не існує у бухгалтерських правилах формування спеціальних резервів.

Так, після визначення суми, достатньої для повного покриття ризиків неповернення нестандартної та безнадійної заборгованості за всіма активними операціями згідно з вимогами підпункту 12.2.3 треба розрахувати обмежувальну базу страхового резерву, тобто суму, яку його розмір не повинен перевищувати.

У цій ситуації можливі два варіанти, оскільки сума у розмірі, наприклад, 20% від сукупної заборгованості за кредитами, гарантіями та поруками, фактично наданими дебіторам на кінець звітного податкового періоду, може бути або більшою, або меншою від 2 600 тис. грн.

Скажімо, сукупна заборгованість на кінець звітного податкового періоду становить 14 150 тис. грн., а 20% від цієї суми — це 2 830 тис. грн. За цих обставин комерційний банк зобов'язаний створити страховий резерв у розмірі 2 600 тис. грн., оскільки ця сума не перевищує його обмежувальну базу.

У другому варіанті прикладу сукупна заборгованість на кінець звітного податкового періоду становить 11 500 тис. грн. 20% від цієї суми — це 2 300 тис. грн. У такому разі комерційний банк зобов'язаний створити страховий резерв у розмірі 2 300 тис. грн., тобто в сумі, яка не перевищує обмежувальну базу.

Слід зазначити, що створювати (нараховувати) страховий резерв банки мали ще у третьому кварталі 1997 року, тобто з моменту введення в дію статті 12 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств”. А вже попередні редакції цього закону обов'язків банків щодо формування такого резерву за рахунок валових витрат не передбачали. Тобто на початок третього кварталу 1997 року його розмір був нульовим.

Тому в наступних за третім кварталом 1997 року звітних податкових періодах комерційні банки повинні були або донараховувати, або зменшувати суму раніше створеного страхового резерву. Скажімо, у наступному податковому періоді сукупна заборгованість за нестандартними, безнадійними кредитами та іншими видами

активних операцій становила 2 950 тис. грн., а обмежувальна база страхового резерву — 3 200 тис. грн. Відтак відповідно до умов першого прикладу комерційний банк повинен був донараховувати страховий резерв на суму 350 тис. грн. (2 950 тис. грн. — 2 600 тис. грн.). А за умовами другого прикладу банк мав донараховувати 650 тис. грн. (2 950 тис. грн. — 2 300 тис. грн.).

Зауважимо, що безпосередній зміст підпункту 12.2.4 підтверджує правомірність наших висновків стосовно порядку застосування чинників, які використовуються під час створення страхового резерву. Адже у зазначеному підпункті застосовуються такі ж чинники, але **у зворотному порядку**, оскільки тут, на відміну від підпункту 12.2.2, регламентовано не створення (збільшення), а зменшення раніше створеного страхового резерву.

Так, у підпункті 12.2.4 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” зазначено: “У разі, коли за наслідками звітного податкового періоду відбувається **зменшення сукупного розміру нестандартних або безнадійних кредитів** (інших видів заборгованості) у зв'язку з їх переведенням до стандартної категорії чи зі списанням до складу валових витрат платника податку за процедурою, встановленою пунктом 12.3 цієї статті, **або при зменшенні сум боргових вимог**, що використовуються як **база для визначення обмежень**, встановлених підпунктом 12.2.3 цього пункту, **надлишкова сума страхового резерву** направляється **на збільшення валового доходу** фінансової установи за наслідками такого звітного періоду” (*виділено авт.*). Тобто за законодавчими вимогами **для визначення надлишкової суми страхового резерву**, який повинен бути спрямований **на збільшення валового доходу** за наслідками звітного періоду, слід порівнювати між собою: а) сукупний розмір нестандартної або безнадійної заборгованості за кредитами та іншими видами активних операцій на початок звітного кварталу із сукупним розміром нестандартної або безнадійної заборгованості за кредитами та іншими видами активних операцій на кінець звітного кварталу; б) суму боргових вимог, що використовуються як база для визначення обмежень на початок кварталу із сумою боргових вимог, що використовуються як база для визначення обмежень, встановлених пунктом 12.2.3 зазначеного закону, на кінець цього кварталу. У разі, коли сума цих показників на початок кварталу перевищує їх суму на кінець

цього ж звітнього податкового періоду, така **різниця визнається надлишковою сумою страхового резерву**.

Отже, якщо страховий резерв за наслідками попередніх звітних періодів був створений у розмірі 2 950 тис. грн., а сукупний розмір нестандартних або безнадійних кредитів (інших видів заборгованості) за наслідками звітнього податкового періоду зменшився на 450 тис. грн. (2 950 тис. грн. — 2 500 тис. грн.), то сума такого зменшення визнається як надлишковий обсяг страхового резерву і спрямовується на валові доходи. Внаслідок цього розмір страхового резерву на кінець звітнього періоду становитиме 2 500 тис. грн. (2 950 тис. грн. — 450 тис. грн.).

Аналогічно діють і при зменшенні суми боргових вимог, що використовуються як база для визначення обмежень, зазначених у підпункті 12.2.3.

Наприклад, сукупний розмір нестандартних або безнадійних кредитів (інших видів заборгованості) за наслідками звітнього податкового періоду збільшився на 450 тис. грн. і становить на його кінець 3 400 тис. грн. (2 950 тис. грн. + 450 тис. грн.), а розмір обмежувальної бази зменшився на 900 тис. грн. до 2 300 тис. грн. (3 200 тис. грн. — 900 тис. грн.). У цьому разі надлишковий розмір страхового резерву становитиме 650 тис. грн. (2 950 тис. грн. — 2 300 тис. грн.), а розмір страхового резерву на кінець звітнього податкового періоду — лише 2 300 тис. грн. (2 950 тис. грн. — 650 тис. грн.).

Зауважимо, що ДПА України на виконання підпункту 4.2.2 Закону України “Про порядок погашення зобов’язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами” наказом № 161 від 07.04.2003 р. затвердила податкове роз’яснення щодо порядку застосування положень пункту 12.2 статті 12 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств”, затвердженого наказом ДПАУ № 161 від 07.04.2003 р.

Так, у підпунктах 1.1 — 1.7 податкового роз’яснення ДПАУ визначено як необхідні для виконання вимог підпункту 12.2 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” **такі фактичні чинники**:

1) сума боргових вимог на останній робочий день звітнього податкового періоду;

2) встановлена на підставі вимог підпункту 12.2.3 обмежувальна база для розміру страхового резерву, яка розраховується шляхом перемноження сукупної суми боргових вимог

на останній робочий день звітнього податкового періоду на розмір відсотка, передбаченого пунктом 22.13 статті 22 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств”;

3) сума заборгованості за кредитами та іншими активними операціями, визнана нестандартною за відповідними методиками;

4) визначена на підставі податкових декларацій за попередні звітні податкові періоди сума страхового резерву, сформованого на початок звітнього періоду;

5) визначена шляхом порівняння сукупної заборгованості за нестандартними кредитами й іншими видами заборгованості та обмежувальної бази сума, в межах якої потрібно створювати страховий резерв;

6) порівняння такої суми із розміром уже створеного на початок звітнього податкового періоду страхового резерву;

7) на підставі результату від порівняння цих даних визначення суми, яка має спрямовуватися або на збільшення, або на зменшення розміру страхового резерву.

У бухгалтерському ж обліку правила формування і використання спеціальних резервів мають принципові відмінності. Так, пунктом 1.5 Положення “Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків” встановлено, що “банки зобов’язані створювати та формувати резерви для відшкодування можливих втрат **на повний розмір чистого кредитного ризику за основним боргом, зваженого на відповідний коефіцієнт резервування** за всіма видами кредитних операцій у національній та іноземній валюті” (*виділено авт.*). А підпунктом 8.1 пункту 8 цього положення визначено коефіцієнти зважування за ступенем ризику у таких розмірах: 1%, 5%, 20%, 50%, 100%.

Отже, правила створення страхового резерву відрізняються від правил формування спеціальних резервів відсутністю таких чинників, як коефіцієнти резервування за ступенями ризику кожної конкретної операції банку. А правила формування спеціальних резервів у бухгалтерському обліку відрізняються від правил створення страхового резерву у податковому обліку відсутністю такого чинника, як обмежувальна база страхового резерву.

У пункті 1.5 розділу VII “Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та

формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України” встановлено, що **зменшення розрахункового розміру спеціальних резервів здійснюється шляхом сторнування сум, які обліковуються на рахунках витрат**. Це пов’язано з тим, що коефіцієнти резервування за ступенями ризику в бухгалтерському обліку застосовуються і для перерахунку розмірів раніше сформованих спеціальних резервів, сформованих за наслідками звітних фінансових періодів, порівнюються з обсягами спеціальних резервів, які були сформовані на початок цих періодів. Різниця ж між ними підлягають віднесенню або на збільшення, або на зменшення (сторнування) витрат.

У зв’язку з тим, що в податковому обліку під час створення (нарахування) розміру страхового резерву такі чинники, як коефіцієнти зважування за ступенем ризику не застосовуються, то й під час його перерахунку (донарахування або зменшення) за наслідками звітнього податкового періоду застосовуються не коефіцієнти зважування, а такі чинники, як сукупний розмір нестандартних або безнадійних кредитів (інших видів заборгованості) та суми боргових вимог, що використовуються як база для визначення обмежень, зазначених у підпункті 12.2.3 пункту 12.2 статті 12 Закону “Про оподаткування прибутку підприємств”. Різниця між цими показниками на початок та кінець звітних податкових періодів відноситься або на валові витрати, що призводить до збільшення раніше створеного розміру страхового резерву, або на валові доходи, внаслідок чого розмір цього резерву зменшиться.

Отже, у податковому обліку послідовність операцій, які здійснюються під час визнання валових витрат та валових доходів у зв’язку з перерахунком суми страхового резерву, зовсім інша, ніж при визнанні витрат (або їх сторнуванні) у бухгалтерському обліку. В бухгалтерському обліку витрати збільшуються або зменшуються шляхом порівняння розмірів спеціальних резервів, які розраховуються із застосуванням коефіцієнтів зважування. При цьому про визнання доходів у бухгалтерському обліку у зв’язку зі зменшенням розміру страхових резервів не йдеться. А в податковому обліку валові доходи та валові витрати визнаються у зв’язку зі зменшенням чи збільшенням на кінець звітнього податкового періоду сукупного розміру нестандартних або без-

надійних кредитів (інших видів заборгованості) або суми боргових вимог, що використовуються як база для визначення обмежень підпунктом 12.2.3 пункту 12.2 статті 12 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств”. Будь-які спроби ігнорувати такі принципові відмінності між правилами, що застосовуються для розрахунку облікового прибутку та правилами, що застосовуються для розрахунку податкового прибутку, матимуть абсурдний характер з огляду на прямі норми Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств”.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи все сказане вище, вважаємо за необхідне зазначити, що комерційні банки, які звернулися до АУБ із питаннями щодо дій представників окремих податкових органів, які визнають неправомірним включення до даних податкових декларацій сум спеціальних резервів, сформованих під **позабалансові зобов'язання** за кредитними договорами, не наближаються до вирішення своїх проблем, а, навпаки, віддаляються.

По-перше, стверджувати, що дії податкових органів були неправомірними, у цій ситуації можна скільки завгодно, але від того зміст підпункту 12.2.2 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” аж ніяк не зміниться, як не зникне з нього формулювання, що “створення страхового резерву здійснюється... у розмірі, достатньому для повного покриття ризиків **неповернення основного боргу** за кредитами (іншими видами заборгованості)”.

Наголошуємо: підстав для неоднозначного розуміння змісту підпункту 12.2.2 немає. Страховий резерв створюється під ризики **неповернення** суми основного боргу. Для того щоб виник ризик **неповернення** основного боргу за кредитними операціями, повинен з'явитися такий суттєвий чинник, як **факт надання** кредиту. Отже, у зазначеному підпункті йдеться виключно про суму основного боргу за фактично наданими кредитами (іншими видами заборгованості).

По-друге, така позиція банків є вигідною насамперед для недобросовісних представників податкових органів, оскільки безплідна дискусія з ними відволікає увагу від головної проблеми. А вона полягає у тому, що окремі перевіряючі діють за подвійними стандартами: визнаючи неправомірним включення банками до податкових декларацій однієї зі складових форми № 604 — спеціальних резервів, сформованих у бухгалтерському обліку під забалансові зобов'язання, вони замовчують неправомірність включення до податкових декларацій інших складових цієї форми, які також враховані за правилами формування спеціальних резервів у бухгалтерському обліку.

А наш практичний досвід дає підстави для висновку, що **розмір страхового резерву** в податковому обліку внаслідок принципової методологічної відмінності правил його створення від правил формування спеціальних резервів у бухгалтерському обліку, як правило, є **значно вищим**, ніж сума всіх різновидів спеціальних резервів у бухгалтерському обліку.

Таким чином, існує дуже висока вірогідність того, що ті комерційні банки, які звернулися до АУБ, через помилкове використання у рядках податкової декларації даних форми № 604 фактично недосформували розмір страхового резерву. Внаслідок чого занизили валові витрати і завищили податкове зобов'язання.

Проте захищаючи своє “право” заповнювати податкові декларації на підставі даних форми № 604, шляхом безплідних дискусій вони фактично допомагають недобросовісним перевіряючим ухилятися від виконання їх безпосередніх обов'язків, визначених законодавчо.

Так, згідно з нормативним актом ДПАУ, який регламентує порядок документального оформлення результатів податкових перевірок, посадові особи податкових органів повинні висвітлювати у акті перевірки **всі виявлені розбіжності** (а не тільки деякі з них) між даними податкової звітності та фактичними чинниками. Причому фактичні чинники повинні бути виявлені на підставі первинних документів бухгалтерського і податкового обліку, а не форм статистичної звітності, дані яких не пов'язані з обчисленням і сплатою податків. Крім того, встановлювати під час перевірки тільки ті фактичні чинники, які для визначення об'єкта оподаткування передбачені відповідними нормами податкового законодавства.

Такі вимоги викликані тим, що згідно з підпунктом 4.2.2 Закону України “Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами” податковий орган **зобов'язаний самостійно визначити суму по-**

даткового зобов'язання платника податків у разі, якщо дані документальних перевірок свідчать про заниження або **завищення податкових зобов'язань, заявлених у податкових деклараціях**.

Тому для запобігання наслідків помилкового використання даних форми № 604 під час складання податкових декларацій пропонуємо комерційним банкам порівняти розмір фактично створеного резерву з тим, який необхідно сформувати на відповідну звітну дату.

Для визначення розміру страхового резерву, який підлягав створенню на відповідну звітну дату, слід:

1. Визначити обмежувальну базу страхового резерву шляхом перемноження сукупної заборгованості за кредитами, гарантіями та поруками, фактично наданими дебіторам на останній робочий день звітного періоду, на розмір відсотка, який передбачений пунктом 22.13 статті 22 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств”;

2. Визначити суму сукупної заборгованості за кредитами та іншими активними операціями, яка відповідає критеріям нестандартної та безнадійної заборгованості, передбаченим методикою НБУ та пунктом 1.25 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств”;

3. Порівняти ці два показники. Менший із них відповідатиме розміру страхового резерву, який підлягав створенню на звітну дату.

Різниця ж між фактично створеним страховим резервом і тим, який підлягав створенню на звітну дату, засвідчить, на яку суму був занижений або завищений розмір страхового резерву на звітну дату.

Такі дії дадуть змогу спростовувати безпідставні висновки перевіряючих щодо заниження податкових зобов'язань прямими нормами статті 12 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” та доказами, які підтверджуються документально.

Також рекомендуємо комерційним банкам на підставі пункту 1 статті 11 Закону України “Про державну податкову службу в Україні” і третього абзацу пункту 16.4 статті 16 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” роз'яснювати представникам податкових органів, що право на перевірку форми статистичної звітності № 604 належить виключно уповноваженим особам Національного банку України.

□

**Тетяна
Іванова**

Експерт компанії ABBYY Україна

На сучасному етапі розвитку суспільства тема автоматизації процесів вводу інформації у комп'ютер із формалізованих та структурованих документів набуває для української банківської системи особливої ваги.

Автор обґрунтовує доцільність автоматизації обробки паперових платіжних доручень у вітчизняній банківській практиці задля мінімізації витрат ресурсів і часу, а також з метою оптимізації виробничого процесу.

Практика/

Автоматизація обробки паперових платіжних доручень у банківській практиці

РЕАЛІЇ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ

Розрахунково-касове обслуговування юридичних осіб, пов'язане з прийомом та обробкою платіжних доручень, — один із найпоширеніших напрямів діяльності вітчизняних банків. Незважаючи на впровадження електронних банківських технологій (наприклад, системи “Клієнт — банк”), кількість паперових форм, що використовуються у банківській діяльності, зростає щороку. За даними НБУ, за I квартал 2005 року учасниками системи електронних міжбанківських платежів виконано 54 803 тисячі платежів на суму 556 949 млн. грн., що відповідно на 11% та 22% більше порівняно з аналогічним періодом 2004 року. З огляду на це, швидке та безпомилкове введення даних із платіжних доручень у програмне забезпечення операційного дня банку — актуальне завдання для будь-якої банківської установи.

Як альтернатива традиційному способу передачі паперових платіжних доручень діють системи “Клієнт — банк” та інтернет-банкінг. Однак нині ці системи не можуть цілком замінити паперові технології. Основними чинниками, що гальмують розвиток системи “Клієнт — банк”, є стан каналів зв'язку і внутрішні процеси узгодження клієнтами платіжних доручень.

Тенденції останніх років свідчать, що електронні технології передачі платіжних доручень, сягнувши близько 40—60% від загальної кількості трансакцій, з певних причин призупинили своє зростання. Відтак питання введення паперових платіжних доручень знову залишається на часі.

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУ ВВЕДЕННЯ ПЛАТІЖНИХ ДОРУЧЕНЬ ВРУЧНУ

Одним із основних аргументів на користь автоматизації є, *по-перше*, нерівномірність надходження до-

кументів. Наслідком таких пікових навантажень є те, що банківські установи постійно відчують “лихоманку”, пов'язану з поданням платіжних доручень (так звані бюджетні дні).

По-друге, — низька продуктивність ручної обробки платіжних доручень. При введенні даних з паперу у комп'ютер людина швидко втомлюється (явище комп'ютерного зорового синдрому) і повільніше працює.

І, по-третє, — висока ймовірність допущення помилок при введенні даних. Первинний контроль при проведенні операцій передбачає візуальну перевірку правильності складання документів у паперовій формі та наявності на них оригіналів підписів. При введенні даних в автоматизовані системи обліку рівень операційних ризиків знижується шляхом повторного введення іншим працівником обов'язкових реквізитів первинного документа. За операціями, що потребують додаткового контролю, записи в регістрах бухгалтерського обліку здійснюються лише після перевірки оформленого документа особою, на яку покладено функції контролера. Відповідно залучення до однієї операції кількох фахівців — метод витратний і не зовсім логічний.

Як свідчить аналіз, фінансові установи нині особливо потребують автоматизації ручної механічної праці операціоністів. Завдяки наявному програмному забезпеченню з належними рівнями контролю у провідних банках країни операції вводу повністю виконуються одним операціоністом і одним контролером.

АВТОМАТИЗОВАНІ СИСТЕМИ ВВЕДЕННЯ ПЛАТІЖНИХ ДОРУЧЕНЬ

Серед країн СНД найбільше у сфері автоматизації системи введення платіжних доручень просунулася Росія. Зважаючи на те, що російські стандарти передбачають наявність на

платіжних документах штрих-коду, їх введення з паперу у комп'ютери та розпізнавання можливе за допомогою BiPrint-технології, яка базується на застосуванні двомірного штрихового кодування та спеціалізованого обладнання, котре його зчитує. Проте цей досвід українським банкам не підходить, оскільки вітчизняні платіжні документи не містять штрих-кодів.

Окрім BiPrint-технології — росіяни розробляють і впроваджують автоматизацію системи введення платіжних доручень на базі оптичного розпізнавання документів (OCR-технології). Тут конкурують дві системи: одна базується на програмному комплексі Cognitive Forms, інша — ABBYY FineReader Банк. Між цими програмами є певні відмінності, однак найсуттєвіша різниця полягає в тому, що ABBYY FineReader Банк має українську локалізовану версію. Тобто програма може розпізнавати українську мову й адаптована до вимог Національного банку України до платіжних документів. Нині це єдина в Україні програма для автоматизації системи введення та розпізнавання платіжних доручень, якою користуються вже кілька вітчизняних банків.

Алгоритм автоматизованого введення паперових даних у комп'ютерну систему за допомогою програми ABBYY FineReader Банк та сканера з автоматичною подачею має такий вигляд:

1. Сканування та розпізнавання. Операціоніст вставляє отриману від клієнта пачку платіжних доручень у сканер, який їх “фотографує”. Далі процесом керує програма, котра увиразнює потрібні поля для автоматичного процесу розпізнавання (переведення тексту в електронний вигляд). При цьому

послідовно виконується автоматичне накладення шаблона: на зображенні виділяються призначені для розпізнавання блоки. Для того щоб форма платіжних доручень, яка не має точно-го геометричного характеру, відповіда-ла вимогам Національного банку України, розроблено технологію гнучких шаблонів. Вона дає змогу знаходити потрібні поля за їх словесними ідентифікаторами і, як наслідок, зображення кожного блоку розпізнається, трансформуючись в електронний текст;

2. Верифікація. По завершенні етапу розпізнавання система автоматично перевіряє: усі реквізити банків платника й одержувача платежу, код ЄДРПОУ, номер розрахункового рахунку та назву організації по базі даних; ключування МФО та розрахункового рахунку одержувача, усі реквізити одержувача за наявності їх у базі даних; відповідність суми цифрами сумі прописом, дати платіжного доручення поточній даті, поля призначення платежу формату бюджетного платежу;

3. Перевірка операціоністом. У випадку, коли перевіркою виявляється невідповідність або система сумнівається у коректності розпізнавання символів, сторінки з ними надходять на ручну перевірку результатів. Інформація для прийняття рішення надається операціоністу у зручній формі. Сторінки, на яких правила не виконуються коректно, позначаються спеціальними прапорцями помилок або попередження. При цьому операціоніст або підтверджує правильність символів, або виправляє неправильно розпізнані;

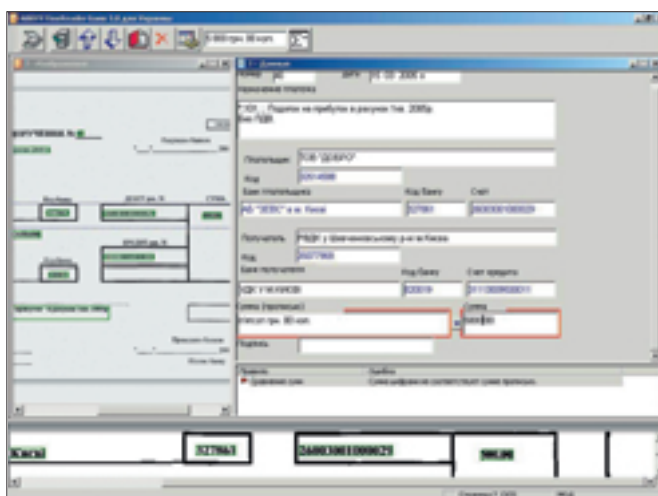
4. Перевірка контролером. Контролер повинен підтвердити введення платіжного доручення або повернути його операціоністу. Прийняття рішен-

ня полегшує програма, яка увиразнює у списку оброблених усіма операціоністами платіжних доручень документи, де змінено ключові реквізити, і документи, в яких сума перевищує зазначену межу (скажімо, 1000 гривень). Контролер бачить на екрані зображення платіжного доручення та виокремлення саме тих даних, які змінював операціоніст, і приймає рішення щодо коректності його дій;

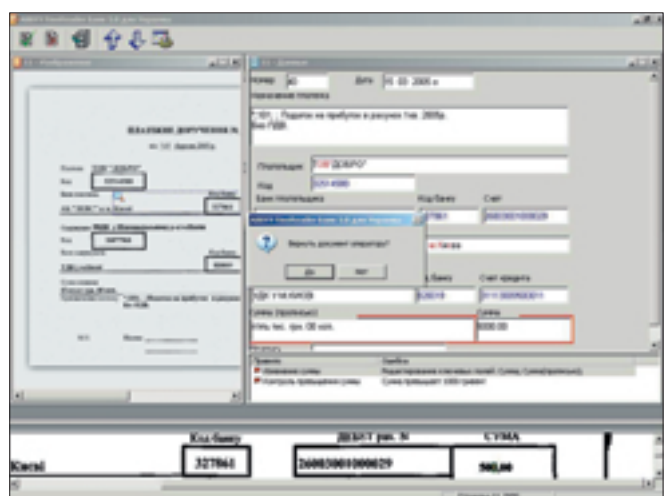
5. Експорт. Для перенесення перевіреної інформації до системи “Операційний день банку” контролеру досить натиснути на кнопку “Експорт”. Метод передачі даних залежить від архітектури інформаційної системи банку.

Оскільки система ABBYY FineReader Банк відкрита до змін, то і процедура передачі даних, і правила автоматичної перевірки при необхідності можуть самостійно розробляти спеціалісти банку. Щодо виробничої потужності, то комплекс із одного сканера та робочого місця операціоніста із встановленою системою зчитування форм дає змогу обробляти 800—1000 платіжних доручень за день і має широкі можливості масштабування.

Використовуючи сучасне програмне забезпечення, легко керувати процесом введення й контролювати якість даних, що вводяться. До того ж автоматизоване введення даних із форм дає змогу значно прискорити введення платіжних доручень, задіюючи вивільнені людські ресурси на інших напрямках діяльності банківської установи. Крім того, впровадження комплексу значно знижує операційні ризики при касовому обслуговуванні юридичних осіб.

Операціоніст перевіряє та редагує документи, позначені правилами як помилкові та невпевнено розпізнані системою символи.

Контролер бачить зображення відсканованого документа і зміни, які вніс операціоніст. Відповідно він може або прийняти їх, або відіслати документ операціоністу на повторну перевірку.

**Ануш
Балян**

Директор Закарпатського інституту агропромислового виробництва. Кандидат економічних наук

Проблеми нерівномірного регіонального економічного розвитку притаманні як окремим країнам, так і їх об'єднанням. На прикладі діяльності структурних фондів Європейського Союзу автор досліджує взаємний вплив змін у регіональній політиці та у відповідних механізмах фінансового забезпечення її реалізації.

Дослідження

Фінансове забезпечення єврорегіональної політики

Неодмінною умовою ефективного проведення регіональної політики країнами — членами Європейського Союзу є відповідне фінансове забезпечення. Певні регіони держав, що входять до ЄС, суттєво відрізняються за соціально-економічним розвитком. Аби знівелювати ці відмінності, потрібно створити відповідні економічні та інституційні механізми, проводити чітку політику щодо зменшення диспропорцій, зумовлених різним ступенем економічного розвитку регіонів країн ЄС.

Актуальність вивчення фінансового забезпечення єврорегіональної політики зумовлена також і тим, що в процесі його реформування відбувалась і трансформація власне регіональної політики ЄС. Теоретичною та методологічною основою зазначеної проблеми є комплексні, системні дослідження регіональної політики, проведені останніми роками українськими вченими М.І.Долішнім, П.Ю.Беленьким, Н.А.Мікулою, С.М.Писаренко та іншими.

Диспропорції регіонального рівня спостерігались у шести державах — засновниках ЄС: Німеччині, Франції, Італії, Бельгії, Голландії та Люксембурзі (зауважимо, що ці проблеми можна було вирішити і в рамках національної політики кожної з країн).

На розвиток регіональної політики значно вплинуло розширення ЄС. Так, на час приєднання ВВП у Греції та Португалії в розрахунку на душу населення не досягав 60%, а в Іспанії — 70% від середнього по ЄС рівня. Економічно розвинуті країни швидко зрозуміли, що від національних урядів більш відсталих країн не можна очікувати, аби вони розібралися з внутрішніми відмінностями в розвитку та наблизили рівень розвитку всієї країни до середнього по ЄС без значного зовнішнього субсидіювання. Довгостроковою метою реалізації регіональної політики не передбачено, що Євросоюз безперервно субсидіюватиме відсталі регіони. Тому після завершення реформ підтримуються передусім такі заходи, які справді сприяють самодостат-

ньому розвитку конкретних регіонів, аби ті могли підтримувати свою конкурентоспроможність без зовнішнього субсидіювання.

Джерелами фінансування, необхідними для здійснення політики ЄС, розпоряджаються структурні фонди — нині в Євросоюзі налічується чотири базових фонди. З метою реалізації цілей регіональної політики та зменшення диспропорцій на так званих депресивних територіях в результаті радикальних змін у ході трансформації ЄС джерела фінансування було розширено; регіональній політиці почали приділяти більше уваги при розробці бюджету. Наступним кроком у зростанні результативності регіональної політики стало підвищення ефективності використання фінансів. Кошти структурних фондів ще більше сконцентрувалися на субсидіюванні найдепресивніших регіонів Євросоюзу.

Так, у *Європейському фонді регіонального розвитку* надають перевагу проектам, мета яких — економічне піднесення регіонів із низьким рівнем соціально-економічного розвитку, при цьому особливий акцент робиться на розвитку інфраструктури (транспорт, телекомунікації, енергетики) та захисті навколишнього середовища. У зазначених регіонах потужно фінансують освіту й охорону здоров'я, здійснюють продуктивні капіталовкладення, які дають змогу створювати або підтримувати на певному рівні кількість постійних робочих місць, інвестують в інфраструктуру та розвиток місцевості, малого і середнього бізнесу (менеджмент, дослідження ринку, розвиток інформаційних технологій).

Пріоритетні напрями діяльності *Європейського соціального фонду* — фінансування професійних об'єднань безробітних (вирішення проблем довготривалої зайнятості), професійних об'єднань молоді (сприяння у пошуках роботи), а також об'єднань людей, перед якими постає питання виключення з ринку праці. Фонд сприяє створенню рівних можливостей на ринку праці, розвитку сфери освіти і тренінгів, надає допомогу у працевлаштуванні, організо-

вує навчання для виконавчого і технічного персоналу, налагоджує зв'язки з дослідницькими центрами прогнозування проблем на ринку праці тощо.

Діяльність *Європейського орієнтаційного та гарантійного фонду сільськогосподарства* зосереджена головним чином на сприянні управлінню сільським господарством. Серед іншого, фонд інвестує у розвиток та модернізацію сільського господарства, охорону навколишнього середовища. Фонд надає початкову допомогу молодим фермерам, сприяє розвитку інфраструктури сільського господарства, здійснює капіталовкладення у туризм, розвиток лісового господарства, підтримує проведення таких заходів, як відновлення села, охорона сільського майна, навколишнього середовища тощо.

Мета діяльності *Риболовецьких орієнтаційних фінансових інструментів* — підтримка та узгодження діяльності у риболовецькому секторі: модернізація флоту, обладнання риболовецьких портів, координація соціально-економічних заходів щодо розвитку рибного господарства, захист рибних ресурсів морів та океанів, оновлення обладнання рибних портів, фінансування проектів удосконалення технологій обробки та розширення ринків збуту продукції рибного господарства, розвиток інформаційного простору і технологій, інноваційної, інституційної інфраструктури, менеджмент, дослідження ринку, вдосконалення методів проведення досліджень, охорона навколишнього середовища.

Основні напрями діяльності структурних фондів ЄС у 1994—1999 рр.:

1) сприяння структурній перебудові та розвитку відсталіх регіонів (де виробництво валового внутрішнього продукту на 1 особу становить менше 75% від середнього рівня у країнах — членах ЄС);

2) сприяння перебудові та розвитку депресивних регіонів, прикордонних районів (де середній рівень безробіття за останні 3 роки перевищує середню величину цього показника по ЄС; частка промислових робітників у загальній чисельності зайнятих дорівнює середньому рівню в країнах ЄС або перевищує його; спостерігається стрімке скорочення кількості робочих місць або життєво важливих секторів економіки, що призводить до суттєвого загострення проблем безробіття);

3) боротьба з довготривалим безробіттям (у регіонах, де населення віком понад 25 років шукає роботу понад 12 місяців);

4) допомога молоді у включенні в трудове життя (критерій відбору регіонів — кількість молоді віком до 25 років, яка шукає роботу);

5) сприяння проведенню реформ у сфері спільної аграрної політики з виділенням двох підцилей: модернізація галузей, що обслуговують сільське господарство (заготівля, переробка та збут сільськогосподарської продукції) і сприяння розвитку сільськогосподарських територій.

Комісія ЄС встановила низку критеріїв для визначення районів, яким надається допомога у рамках досягнення зазначеної мети:

— висока частка зайнятих у сільському господарстві у загальній чисельності зайнятих у ЄС;

— низький рівень доходів у сільському господарстві;

— низький рівень соціально-економічного розвитку;

6) сприяння розвитку регіонів з дуже низькою густотою населення.

Кошти на реалізацію цілей регіональної політики ЄС надавали і надають такі установи, як *Європейський інвестиційний банк* — новий інструмент співтовариства, *Європейське об'єднання вугілля і сталі*, *Європейське співтовариство з атомної енергетики*, а також *Європейський соціальний фонд*, *Європейський сільськогосподарський фонд управління і гарантій*. Ці установи послуговуються такими засобами координації у рамках регіональної політики ЄС, як:

— конкурентна політика;

— регіональні податки;

— плани-пропозиції щодо регіонального розвитку країн — членів Європейського Союзу;

— субсидії та кредити для населення і підприємств.

Найважливішою програмою структурних фондів для вирішення завдань регіонального розвитку є *Регіональна операційна програма*. Її мета — сприяння розвитку регіонів шляхом поліпшення економічного середовища, сприяння туризму та розвитку інфраструктури, інтегрованому розвитку територій і населених пунктів, розвитку людських ресурсів, збільшення наукового потенціалу регіонів і природних умов господарювання. Програма доповнює наперед необхідні галузеві програми, концентруючи увагу на специфічних проблемах окремих регіонів та сприяючи таким чином збалансованому територіальному розвитку.

Серед середньострокових цілей програми — посилення економічного потенціалу регіонів, що відстають у розвитку, використання природних

цінностей і культурної спадщини у туристичних цілях, створення привабливого середовища в населених пунктах та поліпшення умов життя, формування сталих місцевих спільнот. Пріоритетні цілі програми:

— розвиток регіонального економічного середовища;

— інтегрований розвиток територій та населених пунктів;

— формування сталих спільнот;

— надання фахової допомоги для виконання програми.

Програма фінансується двома структурними фондами: діяльність щодо розвитку економіки та інфраструктури — *Європейським фондом регіонального розвитку*, а у сфері розвитку людських ресурсів — *Європейським соціальним фондом*. Надходження на потреби регіонального розвитку із цих фондів у період 2004—2006 рр. становитимуть 314 млн. євро.

До кожної операційної програми, яка є складовою планів національного розвитку країн ЄС, додається документ-доповнення з детальним описом розподілу коштів на підтримку окремих проектів та їх потенційних учасників.

У подальшому перед Європейським Союзом поставатимуть такі проблеми:

— майбутнє розширення ЄС за рахунок держав із загальною кількістю жителів близько 105 млн. осіб, у яких середній прибуток на жителя становить третину прибутку жителя однієї з країн — учасниць Євросоюзу;

— чітке формування бюджету, що забезпечуватиме успішне виконання економічного та монетарного об'єднання;

— зростання конкуренції у результаті глобалізації економіки, що допоможе несприятливим регіонам і найуразливішим групам ринку праці отримати нові можливості свого розвитку.

Реформою 1999 року “Агенда-2000” встановлено три основні напрями діяльності структурних фондів на період 2000—2006 рр.:

— напрям 1: сприяння розвитку та структурному регулюванню у відсталіх регіонах;

— напрям 2: підтримка економічної та соціальної конверсії регіонів, де виникають труднощі структурного характеру (території у кризовому стані; території, залежні від рибної промисловості і території, які зазнають перетворень, що стосуються обслуговуючого сектору);

— напрям 3: допомога в адаптації та модернізації політики освіти, навчання та зайнятості.

Європейська Рада в Берліні вирі-

шила, що загальна сума коштів на період 2000—2006 рр. становитиме 195 мільйонів євро, а розподіл за напрямками здійснюватиметься до 2006 року у такому співвідношенні:

— 69.7% (135.9 млн. євро) загально-го бюджету структурних фондів спрямовуватиметься в регіони за напрямом діяльності 1; із них 4.3% буде спрямовано в перехідний період;

— 11.5% (22.5 млн. євро) загально-го бюджету спрямовуватиметься в регіони за напрямом 2; із них 1.4% — в перехідний період;

— 12.3% (24.05 млн. євро) загально-го бюджету — за напрямом 3;

— 0.5% (1.1 млн. євро) загального бюджету — на підтримку додаткових заходів щодо загальної риболовецької політики на територіях, що не фінансуються за напрямом 1.

Для кожного з напрямів комісія детально розподіляє кошти для кожної країни-учасниці; 4% кожного державного капіталовкладення зберігатиметься у резерві на початку періоду. Упродовж періоду комісія у тісній співпраці з країною-учасницею розміщуватиме резервні кошти у тих програмах, які виконуються найкраще. Виконання програм оцінюватиметься за низкою показників, визначених країною-учасницею. Показники мають відображати ефективність, якість управління й фінансове забезпечення програм.

Постанова, прийнята 21 червня 1999 року, забезпечила безперешкодний перехід до наступного періоду виконання програм і визначила розміри фінансування на період 2000 — 2006 рр. Впродовж цього періоду заходи, які можуть бути реалізовані *Європейським фондом регіонального розвитку* та *Риболовецьким орієнтаційним фінансовим інструментом*, залишаються незмінними. Нова постанова *Європейського орієнтаційного та гарантійного фонду сільського господарства*, що стосується розвитку сільського господарства, об'єднує низку заходів, які охоплюють усі сільські території Європейського Союзу: капіталовкладення у сільськогосподарське майно, початкова допомога для молодих фермерів, професійні тренінги, підтримка схем кредитування, компенсаційна грошова допомога територіям із несприятливими умовами, підтримка сільського господарства, охорона навколишнього середовища тощо.

За винятком компенсаційної допомоги територіям з несприятливими умовами, підтримки схем кредитування та заходів розвитку і підтримки лісів, ці заходи фінансуватимуться керівним відділом даного фонду у

регіонах, яким надається допомога за напрямом 1. За межами цього напрямку всі заходи фінансуватимуться відділом надання позик *Європейського орієнтаційного та гарантійного фонду сільського господарства*. Діяльність, що відповідає допомозі Європейського соціального фонду, поділяється на три категорії:

— допомога людям: освіта і професійне навчання, допомога у працевлаштуванні, вища освіта в науці та дослідженнях, нові джерела працевлаштування;

— допомога структурам і системам: удосконалення освіти і системи навчання, модернізація служб зайнятості, розвиток систем, які потребують модифікації;

— супровідні заходи: підвищення компетентності служб тощо.

Крім того, постановою передбачено застосування державних норм до прийнятих витрат до моменту, коли комісія встановить загальні правила. Постановою дозволяється урізноманітнювати форми фінансування: поряд із прямою допомогою можна використовувати такі форми, як відшкодування, субсидії, застави. Більший вибір в управлінні фінансами дасть змогу краще здійснювати розрахунки з відшкодуванням на певні проекти і сприятиме використанню фондаторами інших типів фінансування, які забезпечує *Європейський інвестиційний банк* та *Європейський інвестиційний фонд*.

Таким чином, суттєві зміни та реформи регіональної політики — її принципів, пріоритетів, механізмів спонукали до зміни діяльності структурних фондів; а діяльність окремих фондів зумовлювала у її процесі і зміну концептуальних принципів реалізації регіональної політики ЄС. Інакше кажучи, процеси модифікації регіональної політики ЄС здійснювались у контексті реформ структурних фондів. Це взаємопов'язаний і цілком природний процес, оскільки проблеми підтримки, фінансування найнеблагополучніших регіонів чи нівелювання диспропорцій розвитку в європейських регіонах як із часів заснування ЄС, так і нині потребують суттєвих реформ.

Література

1. Беленький П.Ю. *Регіональна політика та ринкова інфраструктура. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна політика: досвід Європейського Союзу та його адаптація до умов України: Збірник наукових праць.* — Вип. 5 (XLIII). — В

3-х ч. — Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2003. — Ч. I. — С. 122.

2. Мікула Н.А. *Організаційні та фінансові чинники формування євро-регіонів. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна політика: досвід Європейського Союзу та його адаптація до умов України: Збірник наукових праць.* — Вип. 5 (XLIII). — В 3-х ч. — Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2003. — Ч. II. — С. 92—103.

3. Писаренко С.М. *Європейський досвід оптимізації регіонального розвитку. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна політика: досвід Європейського Союзу та його адаптація до умов України: Збірник наукових праць.* — Вип. 5 (XLIII). — В 3-х ч. — Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2003. — Ч. II. — С. 21—22.

4. CEC (2000): *The Regions in the New Economy. Guidelines for Innovative Measures under the ERDF in the Period 2000—2006.* CEC, Brussels.

5. CEC (1995): *Cohesion and the Development Challenge Facing the Lagging Regions.* CEC, Brussels.; CEC (1996): *Structural Funds and Cohesion Fund 1994—99. Regulation and Commentary.* CEC, Brussels.

6. Council Regulation (EEC) (1993) No 2083/1993 amending Regulation (EEC) No 4254/1988 laying down provisions for implementing Regulation (EEC) No 2052/1988 as regards the European Regional Development Fund.

7. Council Regulation (EEC) (1993) No 2084/1993 amending Regulation (EEC) No 4255/1988 laying down provisions for implementing Regulation (EEC) No 2052/1988 as regards the European Social Fund.

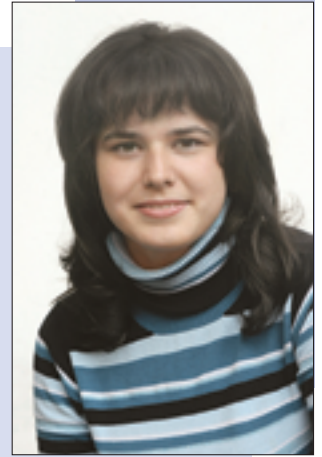
8. CEC (1999): *The Structural Funds and their Coordination with the Cohesion Fund. Guidelines for Programmes in the Period 2000—2006.* CEC, Brussels.; CEC (1999): *Structural Funds 2000—2006. Eligible Areas and Financial Breakdown.* Info regio.

9. CEC (1998): *Evaluating the Application of the Principle of Equal Opportunities in Structural Funds Interventions: Methodological Proposals.* CEC, Brussels, 1998.

10. *Reform of the Structural Policy: Result of the Berlin summit.* Directorate-General for Regional Policy and Cohesion. European Commission. March (1999); *Reform of the Structural Funds 2000—2006. Comparative analysis.* EU Structural Funds. European Commission, Brussels, 1999.

Точка зору/

Проблеми інтеграції України до Світової організації торгівлі та перспективи взаємодії

**Світлана
Срьоміна**

Аспірантка кафедри фінансів,
грошового обігу та кредиту
Львівського банківського інституту

Світова організація торгівлі (World Trade Organization) є наступницею Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ). Створена після багатопланових міжнародних переговорів, що отримали назву Уругвайський раунд, вона почала діяти з 1 січня 1995 року. СОТ не має статуту, який би визначав правові норми та положення. Правовою основою є ГАТТ у редакції 1994 року (включаючи ряд нових угод, домовленостей і рішень), а також Генеральна угода з торгівлі та послуг (ГАТС), Угода з торговельних аспектів прав інтелектуальної власності (ТРИПС) і низка інших домовленостей та правових актів. Усі правові документи, що з'явилися в результаті Уругвайського раунду, становлять один інтегрований пакет угод і домовленостей, тому аббревіатура СОТ має подвійне значення: це й організація, і водночас комплекс правових документів, який визначає права та обов'язки урядів у сфері міжнародної торгівлі товарами й послугами. Одне з основних завдань СОТ — підтримка та розвиток певних “правил руху” товарів і послуг, якими користуються уряди країн — членів організації. Країни, які перебувають поза сферою цих правил, теж змушені грати за її правилами, однак лише пасивно: вони опинилися на периферії сучасної системи міжнародних економічних відносин.

Сьогодні СОТ — це провідна міжнародна організація, членами якої є 148 країн світу. На них припадає близько 96% обсягу світової торгівлі. Останніми роками сфера діяльності організації значно розширилась і вже виходить далеко за рамки власне торговельних стосунків. СОТ — потужна впливова структура, здатна виконувати функції міжнародного економічного регулювання. Членство в ній стало нині практично обов'язковою умовою для будь-якої країни, яка прагне інтегруватися у світове господарство.

Україна бере участь у процесі приєднання до Світової організації торгівлі з грудня 1993 року, коли до Се-

кретаріату ГАТТ була подана заява уряду країни про намір приєднатися до ГАТТ. У лютому 1995 року відбулося перше засідання Робочої групи з питань розгляду заяви України щодо інтеграції до СОТ, на якому практично розпочалися двосторонні переговори щодо приєднання до організації. До нині відбулося 14 засідань групи (останнє — у вересні 2004 року), підписано 31 двосторонній протокол стосовно доступу до ринку товарів і послуг.

За результатами багатосторонніх тривалих переговорів можна визначити перелік питань, які потребують першочергового вирішення, а саме:

- ♦ вдосконалення системи захисту інтелектуальної власності;
- ♦ гармонізація системи технічного регулювання, застосування санітарних і фітосанітарних заходів;
- ♦ визначення умов доступу до ринку банківських, страхових, аудіовізуальних послуг;
- ♦ завершення гармонізації українського законодавства з нормами та принципами Світової організації торгівлі у питаннях:

— забезпечення рівності в умовах оподаткування вітчизняних та іноземних товаровиробників і розв'язання проблеми повернення експортерам ПДВ;

— скасування пільг з оподаткування у тих галузях промисловості та сільського господарства, які не відповідають нормам угод СОТ;

— застосування експортного мита згідно з нормами угод СОТ.

Прихильники інтеграції України до СОТ стверджують, що входження нашої країни до складу організації стане потужним стимулом для здійснення макроекономічних, структурних та інституційних реформ. Ринкова конкуренція сприятиме зростанню загальної ефективності економіки, підвищенню якості товарів і послуг. Поліпшення інвестиційного клімату внаслідок запровадження стабільних, прозорих і передбачуваних правил спричиниться до зростання обсягу та

Проблеми інтеграції України до Світової організації торгівлі, стратегія і тактика приєднання, суттєві зміни правових норм законодавства, які відбудуться, щойно наша країна стане членом СОТ, хвилюють не лише державних діячів. Підприємства, страхові організації, транспортні компанії, банки мають постійно відстежувати процес переговорів і по можливості впливати на умови приєднання України до СОТ. Прихильники та супротивники інтеграції до Світової організації торгівлі є як у нашій країні, так і за кордоном. Попри низку статей, досліджень, наукових семінарів та конференцій, присвячених цій проблематиці, не всі ще чітко уявляють, що таке СОТ, і чому Україна так прагне приєднатися до цієї організації. Автор висловлює власну точку зору на ці питання.

поліпшення структури інвестицій, а зменшення обсягів нелегального сектору зовнішньої торгівлі сприятиме зростанню надходжень до бюджету.

Їх опоненти вважають, що приєднання до СОТ призведе до занепаду цілих галузей промисловості, обмежить дії уряду щодо прийняття необхідних економічних рішень. Вітчизняні виробники можуть виявитися неготовими до жорсткої конкуренції внаслідок низької ефективності; можуть виникнути труднощі для галузей з високим рівнем субсидування та проблеми, пов'язані з невідповідністю українських стандартів і процедур сертифікації продукції світовим стандартам і процедурам.

Але певні негативні наслідки очікуються переважно в адаптаційний період інтеграції України до СОТ. За даними Міністерства економіки, рівень тарифного захисту внутрішнього ринку нашої держави вже сьогодні відповідає рівню країн, що вступили до СОТ після 1995 року. Середньозважена ставка діючого митного тарифу становить сьогодні 7.02%, а ставка тарифу, за яким Україна зв'язує свої зобов'язання, — 5.66%. Крім того, за оцінками фахівців Українсько-європейського консультатив-

ного центру, реальні адвалорні (процентні) митні тарифи в Україні вже сьогодні можна визначити на рівні 1—2%. Розмір цього показника зумовлений тим, що значна частина імпортерів споживчих товарів узагалі ухиляється від сплати мита.

Слід також зауважити слабку зовнішньоторговельну обізнаність співробітників торговельних компаній щодо правил СОТ і недостатні навички експортерів та імпортерів українських підприємств щодо правильної взаємодії з урядом у цій сфері. Уряд може розглянути спірне питання тільки отримавши заяву від вітчизняної галузі виробництва про порушення прав та обов'язків і відповідну інформацію. Як свідчить історія СОТ, невиконання положень цієї організації уряди часто не опротестовують лише тому, що окремі зовнішньоторговельні оператори не знають, що зіткнулися з порушенням правил СОТ і не інформують про це уряд.

Отже, важливо не лише зважати на різнопланові умови приєднання України до СОТ, які б найповніше враховували реальні економічні інтереси нашої країни, а й підвищувати рівень обізнаності всіх учасників зовнішньої

торгівлі (операторів, експортерів, імпортерів) із правилами, звичаями і правовими нормами Світової організації торгівлі.

Насамкінець ще раз наголосимо: СОТ — потужна міжнародна структура, яка все активніше бере участь у регулюванні процесу обміну товарами, послугами, капіталом і робочою силою у світовому господарстві. Зволікання зі вступом до цієї організації може призвести до торговельно-економічної ізоляції України не лише від країн Західної та Центральної Європи, а й від країн Східної Європи та Балтії. Інтеграція нашої країни до Світової організації торгівлі є певною гарантією прозорості вітчизняних економічних і політичних механізмів, а відтак — шляхом уникнення торговельної ізоляції у світі.

Література

1. Дюмулен І.І. Світова організація торгівлі — М.: ЗАО “Видавництво “Економіка”, 2003. — 271 с.
2. Матеріали інформаційного семінару “Співпраця влади, бізнесу та громадськості на шляху України до СОТ”. — Полтава. — 2005 р. — 31 травня.
3. Український центр міжнародної інтеграції — <http://wto.inform.org.ua>.

Монети України

Про введення в обіг пам'ятної монети “Державний Гімн України”

Національний банк України 19 серпня 2005 року ввів в обіг пам'ятну монету номіналом 10 гривень “Державний Гімн України”, присвячену державному символу і випущену на відзначення 140-ї річниці першого публічного виконання національного Гімну України на музику М.Вербицького (1815—1870) та слова П.Чубинського (1839—1884).

Монету виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості виготовлення — пруф, вага дорогоцінного металу в чистоті — 31.1 г, діаметр — 38.61 мм, тираж — 3 000 штук. Гурт монети рифлений.

На аверсі на тлі стилізованого Державного Прапора України розміщено перші нотні рядки гімну “Ще не вмерла України і слава, і воля”, над яким — малий Державний герб України, а також написи: **УКРАЇНА** (угорі півколом), **10 ГРИВЕНЬ / 2005** (унизу), за-

значено метал, його пробу — **Ag 925** і масу дорогоцінного металу в чистоті — **31.1**. Розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі — спіралеподібний напис: **♦ СТО СОРОКОВА РІЧНИЦЯ З ЧАСУ ПЕРШОГО ПУБЛІЧНОГО ВИКОНАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ГІМНУ УКРАЇНИ ♦ АВТОР МЕЛОДІЇ — МИХАЙЛО ВЕРБИЦЬКИЙ (1815—1870) ♦ АВТОР СЛІВ — ПАВЛО ЧУБИНСЬКИЙ (1839—1884) ♦**, усередині якого (у центрі монети) — голографічне зображення стилізованої квітки.

Художники — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук. Скульптор — Володимир Агаманчук.

Пам'ятна монета “Державний Гімн України” номіналом 10 гривень є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною

вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг ювілейної монети “1300 років м. Коростень”

Національний банк України 19 серпня 2005 р., продовжуючи серію “Стародавні міста України”, ввів в обіг ювілейну монету номіналом 5 гривень, присвячену 1300-річчю одного з найдавніших міст на території України (Житомирщина) — Коростеню (літописний Іскоростень), перша писемна згадка про яке (945 рік) є в Несторовій “Повісті минулих літ”.

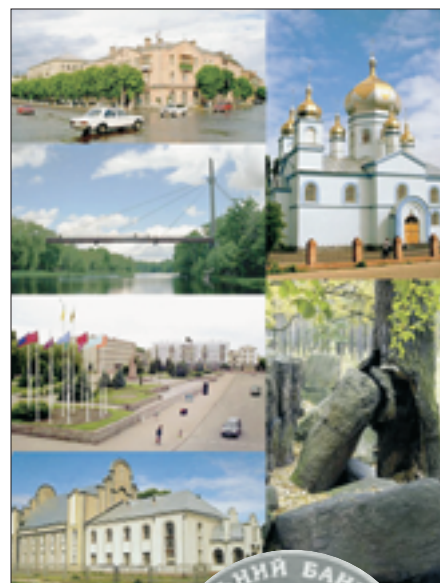
Монету виготовлено з нейзильберу. Категорія якості виготовлення — спеціальний анциркулейтед, маса монети — 16.54 г, діаметр — 35.0 мм, тираж — 30 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На аверсі розміщено: у центрі — малий Державний герб України, під яким рік карбування монети — **2005** та кругові написи: **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ • П'ЯТЬ ГРИВЕНЬ** (унизу), а також логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі зображено елементи панорами міста. На передньому плані — скроневі срібна сережка (до 946 р.), яку знайдено під час розкопок на території міста, угорі праворуч — герб міста Коростеня, а також написи: угорі ліворуч — **1300 / РОКІВ**, унизу півколом — **КОРОСТЕНЬ**.

Художник і скульптор — Святослав Іваненко.

Ювілейна монета номіналом 5 гривень “1300 років м. Коростень” є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів і для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг ювілейної монети “350 років м. Суми”

Національний банк України 1 вересня 2005 р., продовжуючи серію “Стародавні міста України”, ввів в обіг ювілейну монету номіналом 5 гривень “350 років м. Суми”, присвячену місту Суми, розташованому на мальовничому правому березі річки Псьол і заснованому на початку 50-х років XVII ст. українськими козаками — переселенцями з Правобережної України.

Монету виготовлено з нейзильберу. Категорія якості виготовлення — спеціальний анциркулейтед, маса монети — 16.54 г, діаметр — 35.0 мм, тираж — 30 000 штук. Гурт монети — рифлений.

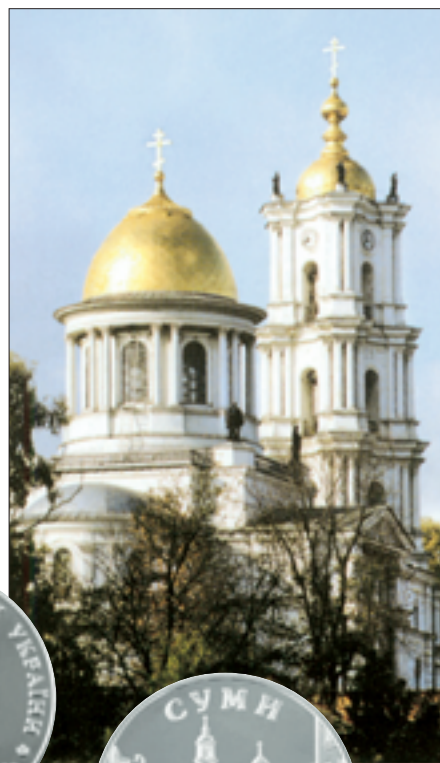
На аверсі розміщено: у центрі малий Державний герб України, під яким рік карбування монети — **2005** та кругові написи: **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ • П'ЯТЬ ГРИВЕНЬ** (унизу), а також логотип Монетного

двору Національного банку України.

На реверсі зображено центральну вулицю міста зі Спасо-Преображенським собором, на тлі якої — герб міста Суми та півколом розміщено написи: **СУМИ** (угорі), **350 РОКІВ** (унизу).

Художник і скульптор — Володимир Дем'яненко.

Ювілейна монета номіналом 5 гривень “350 років м. Суми” є дійсним платіжним засобом України й обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів та для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви і для переказів.

Офіційний курс гривні який встановлюється Національним банком

№ п/п	Код валюти	Назва валюти						
			01.08.2005 р.	02.08.2005 р.	03.08.2005 р.	04.08.2005 р.	05.08.2005 р.	
1	036 AUD	100 австралійських доларів	383.9892	384.2931	386.1058	388.4470	389.0616	
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	885.9662	892.4783	895.0508	899.3691	896.6052	
3	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	10.7768	10.7768	10.7791	10.7837	10.7883	
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	
5	208 DKK	100 датських крон	81.8727	82.7102	82.7022	83.3071	83.3826	
6	840 USD	100 доларів США	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	
7	233 EEK	100 естонських крон	39.0306	39.4373	39.4308	39.7245	39.7600	
8	352 ISK	100 ісландських крон	7.7975	7.8446	7.8734	7.9635	7.9615	
9	124 CAD	100 канадських доларів	411.0773	414.8578	416.7794	417.0943	415.1825	
10	398 KZT	100 казахстанських тенге	3.7176	3.7168	3.7162	3.7182	3.7283	
11	428 LVL	100 латвійських латів	867.6976	875.2166	878.2609	873.7024	885.9649	
12	440 LTL	100 литовських літів	177.3236	178.2059	178.4705	178.5020	180.4603	
13	498 MDL	100 молдовських лейв	40.1396	40.1383	40.1345	40.1332	40.1294	
14	578 NOK	100 норвезьких крон	77.4308	78.5313	78.6285	79.2546	78.9579	
15	985 PLN	100 польських злотих	149.9930	152.0600	152.1476	152.4538	152.6687	
16	643 RUB	10 російських рублів	1.7636	1.7660	1.7668	1.7655	1.7728	
17	702 SGD	100 сингапурських доларів	303.8291	304.4651	305.5157	305.9732	305.5097	
18	703 SKK	100 словацьких крон	15.6850	15.8566	15.8593	15.9906	16.0234	
19	792 TRL	100 турецьких лір	379.2675	382.3643	381.5216	383.1314	383.2375	
20	795 TMM	10000 туркменських манатів	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	
21	348 HUF	1000 угорських форинтів	24.9274	25.1892	25.1912	25.4350	25.4712	
22	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.4498	0.4498	0.4489	0.4489	0.4489	
23	203 CZK	100 чеських крон	20.2553	20.5187	20.5619	20.8268	20.8133	
24	752 SEK	100 шведських крон	64.9346	65.6935	65.8293	66.2616	66.6177	
25	756 CHF	100 швейцарських франків	391.2965	395.7793	396.3501	398.8155	399.5309	
26	156 CNY	100 юанів женьміньбі (Китай)	62.3026	62.3103	62.3211	62.3064	62.3249	
27	392 JPY	1000 японських єн	44.9339	45.1496	45.3413	45.4319	45.3003	
28	978 EUR	100 євро	610.6965	617.0595	616.9585	621.5540	622.1095	
29	960 XDR	100 СПЗ	733.1868	737.1800	737.5094	739.7988	740.2022	
			16.08.2005 р.	17.08.2005 р.	18.08.2005 р.	19.08.2005 р.	20.08.2005 р.	21.08.2005 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	389.6776	387.6599	385.6101	381.4438	381.4438	381.4438
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	914.1121	912.4756	914.0998	910.2745	910.2745	910.2745
3	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	10.8253	10.8323	10.8369	10.8462	10.8462	10.8462
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235
5	208 DKK	100 датських крон	83.7437	83.3331	83.2504	82.7206	82.7206	82.7206
6	840 USD	100 доларів США	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000
7	233 EEK	100 естонських крон	39.9376	39.7407	39.6858	39.4179	39.4179	39.4179
8	352 ISK	100 ісландських крон	7.9411	7.9010	7.8971	7.8889	7.8889	7.8889
9	124 CAD	100 канадських доларів	422.1924	419.7991	420.3263	415.4361	415.4361	415.4361
10	398 KZT	100 казахстанських тенге	3.7394	3.7294	3.7275	3.7228	3.7228	3.7228
11	428 LVL	100 латвійських латів	892.2261	887.5220	885.9649	882.8671	882.8671	882.8671
12	440 LTL	100 литовських літів	182.4554	180.7768	179.7857	179.4088	179.4088	179.4088
13	498 MDL	100 молдовських лейв	40.1533	40.1613	40.1635	40.1651	40.1651	40.1651
14	578 NOK	100 норвезьких крон	78.5923	78.1999	78.3877	77.6380	77.6380	77.6380
15	985 PLN	100 польських злотих	154.1218	154.8362	153.9553	153.6131	153.6131	153.6131
16	643 RUB	10 російських рублів	1.7793	1.7772	1.7736	1.7723	1.7723	1.7723
17	702 SGD	100 сингапурських доларів	304.6446	304.3148	304.4460	303.4174	303.4174	303.4174
18	703 SKK	100 словацьких крон	16.2313	16.1925	16.0855	15.9864	15.9864	15.9864
19	792 TRL	100 турецьких лір	373.7362	375.2604	370.9367	368.5429	368.5429	368.5429
20	795 TMM	10000 туркменських манатів	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115
21	348 HUF	1000 угорських форинтів	25.5933	25.4995	25.4237	25.3195	25.3195	25.3195
22	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.4481	0.4481	0.4481	0.4481	0.4481	0.4481
23	203 CZK	100 чеських крон	21.2417	21.1830	21.0891	20.9710	20.9710	20.9710
24	752 SEK	100 шведських крон	67.1459	66.8006	66.5475	66.1522	66.1522	66.1522
25	756 CHF	100 швейцарських франків	402.8151	400.7002	400.9738	398.8595	398.8595	398.8595
26	156 CNY	100 юанів женьміньбі (Китай)	62.3680	62.3441	62.3480	62.3403	62.3403	62.3403
27	392 JPY	1000 японських єн	46.1035	46.1863	46.0473	45.7467	45.7467	45.7467
28	978 EUR	100 євро	624.8870	621.8065	620.9480	616.7565	616.7565	616.7565
29	960 XDR	100 СПЗ	744.1562	743.2045	742.6187	739.9799	739.9799	739.9799

щодо іноземних валют, України щоденно (за серпень 2005 року)

Офіційний курс										
06.08.2005 р.	07.08.2005 р.	08.08.2005 р.	09.08.2005 р.	10.08.2005 р.	11.08.2005 р.	12.08.2005 р.	13.08.2005 р.	14.08.2005 р.	15.08.2005 р.	
389.0616	389.0616	389.2545	386.9216	384.4229	385.6596	389.0284	389.0284	389.0284	390.6107	
896.6052	896.6052	899.2136	903.2461	901.3328	905.3936	910.2107	910.2107	910.2107	916.0226	
10.7883	10.7883	10.7975	10.8045	10.8160	10.8183	10.8253	10.8253	10.8253	10.8276	
0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	
83.3826	83.3826	83.8283	83.7211	83.6986	83.7640	83.9625	83.9625	83.9625	84.3065	
505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	
39.7600	39.7600	39.9763	39.9246	39.9150	39.9472	40.0376	40.0376	40.0376	40.2054	
7.9615	7.9615	7.9701	7.9214	7.8370	7.8651	7.8819	7.8819	7.8819	7.9610	
415.1825	415.1825	414.2338	416.5678	415.9397	416.6923	418.3043	418.3043	418.3043	421.2109	
3.7283	3.7283	3.7253	3.7179	3.7250	3.7247	3.7313	3.7313	3.7313	3.7344	
885.9649	885.9649	889.0845	884.4133	889.0845	889.0845	892.2261	892.2261	892.2261	895.3901	
180.4603	180.4603	181.0295	180.4022	181.3351	181.2049	181.4849	181.4849	181.4849	181.4849	
40.1294	40.1294	40.1313	40.1297	40.1322	40.1383	40.1424	40.1424	40.1424	40.1466	
78.9579	78.9579	79.2215	78.7749	79.1501	79.1539	79.3229	79.3229	79.3229	79.7463	
152.6687	152.6687	153.4312	153.9467	154.7484	154.9541	155.2354	155.2354	155.2354	155.7318	
1.7728	1.7728	1.7771	1.7759	1.7795	1.7786	1.7795	1.7795	1.7795	1.7837	
305.5097	305.5097	305.6105	305.9782	304.9033	306.2263	306.1391	306.1391	306.1391	306.0018	
16.0234	16.0234	16.1835	16.1907	16.2174	16.2432	16.2884	16.2884	16.2884	16.3333	
383.2375	383.2375	383.7380	382.1405	381.6975	383.0832	380.3597	380.3597	380.3597	372.8977	
9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	
25.4712	25.4712	25.6255	25.6281	25.6009	25.6573	25.7112	25.7112	25.7112	25.7904	
0.4489	0.4489	0.4489	0.4481	0.4481	0.4481	0.4481	0.4481	0.4481	0.4481	
20.8133	20.8133	21.0186	21.1521	21.1958	21.2873	21.3304	21.3304	21.3304	21.3479	
66.6177	66.6177	67.0138	66.9961	66.7308	66.8169	67.1993	67.1993	67.1993	67.6312	
399.5309	399.5309	401.1370	400.5675	401.3711	401.5409	403.2004	403.2004	403.2004	404.9948	
62.3249	62.3249	62.3172	62.2765	62.2918	62.2980	62.3441	62.3441	62.3441	62.3611	
45.3003	45.3003	45.2829	45.2244	45.0471	45.4904	45.7465	45.7465	45.7465	46.1472	
622.1095	622.1095	625.4930	624.6850	624.5335	625.0385	626.4525	626.4525	626.4525	629.0785	
740.2022	740.2022	740.6506	741.3497	740.4790	742.5073	744.1573	744.1573	744.1573	746.6802	
22.08.2005 р.	23.08.2005 р.	24.08.2005 р.	25.08.2005 р.	26.08.2005 р.	27.08.2005 р.	28.08.2005 р.	29.08.2005 р.	30.08.2005 р.	31.08.2005 р.	
379.8021	381.8171	381.8171	381.4786	383.1917	383.1917	383.1917	383.4311	380.9198	377.4100	
906.9008	910.8096	910.8096	908.2130	908.7038	908.7038	908.7038	911.4959	910.4966	900.9747	
10.8485	10.8532	10.8532	10.8602	10.8907	10.8907	10.8907	10.8930	10.9048	10.9095	
0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	
82.5263	82.8414	82.8414	82.8316	83.1046	83.1046	83.1046	83.3316	83.1818	82.4762	
505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	
39.3211	39.4760	39.4760	39.4825	39.6083	39.6083	39.6083	39.7213	39.6632	39.3146	
7.8766	7.9178	7.9178	7.9272	7.9566	7.9566	7.9566	7.9619	8.0015	7.9476	
414.8348	418.3308	418.3308	420.9652	423.8670	423.8670	423.8670	422.5328	424.0771	420.5226	
3.7305	3.7278	3.7278	3.7250	3.7313	3.7313	3.7313	3.7302	3.7338	3.7338	
875.2166	875.2166	875.2166	876.7361	884.4133	884.4133	884.4133	884.4133	885.9649	878.2609	
177.8795	178.1934	178.1934	178.9257	180.0806	180.0806	180.0806	180.0999	180.5312	178.7611	
40.1664	40.1741	40.1741	40.1721	40.1734	40.1734	40.1734	40.1715	40.1677	40.1689	
77.0931	77.3678	77.3678	77.1389	78.1952	78.1952	78.1952	78.4133	78.5861	77.5175	
152.3818	153.6290	153.6290	153.3490	153.2862	153.2862	153.2862	153.1438	152.8784	152.1382	
1.7657	1.7666	1.7666	1.7689	1.7746	1.7746	1.7746	1.7750	1.7759	1.7691	
302.7167	303.0743	303.0743	302.5301	302.0009	302.0009	302.0009	302.0526	300.3700	299.3821	
15.9368	16.0058	16.0058	15.9218	15.9459	15.9459	15.9459	16.0086	15.9902	15.8574	
368.5405	369.6382	369.6382	369.3892	369.7709	369.7709	369.7709	371.2242	371.8361	372.0683	
9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	
25.2573	25.3193	25.3193	25.1043	25.2336	25.2336	25.2336	25.3065	25.2479	25.1027	
0.4481	0.4466	0.4466	0.4466	0.4466	0.4466	0.4466	0.4466	0.4466	0.4466	
20.9195	20.9712	20.9712	20.8255	20.8679	20.8679	20.8679	20.9726	20.9540	20.8057	
65.8541	65.9490	65.9490	65.9486	66.4148	66.4148	66.4148	66.6199	66.5924	65.8707	
397.2375	398.1599	398.1599	397.6867	400.3980	400.3980	400.3980	401.8255	401.6013	396.5578	
62.3095	62.3026	62.3026	62.3364	62.3441	62.3441	62.3441	62.3726	62.3811	62.3665	
45.7395	46.1185	46.1185	45.8931	45.8996	45.8996	45.8996	46.0612	45.7227	45.2942	
615.2415	617.6655	617.6655	617.7665	619.7360	619.7360	619.7360	621.5035	620.5945	615.1405	
738.6410	740.6256	740.6256	740.1447	741.9586	741.9586	741.9586	742.3610	742.3610	737.2177	

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено співробітниками департаменту валютного регулювання Національного банку України.

**ОФІЦІЙНИЙ КУРС ГРИВНІ ЩОДО ІНОЗЕМНИХ ВАЛЮТ,
ЯКИЙ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ ОДИН РАЗ НА МІСЯЦЬ
(за серпень 2005 року)***

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	100 BGL	100 левів (Болгарія)	312.3978
2	986 BRL	100 бразильських реалів	213.3052
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	112.8567
4	410 KRW	1000 вонів Республіки Корея	4.9125
5	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	3.1814
6	981 GEL	100 грузинських ларі	278.9901
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	64.9424
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	87.4459
9	376 ILS	100 ізраїльських нових шекелів	111.3365
10	356 INR	1000 індійських рупій	116.2791
11	364 IRR	1000 іранських ріалів	0.5617
12	368 IQD	100 іракських динарів	0.3448
13	196 CYP	100 кіпрських фунтів	1064.9181
14	417 KGS	100 киргизьких сомів	12.3272
15	414 KWD	100 кувейтських динарів	1729.4521
16	422 LBP	1000 ліванських фунтів	3.3577
17	434 LYD	100 лівійських динарів	377.5136

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
18	470 MTL	100 мальтійських лір	1423.3636
19	484 MXN	100 мексиканських нових песо	47.4852
20	496 MNT	10000 монгольських тугриків	42.3303
21	554 NZD	100 новозеландських доларів	344.0209
22	586 PKR	100 пакистанських рупій	8.4703
23	604 PEN	100 перуанських нових сол	155.2652
24	642 ROL	100 румунських леїв	173.6381
25	705 SIT	100 словенських толарів	2.5513
26	682 SAR	100 саудівських ріялів	134.6559
27	760 SYP	100 сирійських фунтів	9.6725
28	901 TWD	100 нових тайванських доларів	16.0063
29	972 TJS	100 таджицьких сомоні	159.8101
30	952 XOF	1000 франків КФА	9.3266
31	152 CLP	1000 чилійських песо	8.9317
32	191 HRK	100 хорватських кун	83.7841
33	255	100 доларів США за розр. із Індією	404.0000

* Курс встановлено з 01.08.2005 року.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено співробітниками департаменту валютного регулювання Національного банку України.

Інформація з першоджерел

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені за період із 1 серпня по 1 вересня 2005 р., а також зміни і доповнення до переліку операцій, на здійснення яких банки отримали банківську ліцензію та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій, внесені за період із 1 серпня по 1 вересня 2005 р.¹

А. Зміни і доповнення до Державного реєстру банків

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації банку	Реєстраційний номер	Юридична адреса
м. Київ і Київська область					
Відкрите акціонерне товариство "ФІНЕКСБАНК" (колишня назва Відкрите акціонерне товариство "Кримський універсальний банк")	BAT	39 974 000	08.10.1991 р.	19	м. Київ, просп. Повітро-флотський, 54
Львівська область					
Відкрите акціонерне товариство "Селянський комерційний банк "Дністер"	BAT	41 500 000	14.10.1991 р.	27	м. Львів, вул. Переяславська, 6-а

¹ "Офіційний список банків України, включених до Державного реєстру банків, та перелік операцій, на здійснення яких банки отримали банківську ліцензію та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій" опубліковано у "Віснику НБУ" № 8, 2005 р. Зміни і доповнення, внесені до Державного реєстру банків та до переліку операцій, виділено червоним кольором. Примітки у колонці "Заходи впливу, які вжито до банків" викладено відповідно до рішень комісії з питань нагляду та регулювання діяльності банків. Назви банків подаються за орфографією статутів.

Б. Зміни і доповнення до переліку операцій, на здійснення яких банки отримали банківську ліцензію та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій

Назва банку	Юридична адреса	Банківська ліцензія		Письмовий дозвіл на здійснення операцій		Перелік операцій, на здійснення яких банки отримали письмовий дозвіл на здійснення операцій	Заходи впливу, які вжито до банків
		Номер	Дата	Номер	Дата		
м. Київ і Київська область							
Акціонерний комерційний банк “Інтерконтинентбанк”	м. Київ, вул. Воровського, 22	100	02.07.2003 р.	100-2	03.02.2004 р.	1*,2*,3*,4*,5*,6*,7*,8*,9*,12*,13*,14*,15*,18*,19*,20*,21*,22,23	Див. примітку 1.
Донецька область							
Закрите акціонерне товариство “Донгорбанк”	м. Донецьк, вул. Артема, 38	85	15.03.2002 р.	85-2	08.08.2005 р.	1,2,3,4,5,6,7,8,+9,11,12,13,14,15,18,19,20,21,22	
АР Крим і м. Севастополь							
Відкрите акціонерне товариство “Об’єднаний комерційний банк”	м. Сімферополь, вул. К.Лібкнехта, 5	120	26.10.2001 р.	120-1	26.10.2001 р.	1,2,3,4,5,6,7,8,12*,13,14,15,17,18,19,20,21	Див. примітку 2.
Одеська область							
Акціонерний комерційний банк “ПОРТО-ФРАНКО”	м. Одеса, вул. Пушкінська, 10	129	03.01.2002 р.	129-2	08.08.2005 р.	1,2,3,-4,5,6,7,8,13,14,15,17,18,19,20,21	

² **Банківські операції, які банки мають право здійснювати на підставі банківської ліцензії:** 1Л — приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб; 2Л — відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів із цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них; 3Л — розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик. **Операції та угоди, які банки мають право здійснювати за наявності банківської ліцензії без отримання письмового дозволу:** 1Н — надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі; 2Н — придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, беручи на себе ризик виконання таких вимог та приймання платежів (факторинг); 3Н — лізинг; 4Н — послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей і документів; 5Н — випуск, купівля, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів; 6Н — випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використанням цих карток; 7Н — надання консультативних та інформаційних послуг щодо банківських операцій. **Операції, які банки мають право здійснювати за умов отримання письмового дозволу Національного банку України:** Операції з валютними цінностями: 1 — неторговельні операції з валютними цінностями; 2 — ведення рахунків клієнтів (резидентів і нерезидентів) в іноземній валюті та клієнтів-нерезидентів у грошовій одиниці України; 3 — ведення кореспондентських рахунків банків (резидентів і нерезидентів) у іноземній валюті; 4 — ведення кореспондентських рахунків банків (нерезидентів) у грошовій одиниці України; 5 — відкриття кореспондентських рахунків в уповноважених банках України в іноземній валюті та здійснення операцій за ними; 6 — відкриття кореспондентських рахунків у банках (нерезидентах) в іноземній валюті та здійснення операцій за ними; 7 — залучення та розміщення іноземної валюти на валютному ринку України; 8 — залучення та розміщення іноземної валюти на міжнародних ринках; 9 — операції з банківськими металами на валютному ринку України; 10 — операції з банківськими металами на міжнародних ринках; 11 — інші операції з валютними цінностями на міжнародних ринках; 12 — емісія власних цінних паперів; 13 — організація купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів; 14 — здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андерайтинг); 15 — здійснення інвестицій у статутні фонди та акції інших юридичних осіб; 16 — здійснення випуску, обігу, погашення (розповсюдження) державної та інших грошових лотерей; 17 — перевезення валютних цінностей та інкасація коштів. **Операції за дорученням клієнтів або від свого імені:** 18 — операції з інструментами грошового ринку; 19 — операції з інструментами, що базуються на обмінних курсах та відсотках; 20 — операції з фінансовими ф'ючерсами та опціонами; 21 — довічне управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами. **Депозитарна діяльність і діяльність із ведення реєстрів власників іменних цінних паперів:** 22 — депозитарна діяльність зберігача цінних паперів; 23 — діяльність із ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

Цифра зі знаком "+" означає номер операції, на здійснення якої банк одержав право; зі знаком "-" — втратив право, цифра із символом "*" означає номер операції, здійснення якої для даного банку певною мірою обмежене.

Примітка 1. Зупинено до 01.04.2006 р.: операції 5, 6, 7, 8, 9, 13, 14, 15, 18, 19, 20; операцію 12 — у частині випуску цінних паперів власного боргу (крім субординованого боргу); 1Л — у частині приймання вкладів (депозитів) від фізичних осіб, залучення міжбанківських вкладів (депозитів) і кредитів; операцію 2 — у частині ведення рахунків фізичних осіб (резидентів та нерезидентів) в іноземній валюті та фізичних осіб-нерезидентів у грошовій одиниці України; операцію 21 — за договорами з фізичними особами; 2Л — у частині відкриття та ведення поточних рахунків фізичних осіб, у тому числі переказ грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них; обмежено здійснення банком кредитування обсягами, що досягнуті на визначену дату; зупинено до встановлення стабільного (щоденно протягом місяця) розміру регулятивного капіталу банку відповідно до спеціальних ліцензійних та нормативних вимог: операції 3Л, 3, 4; операцію 1 — у частині розширення мережі пунктів обміну іноземної валюти.

Примітка 2. Обмежено до 01.10.2005 р. на рівні фактичного сумарного обсягу (без урахування нарахованих витрат), що склався в банку на визначену дату: приймання вкладів (депозитів) від юридичних та фізичних осіб, у частині приймання вкладів (депозитів) від фізичних осіб у грошовій одиниці України та іноземній валюті; відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них у частині відкриття та ведення рахунків фізичних осіб резидентів та нерезидентів як у грошовій одиниці України, так і в іноземній валюті; операцію 12 — у частині випуску ошадних (депозитних) сертифікатів на користь фізичних осіб; обмежено до 01.10.2005 р. здійснення активних операцій як у грошовій одиниці України, так і в іноземній валюті, на рівні їх фактичного сумарного обсягу, що склався на визначену дату в частині: надання кредитів; збільшення дебіторської заборгованості; надання гарантій та поручительств; зупинено до 01.10.2005 р.: кредитні операції у частині надання кредитів на придбання активів банку та в частині продовження (перенесення) строку сплати відсотка за кредитними договорами; операції з цінними паперами, а також продаж цінних паперів з відстрочкою платежу.

Банки, включені до Державного реєстру банків у серпні 2005 р.

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації	Реєстраційний номер	Юридична адреса
м. Київ і Київська область					
Товариство з обмеженою відповідальністю "Банк інвестицій та заощаджень"	ТОВ	35 000 000	09.08.2005 р.	300	м. Київ, вул. Глибочицька, 17

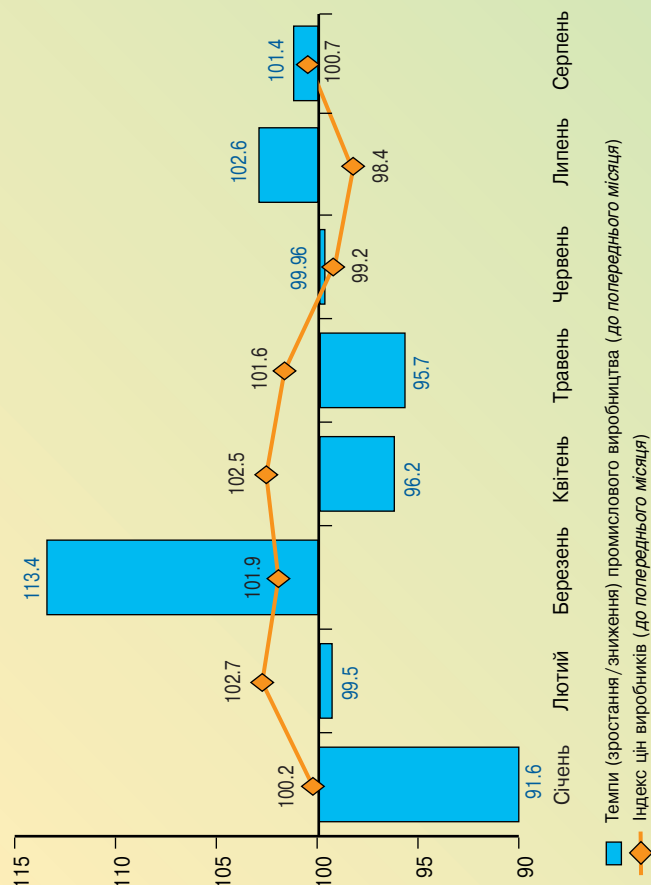
На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготувала головний економіст департаменту реєстрації та ліцензування банків Національного банку України Олена Сілецька.

Основні макроекономічні показники розвитку України у серпні 2000–2005 років

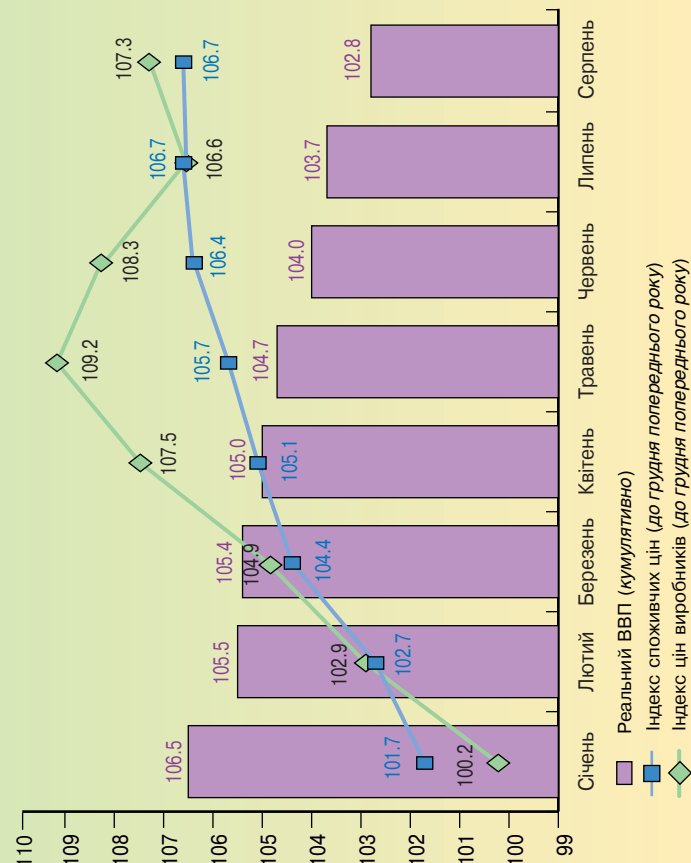
Відсотки

Показники	Серпень 2000 р.	Серпень 2001 р.	Серпень 2002 р.	Серпень 2003 р.	Серпень 2004 р.	Серпень 2005 р.
Реальний ВВП (до відповідного місяця попереднього року)	107.5	112.4	103.3	105.9	114.2	98.4
Реальний ВВП (кумулятивно)	105.3	110.8	104.2	105.3	113.6	102.8
Темпи (зростання/зниження) промислового виробництва (до попереднього місяця)	104.4	103.1	100.5	98.2	98.1	101.4
Темпи (зростання/зниження) промислового виробництва (кумулятивно)	112.4	117.1	106.1	114.7	115.0	103.5
Індекс споживчих цін (до попереднього місяця)	100.0	99.8	99.8	98.3	99.9	100.0
Індекс споживчих цін (до грудня попереднього року)	118.6	103.3	96.5	102.7	104.3	106.7
Індекс цін виробників (до попереднього місяця)	100.7	99.9	99.6	101.0	101.6	100.7
Індекс цін виробників (до грудня попереднього року)	114.2	101.3	105.0	105.9	116.2	107.3

Темпи (зростання/зниження) промислового виробництва та індекс цін виробників у січні – серпні 2005 року

Реальний ВВП, індекс споживчих цін та цін виробників у січні – серпні 2005 року

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту статистики та звітності Національного банку України.

Основні показники діяльності банків України на 1 вересня 2005 року

№ п/п	Назва показника	01.01. 2001 р.	01.01. 2002 р.	01.01. 2003 р.	01.01. 2004 р.	01.01. 2005 р.	01.09. 2005 р.
1	Кількість зареєстрованих банків	195	189	182	179	182	185
2	Вилучено з Державного реєстру банків (з початку року)	9	9	12	8	4	1
3	Кількість банків, що перебувають у стадії ліквідації	38	35	24	20	20	20
4	Кількість діючих банків	153	152	157	158	160	163
4.1	Із них: з іноземним капіталом	22	21	20	19	19	22
4.1.1	у тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом	7	6	7	7	7	9
5	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	13.3	12.5	13.7	11.3	9.6	10.8
Активи, млн. грн.							
1	Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)	39 866	50 785	67 774	105 539	141 497	183 405
1.1	Чисті активи (скориговані на резерви за активними операціями)	37 129	47 591	63 896	100 234	134 348	175 210
2	Високоліквідні активи	8 270	7 744	9 043	16 043	23 595	26 668
3	Кредитний портфель	23 637	32 097	46 736	73 442	97 197	130 470
3.1	У тому числі: кредити, надані суб'єктам господарювання;	18 216	26 564	38 189	57 957	72 875	93 234
3.2	кредити, надані фізичним особам	941	1 373	3 255	8 879	14 599	23 804
4	Довгострокові кредити	3 309	5 683	10 690	28 136	45 531	67 643
4.1	У тому числі довгострокові кредити, надані суб'єктам господарювання	2 761	5 125	9 698	23 239	34 693	48 136
5	Проблемні кредити (прострочені та сумнівні)	2 679	1 863	2 113	2 500	3 145	3 324
6	Вкладення в цінні папери	2 175	4 390	4 402	6 534	8 157	11 580
7	Резерви за активними операціями банків	2 737	3 194	3 905	5 355	7 250	8 397
	Відсоток виконання формування резерву	61.5	85.4	93.3	98.2	99.7	100.10
7.1	У тому числі резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями	2 336	2 963	3 575	4 631	6 367	7 478
Пасиви, млн. грн.							
1	Пасиви, всього	37 129	47 591	63 896	100 234	134 348	175 210
2	Балансовий капітал	6 507	7 915	9 983	12 882	18 421	21 419
2.1	У тому числі: статутний капітал;	3 671	4 573	5 998	8 116	11 605	13 450
2.2	частка капіталу в пасивах (капіталомість)	17.5	16.6	15.6	12.9	13.7	12.2
3	Зобов'язання банків	30 622	39 676	53 913	87 352	115 926	153 791
3.1	У тому числі кошти суб'єктів господарювання;	13 071	15 653	19 703	27 987	40 128	53 887
3.1.1	із них строкові кошти суб'єктів господарювання	2 867	4 698	6 161	10 391	15 377	22 922
3.2	Вклади фізичних осіб;	6 649	11 165	19 092	32 113	41 207	59 022
3.2.1	із них строкові вклади фізичних осіб	4 569	8 060	14 128	24 861	33 204	45 060
Довідково							
1	Регулятивний капітал, млн. грн.	5 148	8 025	10 099	13 274	18 188	22 647
2	Адекватність регулятивного капіталу (H2)	15.53	20.69	18.01	15.11	16.81	15.42
3	Доходи, млн. грн.	7 446	8 583	10 470	13 949	20 072	16 510
4	Витрати, млн. грн.	7 476	8 051	9 785	13 122	18 809	15 259
5	Результат діяльності, млн. грн.	-30	532	685	827	1 263	1 251
6	Рентабельність активів, %	-0.09	1.27	1.27	1.04	1.07	1.23
7	Рентабельність капіталу, %	-0.45	7.50	7.97	7.61	8.43	9.43
8	Чиста процентна маржа, %	6.31	6.94	6.00	5.78	4.90	4.57
9	Чистий спред, %	7.10	8.45	7.20	6.97	5.72	5.62

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту методології банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

Спеціально для "Вісника НБУ"

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у серпні 2005 року

Розміри діючої облікової ставки Національного банку України в 2000–2005 рр.

Дата введення у дію	Розмір діючої облікової ставки	Відсотки річні
15.08.2000 р.	27.0	
10.03.2001 р.	25.0	
07.04.2001 р.	21.0	
11.06.2001 р.	19.0	
09.08.2001 р.	17.0	
10.09.2001 р.	15.0	
10.12.2001 р.	12.5	
11.03.2002 р.	11.5	
04.04.2002 р.	10.0	
05.07.2002 р.	8.0	
05.12.2002 р.	7.0	
09.06.2004 р.	7.5	
07.10.2004 р.	8.0	
09.11.2004 р.	9.0	
10.08.2005 р.	9.5	

Обсяги кредитів, наданих Національним банком для підтримання ліквідності банків України в серпні 2005 р. (в розрізі інструментів)

Показники	2005 р.	У тому числі за червень	Відсотки
Обсяги рефінансування банків, усього	100.0	100.0	
У тому числі через:			
— кредити "овернайт", надані через постійно діючу лінію рефінансування	94.0	93.6	
— кредити рефінансування, надані шляхом проведення тендера	1.00	0.7	
— операції прямого РЕПО	4.9	5.7	
— стабілізаційний кредит	0.1	—	

Середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими Національним банком для підтримання ліквідності банків України в серпні 2005 р.

Показники	2005 р.	У тому числі за серпень	Відсотки
Середньозважена процентна ставка за кредитами рефінансування, усього	14.8	14.7	
У тому числі за:			
— кредитами "овернайт", наданими через постійно діючу лінію рефінансування	15.0	14.9	
— кредитами, наданими шляхом проведення тендера	14.0	13.5	
— операціями прямого РЕПО (розрахунково)	12.1	12.0	
— стабілізаційним кредитом	15.0	—	

Процентні ставки банків за кредитами та депозитами у національній валюті у серпні 2005 р.*

Показники	Серпень 2005 р.	Відсотки річні
На міжбанківському ринку:		
за кредитами, наданими іншим банкам	6.6	
за кредитами, отриманими від інших банків	6.6	
за депозитами, розміщеними в інших банках	5.3	
за депозитами, залученими від інших банків	5.5	
На небанківському ринку:		
за кредитами**	15.2	
за депозитами	8.3	

* За щоденною звітністю банків; з урахуванням вартості пролонгованих кредитів (депозитів).

** Без урахування ставок за кредитами "овердрафт".

Темпи зростання грошової маси у січні — серпні 2005 р.

Агрегати грошової маси	01.01.2005 р.	01.02.2005 р.	01.03.2005 р.	01.04.2005 р.	01.05.2005 р.	01.06.2005 р.	01.07.2005 р.	01.08.2005 р.	01.09.2005 р.
Готівка. Гроші поза банками									
M0, % до початку року	100.0	96.0	98.7	101.7	112.5	113.2	121.2	127.0	127.1
M0 + переказані кошти в національній валюті									
M1, % до початку року	100.0	96.8	100.0	109.5	113.6	115.7	124.9	126.3	127.4
M1 + переказані кошти в іноземній валюті та інші кошти									
M2, % до початку року	100.0	100.0	104.1	111.3	116.5	117.7	124.4	126.6	131.1
M2 + цінні папери власного боргу банків									
M3, % до початку року	100.0	99.9	104.1	111.4	116.5	117.6	124.3	126.5	131.0

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

АННОТАЦИИ

Основные принципы денежно-кредитной политики на 2006 год.

Полный текст Основных принципов денежно-кредитной политики на 2006 год, одобренных решением Совета Национального банка Украины от 10 сентября 2004 года № 17.

Евангелос Сискос. *Рыночные преобразования и особенности макроэкономической стабилизации в Украине и Польше.*

Проведен сравнительный анализ динамики ВВП, инфляции и роста денежной массы на первых этапах рыночной трансформации экономик Украины и Польши. Показано, что управляемое снижение предложения денег в начальный период либерализации цен обеспечило прекращение гиперинфляции в обеих странах менее чем за три года, несмотря на отличие радикальной польской стратегии “шоковой терапии” от украинской модели медленных последовательных реформ, что подтверждает универсальный характер монетаристских методов макроэкономического регулирования.

Зоя Скринник. *У денег своя философия.*

Рецензируя монографию А.Мазараки и В.Ильина “Философия денег”, автор излагает собственное мнение о роли и значении денег в системе социальных и человеческих ценностей.

Основные макроэкономические показатели развития Украины в августе 2000—2005 годов.

Андрей Каминский, Андрей Кияк. *Идентификация, анализ и управление операционными рисками в украинских банках.*

Результаты исследования проблемы операционных рисков в банках Украины и предложения по управлению ими.

Дмитрий Гладких. *Проблемы и перспективы привлечения иностранных инвестиций в банковскую систему Украины.*

Анализируются возможные последствия приобретения австрийским банком “Райффайзен Интернешнл Банк — Холдинг АГ” одного из крупнейших украинских коммерческих банков — АПББ “Аваль”.

Юрий Заруба. *Риски деловой репутации банков.*

Анализируются основные составляющие риска ухудшения репутации банка, рассматриваются некоторые способы управления им.

Леонид Долгий. *Коммерческие банки и маркетинговая политика государства в отрасли сельскохозяйственного производства.*

Предлагаются пути усовершенствования маркетинговой политики государства в аграрной сфере, в частности — механизмы внедрения мониторинга совокупного спроса и предложения на рынке продукции сельского хозяйства и оптимизации финансирования ее производства.

Олег Колодизев, Ирина Чмутова. *Трансфертный подход к минимизации рисков в процессе антикризисного управления банком.*

Рассматривается трансфертный подход к управлению рисками, сущность которого состоит в частичной или полной передаче риска от банка к другим контрагентам.

Александр Мартюшев. *Обоснование и разработка стратегии банка.*

Исследованы основные этапы и элементы системы стратегического планирования деятельности банка как важного звена его успешности и стабильности в условиях конкурентной борьбы.

Лев Клѣба. *Бизнес-план инвестиционного проекта.*

Излагаются практические рекомендации по составлению инвестиционного бизнес-плана, необходимого для привлечения инвестиций и получения кредитов.

Изменения и дополнения к Государственному реестру банков, внесенные за период с 1 августа по 1 сентября 2005 г., а также изменения и дополнения к перечню операций, на осуществление которых банки получили банковскую лицензию и письменное разрешение Национального банка Украины на осуществление операций, внесенные за период с 1 августа по 1 сентября 2005 г.

Банки, включенные в Государственный реестр банков в августе 2005 г.

Основные показатели деятельности банков Украины на 1 сентября 2005 года.

Отличия Президента Украины.

Сообщение об отличии работников НБУ Президентом Украины по случаю 14-й годовщины независимости Украины.

Владимир Харченко, Наталия Шпак. *Итоги деятельности банков Украины*

на рынке платежных карт в первом полугодии 2005 года.

Анализируется развитие рынка платежных карт в Украине в течение первого полугодия 2005 года по таким направлениям, как эмиссия, инфраструктура приёма, эквайринг и использование карточек.

Леонид Мажар. *Третейский суд — потребность времени.*

На примере создания при Ассоциации украинских банков постоянного действующего Третейского суда обосновывается необходимость развития в стране института третейского суда, который создаст конкуренцию в правовом поле государства и улучшит отечественную систему правосудия.

Олег Прилуцкий. *Банковская деятельность: практические правовые аспекты.*

На вопросы читателей относительно применения некоторых нормативно-правовых актов отвечает ведущий юрисконсульт юридического департамента НБУ.

Елена Береславская. *Интервенции на валютных рынках как инструмент курсовой и денежно-кредитной политики.*

Проанализированы мировой опыт применения валютных интервенций и особенности использования этого механизма в условиях украинской экономики.

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины ежедневно (за август 2005 года).

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины один раз в месяц (за август 2005 года).

Рынок государственных ценных бумаг Украины в августе 2005 года.

Станислав Игнатенко, Любовь Когут. *Правовые нормы, определяющие отличия при создании резервов в бухгалтерском и налоговом учете банков.*

Рассматриваются принципиальные отличия между правилами формирования банками специальных резервов в бухгалтерском учете и правилами создания страхового резерва в налоговом учете.

Татьяна Иванова. *Автоматизация обработки бумажных платежных поручений в банковской практике.*

Рассматриваются этапы и преимущества автоматизации обработки бумажных платежных поручений в отечественной банковской практике, характеризуются автоматизированные системы введения платежных поручений.

Ануш Балян. *Финансовое обеспечение еврорегиональной политики.*

Проанализированы основные источники финансирования при проведении еврорегиональной политики, их главные направления деятельности и цель.

Евгения Еремина. *Проблемы интеграции Украины во Всемирную торговую организацию и перспективы взаимодействия.*

Автор утверждает, что промедление со вступлением в ВТО может привести к торгово-экономической изоляции Украины не только от стран Западной и Центральной Европы, но и от стран Восточной Европы и Балтии.

О выпуске в обращение памятной монеты “Державний Гім України”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 10 гривень, посвященной Государственному Гимну Украины. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение юбилейной монеты “1300 років м. Коростень”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 5 гривень, посвященной 1300-летию города Коростеня на Житомирщине. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение юбилейной монеты “350 років м. Суми”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 5 гривень, посвященной 350-летию города Сумы. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

Основные монетарные параметры денежно-кредитного рынка Украины в августе 2005 года.

Учетная ставка НБУ, объемы кредитов, предоставленных Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, средневзвешенная процентная ставка по кредитам, предоставленным Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, процентные ставки банков по кредитам и депозитам в национальной валюте, динамика роста денежной массы по состоянию на 01.09.2005 г.

ANNOTATIONS

Fundamental principles of the monetary policy for 2006.

Full text of the Fundamental Principles of the Monetary Policy for 2006 approved by the decision of the NBU Board of 10 September 2004 # 17.

Evangelos Siskos. *Market transformations and features of macroeconomic stabilization in Ukraine and Poland.*

Conducted is the comparative analysis of the dynamics of gross national product, inflation and money supply growth on the initial stages of market transformation of the economies of Ukraine and Poland. It is shown that controlled decrease in the offer of money on the initial stage of price liberalization led to hyperinflation cessation in both countries in less than three years despite the difference between the radical Polish strategy of "shock therapy" and the Ukrainian model of slow and gradual reforms that confirms the universal character of monetary methods of macroeconomic regulation.

Zoia Skrynnyk. *Money philosophy.*

Reviewing the monograph *Money Philosophy* by A. Mazaraki and V. Ilin, the author sets forward her opinion on the role and importance of money in the system of social and human values.

Major macroeconomic indicators of the development of Ukraine in August 2000 – 2005.

Andrii Kaminskyi, Andrii Kyiak. *Operational risk identification, analysis and management in Ukrainian banks.*

Given is the study of the problem of operational risks in Ukrainian banks. Proposed are some ways of managing these risks.

Dmytro Hladkykh. *Problems and prospects for attracting foreign investment to the banking system of Ukraine.*

Discussed are the likely consequences of the purchase of Aval Bank, one of the largest of Ukrainian banks, by Raiffeisen Zentralbank Oesterreich.

Yurii Zaruba. *Risks of the business reputation of banks.*

Discussed are the risks of bank reputation deterioration. Considered are some ways of managing these risks.

Leonid Dolhyi. *Commercial banks and the marketing agricultural policy of the state.*

Proposed are the ways of improving the marketing agricultural policy of the state, in particular, the analysis of aggregate demand and supply in the market of agricultural products as well as the optimization of their production financing.

Oleh Kolodizev, Iryna Chmutova. *Transfer approach to risk minimization in bank crisis-proof management.*

Considered is the transfer approach to risk management based on partial or full risk transfer from a bank to other counterparties.

Olexander Martiushev. *Bank strategy substantiation and development.*

Studied are the main stages and elements of the system for banking activity strategic planning as an important component of its success and stability in the context of competition.

Lev Klioba. *Business plan of an investment project.*

Given are the recommendations with respect to drawing of the investment business plan necessary for investment and credit obtainment.

Amendments to the State Register of Banks and to the list of transactions for whose performance banks were granted a banking license and NBU permission in writing made over a period from 1 August to 1 September 2005.

Banks included into the State Register of Banks in August 2005.

Major indicators of the activities of Ukrainian banks as of 1 September 2005.

Distinctions of the President of Ukraine.

The President of Ukraine confers distinctions on NBU officials on the occasion of the 14th anniversary of Ukraine's independence.

Volodymyr Kharchenko, Natalia Shpak. *Results of the activities of Ukrainian banks in the payment card market in the first half of 2005.*

Discussed is the development of the payment card market of Ukraine in the first half of 2005 in the areas of card issue, acceptance infrastructure, acquiring and use.

Leonid Mazhar. *The Court of Arbitration: the necessity of the time.*

By the example of the permanent Court of Arbitration established under the aegis of the Association of Ukrainian Banks substantiated is the necessity of developing the Court of Arbitration Institute in Ukraine, which will create competition in the legal field of the state and improve the domestic justice.

Oleh Prylutskyi. *Practical and legal aspects of banking activities.*

The leading legal adviser of the NBU Legal Department gives answers to the readers' questions regarding application of some legal acts and enactments.

Olena Bereslavska. *Foreign exchange interventions as an instrument of the exchange rate and monetary policy.*

Discussed is the world experience of applying foreign exchange interventions at large and to the economy of Ukraine in particular.

Official exchange rate of hryvnia against foreign currencies established daily by the NBU (in August 2005).

Official exchange rate of hryvnia against foreign currencies established monthly by the NBU (in August 2005).

Government securities market of Ukraine in August 2005.

Stanislav Ihnatenko, Liubov Kohut. *Differences in making up provisions in accounting and forming reserves in tax accounting.*

Considered are the differences between the rules of making up special provisions in accounting by banks and the rules of forming insurance reserves in tax accounting.

Tetiana Ivanova. *Automation of paper payment order processing in banking practice.*

Considered are the stages and advantages of the automation of paper payment order processing in the domestic banking practice. Characterized are the computer-aided systems for payment order entry.

Anush Balian. *Financial provision for the Euro-regional policy.*

Discussed are the main sources of finance when performing the Euro-regional policy and their objectives.

Yevheniia Yeremyna. *Problems of Ukraine's integration into the World Trade Organization and prospects for cooperation.*

It is stated that the delay of the integration into the WTO may lead to the commercial and economic isolation of Ukraine not only from the Western and Central European countries but also from the Eastern European countries and Baltic States.

Putting into circulation the commemorative coin "The National Anthem".

Official report on putting into circulation the 10 hryvnia commemorative coin dedicated to the National Anthem of Ukraine. Obverse, reverse and numismatic description of the coin are enclosed.

Putting into circulation the commemorative coin "1300 Years of the Town of Korosten".

Official report on putting into circulation the 5 hryvnia commemorative coin dedicated to the 1300th anniversary of the town of Korosten. Obverse, reverse and numismatic description of the coin are enclosed.

Putting into circulation the commemorative coin "350 Years of the City of Sumy".

Official report on putting into circulation the 5 hryvnia commemorative coin dedicated to the 350th anniversary of the City of Sumy. Obverse, reverse and numismatic description of the coin are enclosed.

Major monetary parameters of the monetary market of Ukraine in August 2005.

NBU discount rate, volumes of NBU credits for support of banks' liquidity, average weighted interest rate on NBU credits for support of banks' liquidity, interest rates of banks on national currency credits and deposits, dynamics of money supply growth as of 1 September 2005.